הישיבה המאתיים־ותשעים־ושבע של הכנסת השביעית

יום שני, כ"ד אייר תשל"ב (8 מאי 1972)
ירושלים, הכנסת, שעה 16.02

א. הודעת יושב־ראש הכנסת בפועל

היו"ר י. נבון:

הנני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת.

חברי הכנסת, זה עתה חזרנו מהר־הזיתים במלאות שלושים יום לפטירתו של יושב־ראש הכנסת המנוח ראובן ברקת. על שולחן חברי הכנסת מונחת חוברת ובה לקט מדבריו ונאומיו של יושב־ראש הכנסת, בעיקר במליאה, וקצת דברים שנאמרו מחוץ למליאה, דברים שיש להם משמעות מיוחדת. כמו־כן נכללו בחוברת זו הדברים שנאמרו בישיבת האבל של הכנסת לזכרו של היושב־ראש ביום השבעה למותו.

ב. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

היו"ר י. נבון:

נשמע עתה הודעה על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

מזכיר הכנסת נ. לורך:

ברשות יושב־ראש הכנסת בפועל, הנני מתכבד להו־דיע כי הונחו על שולחן הכנסת:

לקריאה ראשונה, מטעם הממשלה – חוק המילווה לבטחון המדינה (תיקון מס' 4), תשל"ב–1972.

לדיון מוקדם: 1. חוק יסוד: הכנסת (תיקון) – הצעת חבר־הכנסת דוד קורן; 2. חוק שיפוט בענייני נישואין והפרתם, תשל"ב–1972 – הצעת חבר־הכנסת אורי אבנרי.

כן הונחו לוח הסתייגויות ועמודים מתוקנים לתק־ציב משרד הסעד והסעיפים הצמודים לו.

וכן הונחו מסקנות ועדת הפנים בעניין תיכנון ירו־שלים, בעיותיו וסכנותיו.

ג. חילופי גברי בוועדת העבודה

היו"ר י. נבון:

נשמע עתה הודעה מטעם ועדת הכנסת על חילופי גברי בוועדת העבודה.

ארי אנקוריון (בשם ועדת הכנסת):

הנני מבקש את אישורה של הכנסת לחילופי גברי בוועדת העבודה מטעם סיעת גח"ל: במקום חבר־הכנסת מנחם ידיד ייכנס חבר־הכנסת מתתיהו דרובלס.

היו"ר י. נבון:

מאחר שאין התנגדות, אני קובע שחילופי גברי אלה אושרו.

ד. שאילתות ותשובות

היו"ר י. נבון:

אנו עוברים לשאילתות ותשובות.

1. דרישה להסדיר טיסות מוזלות לבני משפחות של סטודנטים

חבר־הכנסת ע. אמוראי שאל את שר התחבורה ביום ו' באדר תשל"ב (21 בפברואר 1972):

לפי מיטב ידיעתי הרי הזכאים לטוס בטיסות שכר לישראל הם צליינים, סטודנטים ואזרחי סקנדינביה. בני משפחה של סטודנטים השוהים בחוץ־לארץ אינם זכאים ליהנות מטיסה במחיר מוזל על־פי הסדר זה.

לנוכח העובדה שבאירופה בלבד לומדים עתה כ־2,500 סטודנטים ישראליים, מהם רבים בעלי משפחה, וקורה לא אחת שאלה דוחים או מבטלים ביקור במולדת מחוסר יכולת לממן צירוף בני משפחתם – אבקש לדעת:

א. האם קיים הסדר הנחות אלטרנטיבי כל־שהוא לבני משפחות הסטודנטים כדי להקל עליהם קיום הקשר עם מולדתם?

ב. אם לא – האם יש בדעת השר לפעול בכיוון להסדרת אפשרות כזו?

שר־התחבורה ש. מרס:

ההסכמים הבין־לאומיים אינם מאפשרים להנהיג מחירים מיוחדים לבני משפחות של סטודנטים. מאידך גיסא קיימים מחירים מוזלים לקבוצות ולבודדים שמהם נהנים גם בני משפחות הסטודנטים.

2. ניצול התקציב למלחמה בתאונות דרכים

חבר־הכנסת י. מ. אברמוביץ שאל את שר התחבורה ביום כ"ב באדר תשל"ב (8 במארס 1972):

בעתון "המודיע" מיום ט"ז באדר תשל"ב (2 במארס 1972) התפרסמה כתבה תחת הכותרת: "משרד התחבורה ניצל רק שליש מהסכום שהוקצב למלחמה בתאונות".

באותה הכתבה נאמר כי מהדו"ח על ההוצאות הכספיות של משרד התחבורה מתברר כי מתוך הקצבה של 12 מיליון לירות למלחמה בתאונות דרכים הוצאו בשנה שעברה רק 4 מיליון לירות. כ־6 מיליון לירות הועברו לסעיפים אחרים של תקציב משרד התחבורה, ומ־6 מיליון הלירות הנותרות נוצלו 4 מיליון לירות בלבד.

מפירוט הסכומים שהוקצבו לפעולות חיוניות ביותר למניעת תאונות, כגון פיתוח כבישים, הסדרת צמתים, התקנת מחסומים במפגשי רכבת עם כבישים ועוד, מתברר, כי בכל המקרים לא נוצל במלואו הסכום שהוקצב. הדבר בולט במיוחד בסעיף "פעולות בטיחות ברכבת" שהוקצבו לו 425,000 לירות ולמעשה נוצלו רק 32,000 לירות — פחות מ־10% מסכום ההקצבה.

אבקש להשיבני:

1. האם נכונים הדברים המתפרסמים בכתבה הנ"ל, כולם או מקצתם?

2. מה הסכום שהוקצב למלחמה בתאונות דרכים ומה הסכום שהוצא למעשה בשנה שאליה מתייחסת הכתבה הנ"ל?

3. מה הסכומים שהוקצבו לסעיפים השונים במסגרת ההקצבה הנ"ל, וכמה הוצא למעשה בכל סעיף וסעיף?

4. לאילו סעיפים שבתקציב משרד התחבורה הועברו הסכומים שהוקצבו למניעת תאונות ולא נוצלו למטרה שלמענה היו מיועדים?

5. לנוכח הדברים שהושמעו בהזדמנויות שונות על־ידי כבוד השר וסגנו, שאילו היתה אפשרות להקציב סכומים מספיקים למלחמה בתאונות דרכים אפשר היה להפחית את מספר הקרבנות במידה ניכרת — כיצד מסביר כבוד השר את התופעה ששמונה מיליון לירות, שהם שני שלישים מהסכום המוקצב למטרה הנ"ל, לא נוצלו למטרה שלמענה יועדו?

6. האם לדעת השר נכונה המסקנה שבכתבה הנ"ל, שאי־ניצולו המלא של התקציב הנועד למלחמה בתאונות נובע בין השאר ממבנה לקוי של המוסדות המטפלים בנושא זה ומחוסר תיאום ביניהם?

7. אם כן, האם נוקט כבוד השר צעדים דחופים כדי לתקן מצב זה?

שר־התחבורה ש. פרס:

לשאלה 1: חלקם נכונים וחלקם לא.

לשאלה 2: בשנת התקציב 1970/71 התקבלו חשבונות מאושרים בדבר ביצוע בסך 8 מיליון לירות בקירוב מתוך תקציב של 11,393,000 לירות.

לשאלה 3: להלן פירוט התקציב לשנת 1970/71 לפי מרכיביו: הסדרי צמתים: התקציב המאושר — 2,000,000 ל"י, חשבונות שהתקבלו — 1,240,000 ל"י; סטנדרטים בטיחותיים (כולל שנים קודמות): התקציב המאושר — 4,490,000 ל"י, חשבונות שהתקבלו — 4,082,000 ל"י; מחקר ואינפורמציה: התקציב המאושר — 900,000 ל"י, חשבונות שהתקבלו — 850,000 ל"י; המועצה הלאומית למניעת תאונות: התקציב המאושר — 500,000 ל"י, חשבונות שהתקבלו — 433,000 ל"י; פעולות אחרות (רכבת, מע"ץ): התקציב המאושר — 3,403,000 ל"י, חשבונות שהתקבלו — 1,308,000 ל"י. סך כל התקציב המאושר — 11,393,000 ל"י, סך הכל חשבונות שהתקבלו — 7,913,000 ל"י.

דו"ח ניצול התקציב איננו משקף איפוא את כל ההוצאות, והסיבה לכך: עיכוב חשבונות על־ידי הרשויות המבצעות את העבודות ובעיקר הרשויות המקומיות.

יוצא שהיקף העבודות בפועל הוא מעל ומעבר לתשלומים שבוצעו.

לשאלות 4—5: משרד התחבורה לא העביר סכומים מהתקציב למניעת תאונות דרכים למטרות אחרות.

לשאלה 6: כושר הביצוע תלוי בהתארגנות של הרשויות המקומיות, שאליהן מעביר משרד התחבורה את התקציבים לפרוייקטים בטיחותיים.

לשאלה 7: כן. על־ידי הגדלת שיעורי ההשתתפות במימון העבודות ועל־ידי שיפור הנוהלים הפנימיים של הקצאת התקציבים.

3. סיבת סירובה של הנהלת גמל התעופה לוד לקבל עובד שנשלח על־ידי לשכת העבודה

חבר־הכנסת א. ורדיגר שאל את שר התחבורה ביום כ"ב באדר תשל"ב (8 במארס 1972):

לפי הזמנת הנהלת גמל תעופה לוד שלחה לשכת העבודה בלוד ביום 2 במארס 1972 כעשרים עובדים זמניים לעבודות סבלות למשך העונה. בין הנשלחים היה העולה מגרוזיה מישה מיכאלשוילי, אשר קיבל הפניה בזה הלשון:

"לכבוד נ.ת. לוד, בהתאם להזמנתכם הרינו שולחים אליכם לעבודה את הרשום מטה, מס' זהות 1433836, מיכאלשוילי מישה, מדור 2, מקצוע: סבלות, תקופת עבודה — זמנית.

בכבוד רב (פקיד השמה) . . .

מס' הטופס א/381836

המכתב נשלח ב־2 במארס 1972

תאריך התחלת עבודה כנ"ל."

כאשר הגיע מישה מיכאלשוילי לנמל התעופה ופנה לאחראי לשם קבלת התפקיד, אמר לו האחראי ישראל הוד, כי לא יתקבל לעבודה הואיל ובעבר לא הסכים לעבוד בשבת. יש לציין שבלשכת העבודה לא התנו אתו שום תנאי בקשר לעבודה בשבתות.

אבקש להשיבני:

1. האם ידוע לשר שנתקבלו היום או בימים אלה עובדים זמניים לעבודת סבלות בנמל התעופה לוד?

2. מדוע לא נתקבל מישה מיכאלשוילי לעבודה, והאם זה נעשה בידיעת השר?

3. מה בדעתו לעשות כדי שעובד אשר נשלח לעבודה במפעל ממלכתי לא יקופח ולא יידחה בטענה שאין הוא מוכן לעבוד בשבת?

שר־התחבורה ש. פרס:

לשאלה 1: כן.

לשאלה 2: בהתאם למידע שנמסר לי על־ידי מנהל שדה התעופה פוטר העובד המוזכר, בזמנו, בגלל מספר רב של תלונות על אופן ביצוע עבודתו.

לשאלה 3: כאמור נבעה אי־קבלתו של העובד מהסיבות שבגללן פוטר — החלטה שאין בה שמץ של קיפוח.

4. מניעת זיהום חוף אילת בנפט

חבר־הכנסת י. תמיר שאל את שר התחבורה ביום ב' באייר תשל"ב (16 באפריל 1972):

לאחרונה היו כמה מקרי הצפת ים אילת ואזור שמורות האלמוגים בנפט שנשפך ממיכליות החונות בסביבה.

אבקש לדעת:

1. מה נעשה כדי למנוע בעד האניות לזהם את המפרץ?

2. אילו אמצעים חדישים נוקטים כדי להתגבר על הזיהום האפשרי?

שר־התחבורה ש. פרס:

1—2. להגברת הפיקוח תופעל החל מחודש יוני סירה מהירה.

בחודש יולי נקבל מכונה חדישה מסוג "סליק ליקר" להדברת זיהומים.

בדעתנו לרכוש דוברה לאיסוף מי שיפולים מאניות הפוקדות את נמל אילת.

בימים אלה תונח על שולחן הכנסת הצעת חוק לתיקון הפקודה בדבר שפיכתם של שמנים לים. בהצעת החוק מוצע להגדיל את הקנס המירבי על זיהום הים בשמנים מ־10,000 לירות כיום ל־100,000 לירות.

היו"ר י. נבון:

שאלה נוספת לחבר־הכנסת תמיר.

יוסף תמיר (גח"ל):

אדוני השר, ליד אילת נמצא נמל עקבה, וגם שם יש מיכליות וגם שם קיימת אותה בעיה. הואיל ואין תחומים וגבולות בזיהום בין עמים, האם יש שיתוף פעולה עם ירדן, ואם לאו — מדוע?

שר־התחבורה ש. פרס:

אני מודה שאני מכיר נימוקים רציניים יותר מדוע צריך להיות שיתוף פעולה עם ירדן, ועד עכשיו לא עמד כוחם ליצור שיתוף פעולה יפה כזה.

צבי צימרמן (גח"ל):

בכל זאת יש שיתוף פעולה, כמו הטיסה מעל רמת הגולן.

שר־התחבורה ש. פרס:

אני מניח שהטיסה מעל רמת הגולן היא על כנפי הדמיון בשלב זה; וכך בנושאים אחרים.

5. היטלי הצפיפות בנמלים

חבר־הכנסת מ. שחל שאל את שר התחבורה ביום ב' באייר תשל"ב (16 באפריל 1972):

בעתון "מעריב" מיום ד', 22 במארס 1972, התפרסמה ידיעה שהיטלי הצפיפות בנמלים לא יבוטלו עד סוף עונת הפרי.

אבקש לדעת:

1. האם הידיעה הנ"ל נכונה?

2. מה היה שיעור ההוצאות שנגרמו למשק בגין היטלי הצפיפות מתחילת עונת הפרי ועד סיומה?

3. בכמה עלו (או ירדו) היטלי הצפיפות השנה לעומת אשתקד?

שר־התחבורה ש. פרס:

1. עונת הפרי לא תסתיים לפני ה־20 במאי 1972. היטלי הצפיפות עדיין בתוקף.

2. היטלי הצפיפות לא הוטלו עם התחלת עונת הפרי אלא מ־10 בינואר 1972. בסיומה של עונת הפרי אפשר יהיה לחשב את שיעור ההוצאות שנגרמו למשק.

3. היטלי הצפיפות אשתקד היו בשיעור של 10%. השנה היו לגבי חלק מהתקופה 10%; החל מ־21 בפברואר 1972 ועד 1 במאי 1972 — 20% ביבוא ו־15% ביצוא; החל מ־1 במאי 1972 — 15% ביבוא ו־10% ביצוא.

6. חיוב רוכבי קטנועים לחבוש קסדות

חבר־הכנסת א. שוסטק שאל את שר התחבורה ביום ב' באייר תשל"ב (16 באפריל 1972):

בימים האחרונים מתפרסמות ידיעות סותרות בעתונות על כוונת משרד התחבורה להתקין תקנות המתייבות רוכבי קטנועים לחבוש קסדות.

אבקש לדעת:

1. מה הם הנתונים המצויים במשרד התחבורה על יסוד מחקרי מומחים בדבר פעולתה הממתנת של הקסדה בזמן תאונת דרכים?

2. מה הן מסקנות משרד התחבורה לאור הנתונים האלה?

3. מה היא, אם כן, החלטתו הסופית של שר התחבורה בדבר התקנת תקנות מתאימות המחייבות רוכבי קטנועים לחבוש קסדות מגן?

שר־התחבורה ש. פרס:

1. מימצאי המרכז לבטיחות קבעו כי לאחר חיוב חבישת קסדה בדרכים בין־עירוניות ירד בשנים 1968—1970 מספר הנפגעים בין רוכבי אופנועים ונוסעיהם ב־22% לעומת השנים 1964—1966, שבהן לא חלה חובה זו.

בדרכים עירוניות, שבהן לא חלה החובה, היתה ירידה מעל 6%. בפגיעות החמורות היתה ירידה גדולה של 43% בדרכים בין־עירוניות לעומת 26% בדרכים עירוניות.

2—3. משרד התחבורה מתייחס ברצינות לממצאי המרכז לבטיחות. אולם היה עירעור רפואי שכתוצאה ממנו החלטנו לפנות לחמישה רופאים ידועי־שם ולשמוע גם דעתם. שלושה כבר השיבו, ומשיתקבלו כל התשובות נפרסם את התקנות.

7. רכישת אוטומשים למכירת כרטיסים באוטובוסים

חבר־הכנסת ג. פת שאל את שר התחבורה ביום ב' באייר תשל"ב (16 באפריל 1972):

בעתון "דבר" מיום 20 במארס 1972 נמסר כי לאחר שחברת "אגד" הזמינה 600 אוטומטים מסוג מסויים למכירת כרטיסים, יוצאת משלחת לחוץ־לארץ. על הקו־

אופרטיבים "אגד" ו"דן" לקבוע איזה סוג אוטומט למכירת כרטיסים מתאים לתנאי הארץ. עוד נמסר באותה ידיעה, כי בעד האוטומטים שכבר הוזמנו על־ידי חברת "אגד" ישולם מכספי הקרן לשיפורים בתחבורה הציבורית שבראשה עומד שר התחבורה.

אבקש לדעת:

1. האם הידיעה הנ"ל תואמת את המציאות?

2. אם התשובה לשאלה 1 היא חיובית — כיצד קרה שחברת "אגד" הזמינה אוטומטים לפני שנעשתה בדיקה על סוג האוטומט המתאים לתנאי הארץ?

3. אם המשלחת הנ"ל תמצא סוג שאינו זהה לסוג שהוזמן על־ידי חברת "אגד", התוכל חברת "אגד" לבטל הזמנתה?

4. בכמה תעלה רכישתם של 600 האוטומטים הנ"ל?

5. האם הזמנת חברת "אגד" תואמה עם הגורמים המוסמכים במשרד התחבורה?

שר־התחבורה ש. פרס:

לשאלה 1: "אגד" הזמין 600 אוטומטים למכירת כרטיסים. 100 אוטומטים ימומנו מקרן השיפורים לצרכי ניסוי ובדיקה.

לשאלה 2: משרד התחבורה אינו מתערב בפעילותו השוטפת של קואופרטיב "אגד". הקואופרטיב דיווח לנו על השיפוד שיחול עקב הפעלת אוטומטים אלה ועל החסכון הכספי שייגרם לקואופרטיב כתוצאה מהפעלתם.

לשאלה 3: אם יימצא אוטומט אחר, מתאים יותר, ישתמש "אגד" באוטומטים שהוזמנו לקווים בין־עירוניים ויפעיל את האוטומטים המומלצים בקווים העירוניים.

בכל מקרה, חברת "אגד" לא תצטרך לבטל את ההזמנה.

לשאלה 4: רכישתם של 600 אוטומטים תעלה כמיליון לירות (כ־403 דולר למכשיר).

לשאלה 5: כן.

8. הזמנות לטיסות חינם ב"אל על"

חבר־הכנסת א. אבנרי שאל את שר התחבורה ביום ב' באייר תשל"ב (16 באפריל 1972):

1. כמה עתונאים ומאילו עתונים הוזמנו בשנה האחרונה לטיסות חינם בחברת "אל על"?

2. מה היה מספר האישים שהוזמנו בשנה האחרונה לטיסות חינם בחברת "אל על" ומה היו הקריטריונים לקביעת ההזמנות?

שר־התחבורה ש. פרס:

לשאלה 1: 372, מהם 230 כתבים זרים — מעתונים זרים ומקומיים — בהתאם לשיקולי החברה.

לשאלה 2: 178 בשתי טיסות בכורה, על־פי קריטריונים המוכרים על־ידי הארגון הבין־לאומי יאט"א, לקידום ענייניה המסחריים והמשקיים של החברה.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

כבוד השר, בזמן השביתה האחרונה טענו השובתים כי החברה משתמשת בכרטיסי טיסה כדי לרכוש לעצמה עתונות אוהדת לענייניה. האם סבור כבוד השר ששימוש כזה, אם אמנם ישנו, הוא בגדר המותר?

שר־התחבורה ש. פרס:

בהחלט. אני חושב שהחברה צריכה לעבוד קשה על מנת לרכוש לעצמה עתונות אוהדת. היא אפילו קונה מודעות בעתונות העולמית. כל חברת תעופה מעוניינת ב־Public Relations. זה לגיטימי, מגביר את מספר הנוסעים, מגדיל את שמה — זוהי המטרה.

יעקב נחושתן (גח"ל):

גם "העולם הזה" מקבל זאת.

שר־התחבורה ש. פרס:

"העולם הזה" טס בעולם הזה בלאו הכי.

9. מניעת אפליה במרכזת הטלפונים הבין־לאומית לגבי עובדים שומרי שבת

חבר־הכנסת י. בן־מאיר שאל את שר התקשורת ביום ב' באייר תשל"ב (16 באפריל 1972):

לפני ימים מספר הועבר אלי מכתבו של סטודנט דתי, דוד רייס, דובר אנגלית רהוטה, הטוען שפנה לשירות הבין־לאומי של מדור הטלפונים בתל־אביב וביקש עבודה. בראיון עם הגברת אולין נשאל אם מוכן יהיה לעבוד בשבת וענה בחיוב. בראיון חוזר הבהיר הסטודנט שהוא אדם דתי ואינו מוכן לעבוד בשבתות, אך יהיה מוכן לעבוד תמורת זאת בלילות או במוצאי שבתות או בכל זמן אחר. המפקחת גברת אולין הודיעה לו מיד שלאור עובדה זו אין כל אפשרות להעסיק אותו והוסיפה שעתה עובד אצלם דתי אחד ו"דתי אחד מספיק".

רצוני לשאול את כבוד השר:

1. מה היא ההצדקה למדיניות זו של אפליה וקיפוח כלפי יהודים דתיים?

2. האין זה נכון שהשירות הבין־לאומי סובל ממחסור בכוח־אדם והעסקת סטודנטים דתיים עשויה לאפשר שיפור רציני בשירות?

3. מי אחראי למתן ההוראות שאין להעסיק יהודים דתיים בשירות הבין־לאומי?

4. המוכן כבוד השר להורות מיד לביטול הוראות האפליה והקיפוח כלפי יהודים שומרי שבת?

שר־התקשורת ש. פרס:

1. מרכזת הטלפונים הבין־לאומית חייבת לתת שירותים חיוניים לציבור במשך 24 שעות ביממה, ובכל ימות השנה, לרבות שבתות וחגי ישראל. לצורך העבודה במשמרות בימים מיוחדים כאלה קיים סדר תורנות קבוע, באשר גם עובדים שאינם שומרי דת מעדיפים שלא לעבוד בשבתות ובחגים. אי־הכללת חלק מהמועסקים בתורנות היתה עלולה להטיל תדירות תורנות גבוהה יותר על יתר העובדים — דבר שלפי נסיוננו קיימת לגביו התנגדות מובנת לכך.

לא מדובר כאן באפליה, אלא באבחנה מוצדקת, באשר מדובר בשירות חיוני המחייבנו לשמור על קשר מתמיד של ישראל עם ארצות העולם.

2. לא.

3. העובדים המועסקים בשבת עובדים במסגרת "היתר להעבדה במנוחה השבועית" שניתן כחוק על־ידי משרד העבודה.

4. במשרד לא קיימת מדיניות של הפליית עובדים דתיים. במשרד התקשורת מועסקים עובדים רבים שומרי מסורת. זאת — להוציא שירותים המחייבים חריגה.

— שאילתות ותשובות (בן־מאיר, פרס, המר); סקירת שר השיכון על פעולות משרדו (נבון, שרף, לנדאו) —

יהודה בן־מאיר (מפד"ל):

אם הבנתי נכונה את דברי השר, הרי אמר כאן למעשה שאין סיכוי ליהודי דתי, לסטודנט דתי, לעבוד במרכזת הבין־לאומית של שירות הטלפונים. האם יש אפליה גדולה יותר מזאת?

שר־התקשורת ש. פרס:

יש בהחלט אפליה גדולה מזו. אינני רואה בכך שום אפליה. אתה יכול להגיד לי אחד משני הדברים: או לסגור את המרכזת בשבת, או שסטודנט דתי יעבוד בשבת; אבל אינך יכול להגיד לי לקיים את המרכזת בשבת ושסטודנט דתי לא יעבוד בשבת. אינני יודע איך עושים תחבולות כאלה. אם אנשים אינם מוכנים לעבוד בשבת, אין אנחנו מפלים אותם. הם מעדיפים את עצמם. זה בעיני מובן בהחלט.

10. תעריפי שירותי טלפון בגוש־עציון

חבר־הכנסת ז. המר שאל את שר התקשורת ביום ב' באייר תשל"ב (16 באפריל 1972):

נמסר לי שתושבי גוש־עציון נדרשים לשלם בעד התקנת טלפון סך 500 לירות, בעוד אזרחי מדינת ישראל האחרים משלמים בעד זה 450 לירות בלבד; וכן דמי שירות עולים בגוש־עציון 67 לירות לחודש, בעוד תושבי מדינת ישראל האחרים משלמים 12 לירות בלבד.

מאחר שהמתיישבים בגוש, שהוא ישוב חדש, עדיין נזקקים מאוד לטלפונים, רצוני לשאול את כבודו:

1. האם נכונה הידיעה?
2. אם כן — מה הסיבה לכך?
3. האם ומה יפעל השר כדי להשוות מעמד תושבי גוש־עציון ביחס לשירותי הטלפון לתנאים הנהוגים ביתר חלקי הארץ?

שר־התקשורת ש. פרס:

1—2. הידיעה איננה מדוייקת.

עד לפני זמן קצר שילמו תושבי גוש־עציון — כמו יתר התושבים ביהודה ושומרון — תעריפי התקנת טלפון ודמי שימוש בהתאם לנהוג בירדן.

3. החל מ־1 במאי 1972 משלמים התושבים האלה סך 450 לירות בעד התקנת טלפון (בתנאי שההוצאות הממשיות אינן יותר מ־900 לירות); וסך של 12.50 לירות כדמי שימוש (כנהוג בכל הארץ). עם זאת ממשיכים התושבים ליהנות מזיכוי של 500 שיחות מקומיות לשנה למנויים המחוברים למרכת אוטומטית וזיכוי של 1000 שיחות מקומיות למנויים למרכזת ידנית. מחיר השיחה המקומית הוא 20 אגורות.

ה. סקירת שר השיכון על פעולות משרדו

היו"ד י. נבון:

חברי הכנסת, אנו עוברים לסעיף הבא בסדר־היום: סקירת שר השיכון על פעולות משרדו ודיון. הוקצבו לדיון זה אדבע שעות. דשות הדיבור לשר השיכון.

שר־השיכון ז. שרף:

אדוני היושב־ראש, רבותי חברי הכנסת. בשנה שעברה פתחתי את דברי בתיאור משק הבנייה בכללו. השתא רואה אני צורך לפתוח בהצגת הבעיות הסוציאליות במישור הבנייה והדיור. בשנת התקציב 1971/72, שנסתיימה לפני שישה שבועות, נתן משרד השיכון 37,750 פתרונות דיור, לערך; קצת יותר מ־4,000 בהתיישבות ויותר מ־33,000 בתחום העירוני. על ההתיישבות לא אדבר בהקשר זה, אלא על התחום העירוני הנסעד והמוסער. בתחום זה ניתנו כ־12,200 דירות חדשות בשכירות; 3,830 דירות חדשות ברכישה; 6,740 דירות מתפנות ויותר מ־10,000 הלוואות או הוספות חדרים.

בהתאם ליעדים מתחלק המספר של כ־33,000 פתרונות בתחום העירוני כלהלן: 15,560 לעולים; 9,000 למפונים מדיור פגום או צפוף ומשכונות עוני; 4,430 לזוגות צעירים; קרוב ל־4,000 למפעל החסכון לבניין, שיכון עממי ושיכון ותיקים וכ־800 לבני המיעוטים. שנה לפני כן, היא שנת התקציב 1970/71, ניתנו 21,900 פתרונות בתחום העירוני.

אם כן, 21,900 פתרונות בשנת 1970; 33,000 פתרונות בשנת 1971; ובתקציב שהוגש לכם השנה אנו מגישים 43,000 פתרונות בתחום העירוני בלבד.

אני מבקש את תשומת־לבכם: הגידול הזה מ־21,900 בשנת 1970/71 ועד 43,000 ויותר פתרונות שמשרד השיכון יתן בשנת תקציב זו, משמעו, בתחום העירוני, הכפלת מספר הפתרונות תוך שנתיים. אני חוזר ומונה: 21,900 ב־1970/71; 33,000 ב־1971/72; 43,100 השנה. את פירוט הפתרונות המוצעים בתקציב הזה תמצאו, רבותי חברי הכנסת, בסקירה שהונחה על שולחן הכנסת, בעמוד 8 שבה. אציין רק כי חלק מן הגידול בא לפגוש את העלייה שגאתה, ואנו מקווים כי תרבה ותלך.

הגדלנו את מספר הפתרונות לזוגות צעירים ב־3,000, ובעוד כ־2,500 פתרונות ממקורות שמחוץ לתקציב, דהיינו הלוואות בנקאיות מסובסדות. לדיור פגום וצפוף הוספנו 3,800 פתרונות מעל למספר של שנת 1971. נמצא כי מכלל הגידול של 11,100 פתרונות שמעל לתקציב הקודם יש תוספת של 6,800 פתרונות לשני יעדים: זוגות צעירים ומפוני משכנות עוני, וזאת במסגרת התקציב.

אני מקווה כי מספרים אלה יפתיעו לטובה...

חיים לנדאו (גח"ל):

לגמרי לא.

שר־השיכון ז. שרף:

מותר לקוות.

חיים לנדאו (גח"ל):

כמה דירות אתה מציע ל־24,000 זוגות צעירים הזקוקים לדיור ואין להם פתרון?

שר־השיכון ז. שרף:

אני כופר בכך שהמספר שאתה נוקב הוא נכון. אבל אני מניח, שאם אתה כל כך בקי בנושא, ודאי תשתתף בדיון בשם הסיעה, תסביר את דבריך, ואני אשיב לך.

אני עדיין מקווה כי מספרים אלה יפתיעו לטובה את כל בעלי הרצון הטוב, כי מספר הפתרונות לזוגות צעירים ולמשפחות במשכנות עוני גדל מ־7,750 בתקציב 1970/71 ל־17,000 ויותר בתקציב המוגש לכם, גידול של 120% תוך שנתיים.

אתחיל בזוגות הצעירים: מספר הנישואין (יהודים ולא־יהודים) היה 26,600 בשנת 1970, והערכתנו לשנת 1971 היא שהמספר יגיע ל־27,200 נישואין, מזה של לא־יהודים כ־2,900, ומבין זוגות היהודים כ־2,700 רווקים ורווקות שנישאו לאלמנים, אלמנות, גרושים וגרושות; נותרו איפוא כ־21,500 זוגות יהודים, נישואי רווקים עם רווקות.

הפעם יש בידינו מידע, שלא היה בשנה שעברה. סקר זוגות צעירים שנערך על־ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מגלה, כי מבין 47,000 זוגות יהודים, נישואי רווק עם רווקה בישובים עירוניים אשר נישאו בשנים 1968—1970, 25,500 זוגות רכשו לעצמם דירות; 5,500 קיבלו דירות בשכירות על־ידי חברת "עמידר", ועוד כ־2,000 שכרו דירות בדמי־מפתח. בסך־הכל הסתדרו בשלוש הצורות — רכישת דירה, שכירות בדמי־מפתח ושכירות ב"עמידר" — 33,000 זוגות.

סקר זה נערך בראשית שנת 1971, והמספרים לגבי כל אחת משלוש השנים הם שונים. 63% מנישואי 1968 היו בעלי דירות בסוף שנת 1970. השאר, חלקם שכרו דירות, אם בדמי־מפתח ואם באמצעות "עמידר", או שכרו חדרים ודירות; 6% מהם גרו עם הוריהם.

שונה המצב לגבי נישואי 1970. ל־45% מהם היו דירות בבעלות. ב"עמידר" גרו 10% בשכירות; בדמי־מפתח — 5%, ו־16% מביניהם גרו עם הוריהם. יותר מ־20% הנותרים שכרו דירה מבעל־בית פרטי. יש לנו אינדיקטור נוסף מתוך ההרשמה שערך משרד השיכון בסוף 1971 בשיתוף עם הרשויות המקומיות. יש לנו נתונים על 13,000 זוגות צעירים, מתוך 15,000 שנרשמו, ומהם היו כמעט 6,000 שנישאו בתקופת הסקר, בשנים 1968—1970; כמחציתם — והמספר שלהם יגדל — נמצאו זכאים.

אנו נציע השנה כ־9,000 פתרונות מתוך התקציב, ועל־ידי סידורים עם הבנקים מחוץ למסגרת התקציב, אם נעמוד בהיקף דומה בשנים הבאות, נגיע לפתרון הגרעון משנים קודמות בשנת 1975 או 1976 — ואני אומר זאת בכל הזהירות. יודע אני כי חייהם של זוגות אלה קשים, וכל שנה שחולפת מוסיפה קושי על קושי. אבל מעטות המדינות בעולם שפתרו את בעיות הדיור של זוגות צעירים בתקופה קצרה יותר.

נוסף על הנעשה והמתוכנן במסגרת משרד השיכון אישר האוצר בשנת 1971 אמיסיות ל־14,400 דירות לזוגות צעירים משכבות־הביניים, שאינן נכללות בתכניות המשרד.

המשרד קשר 1,900 דירות מבין אלה לזוגות צעירים שנרשמו במשרד השיכון, בתוספת הלוואה תקציבית או בנקאית בסובסידיה, ו־1,900 דירות אלה כלולות בפרוגרמות שלנו מהשנה הקודמת ומשנה זאת.

בלא זיקה למשרד התקשרו 6,000 זוגות צעירים לחברות הבונות דירות בעזרת כספי האמיסיה. בהקשר זה אציין כי נמצאות כעת בבנייה של משרד השיכון, הן בנייה ישירה והן באמצעות חברות, 4,200 דירות לחוסכים במפעל החסכון לבניין, מהם חלק נכבד זוגות צעירים שלא נכללו אף באחד מן המספרים שנקטתי.

מעולם לא היתה במדינת ישראל פעולה בגודל זה ובעומק זה.

אין הבעיה ניתנת לפתרון בשנה אחת או בשנתיים. התחלנו בפעולה מתוכננת ומקיפה בשנת 1971. אמרתי, ואני חוזר ואומר, כי אם יהיה המשך בהיקף כזה, עד שנת 1975 או 1976 יבוטל הגרעון משנים קודמות, והמדינה תצטרך לטפל רק בבעיה של שנה שוטפת אחת, שנה שנה.

לפני 11 חודש היתה לי הזכות להביא לפני הכנסת, על דעת הממשלה, תכנית־חומש לפתרון בעיותיהן של 47,000 משפחות הגרות אם בצפיפות ואם בדירות פגומות, חלקן עם שירותים בחוץ, ובשכונות עוני.

אני שמח ואני גאה להודיע כאן, כי אנו פורעים השתא את השטר הראשון מחמשת השטרות השנתיים: 9,500 פתרונות במסגרת התכנית, שמהווים את החלק החמישי של 47,000 פתרונות, ועוד כ־1,000 פתרונות, למקרים דחופים ביותר, מעבר לתכנית. אף כאן, כמו לגבי הזוגות הצעירים, נלך מן החמור ביותר אל החמור — ואין מצב לא חמור בתחום זה.

העוני והצפיפות מצויים בכל מקום. אנו מטפלים ב־80 נקודות־ישוב עירוניות, אבל מרכז הבעיה בערים הגדולות. באנו לידי הסכם עם עיריית תל־אביב על ביצוע הפעולה באמצעות חברה עירונית. בשליש ההוצאה תישא העיריה, ובשני שלישים — משרד השיכון. אנו מקווים להגיע בקרוב להסכמים דומים עם עיריות ירושלים, חיפה ופתח־תקווה. לארבע ערים אלה נועדו כ־4,400 פתרונות מתוך 10,600 הפתרונות שבתכנית, וקרוב ל־6,000 פתרונות ייגתנו, ישירות על־ידי המשרד, בשאר ערי הארץ. לא תהיה עיר ולא עיירה שלא ניתן בה מספר פתרונות כלשהו — בידיעה ברורה כי אין עיר ואין עיירה שבהן אנו יכולים להושיע בשנה זו את רוב האוכלוסיה הנזקקת לעזרה.

בחומר שהונח לפניכם, דבותי חברי הכנסת, תוכלו למצוא את חלוקת הפתרונות לסוגיהם: שכירות ומכירה, דירות חדשות ורכישות מיד־שנייה, דירות מתפנות והוספת חדרים. לא אלאה אתכם במספרים. ברורות המגבלות הכספיות, והזמן דוחק והמצוקה זועקת. אף־על־פי־כן יש משום קרן תקווה, ואולי רק קרן תקווה, ביכלתנו לאמר: אתה תיעזר השנה, אתה בשנה הבאה והאחרון תוך חמש שנים.

בסוף פרק זה שבדברי מודה אני לראשי הערים והמועצות המקומיות ולהנהלותיהן על שיתוף הפעולה המתרחב בחזית מלחמה זו בעוני, ובמסגרת הטיפול המשותף בפתרון בעיות הדיור של הזוגות הצעירים. שיתוף זה ילך ויגבר במרוצת הימים. ככל שהעיריות תתחזקנה יותר צריכות הן לעשות ולבצע, ועל המדינה לתת להן את מירב הסיוע הכספי בשני השטחים הללו. זהו ה"אני מאמין" שלי.

רבותי חברי הכנסת, במחצית השנייה של שנת התקציב הועמדנו לפני הגידול הפתאומי של העלייה מברית־המועצות. לנס זה ציפינו במשך דור והוא לא מצא אותנו בלתי־מוכנים לגמרי. על ראשית הכנותינו מסרתי לכנסת בדברי על תקציב 1971/72 בה' תמוז תשל"א, 28 ביוני 1971, אמנם בלי לקבוע בפירוש שהכוונה לברית־המועצות. אף־על־פי־כן היה דרוש מאמץ אירגוני־ביצועי מיוחד במינו כדי לפגוש את זרם העולים שגאה וגיאותו נמשכת, הלוואי לאורך ימים.

בתחילת שנת התקציב 1971/72 הגיע קצב מסירת הדירות לעולים ל־850—880 דירות לחודש, ועלה בסוף השנה הקלנדרית ל־900—950 לחודש.

היתה התארגנות מיוחדת ומופלאה בנכונות של עובדי המשרד להיענות לאתגר החדש, הן במחוזות והן במרכזי המשרד, ובקרב הבונים־הקבלנים גם יחד, המנהלים והפועלים. הגענו להחשת גמר הדירות שבבנייה עד כדי מסירת 1,100 עד 1,200 יחידות דיור לחודש, ומאידך גיסא הצלחנו להתחיל בבנייה מהירה של 6,000—7,000 יחידות דיור נוספות על המספרים הנקובים בתקציב. משך הביצוע שלהן יהיה קצר בהרבה מן המקובל כעת במשק הבנייה.

במשך ארבעת החודשים הראשונים למיבצע עמדנו במשימה ואנו מצליחים לספק את כל צרכי הדיור של כל העולים מכל הארצות ובכלל זאת, כמובן, העולים מברית־המועצות. מיום 1 בינואר 1972 ועד הבוקר הזה נגמדו ביעד זה ונמסרו לקליטה, או עומדות להימסר בימים הקרובים, כ־4,800 יחידות דיור. בשנת התקציב 1971/72, כפי שאמרתי, סופקו לעולים כ־15,500 פתרונות דיור לעומת כ־9,000 בשנת התקציב 1970/71, אבל אני מדבר כעת על יחידות דיור בבנייה.

מתוך 15,500 פתרונות דיור 7,561 פתרונות ניתנו באזור המרכז, 3,435 באזור חיפה, 1,610 בעיר ירושלים ו־431 בערי הפיתוח של מחוז ירושלים: קריית־גת, אשקלון, בית־שמש, 1,646 באזור הנגב ו־879 באזור הגליל. אני אומר זאת כדי לציין כי קטן חלקן של ערי פיתוח בקליטת העלייה של שנת 1971, אך יש שינוי ניכר לטובה בראשית 1972.

בשנה הקלנדרית 1972 נזדקק כפי הנראה ל־16,000—18,000 פתרונות דיור לעולים. לעומת שנת 1970 יגדל מספר הפתרונות כמעט במידה שווה לגידול מספר הפתרונות לזוגות צעירים ולמשכנות עוני באותה תקופה.

עיבדנו תכנית־מקסימום ליציאול המפעלים הטרומיים ומפעלי הבנייה הקלה הקיימים בארץ. במכרז בין־לאומי ראשון שערכנו, לבניית 500—1,000 יחידות דיור בבנייה קלה שלא מבטון, השתתפו 62 חברות; מישראל נתקבלו 7 הצעות ו־55 באו מ־3 מדינות זרות. דאגנו גם כאן לבנייה ברמה טובה ובמחיר סביר, ובעיקר הושם הדגש במהירות הביצוע בהקמתן וחסכון בכוח־אדם.

רבותי חברי הכנסת, הנני חוזר ומדגיש את אשר אמרתי בהזדמנויות אחדות: הקצב המוגבר של מתן פתרונות דיור לעולים חדשים אינו בא על חשבון יעד סוציאלי אחר כלשהו. לא גרענו ולא נגרע אף פתרון מתוכנן אחד מן הזוגות הצעירים, ממפוני משכנות העוני הצפופים והפגומים, מן ההתיישבות העובדת או מן המעוטים. אלה לצד אלה וזה בצד זה.

אדוני היושב־ראש. בדברי עד כה התרכזתי בשלושת השטחים העיקריים, הבעייתיים ביותר, בתחום השיכון: שיכון לזוגות צעירים, פתרון בעיות העוני בדיור וקליטת העלייה. על נושאים אחדים לא אדבר הפעם, כדי לא להאריך בדברי יתר על המידה. ברם אינני יכול שלא לומר כמה מלים על הבנייה בערי הפיתוח.

בשנת 1971 מסר משרד השיכון 6,000 דירות חדשות לאיכלוס בערי פיתוח, וזאת בנוסף על איכלוסן החוזר של 3,500 דירות שנתפנו. דירות אלה נמסרו ברובן לזוגות צעירים ולוותיקים.

הדירות החדשות נמסרו: מחציתן, 3,100, לעולים, 900 לתושבי דיור פגום, 675 לזוגות צעירים ועוד כ־1,300 לוותיקים בערי פיתוח.

בכל עיר פיתוח שנחליט לתת לה הלוואה עומדת כדי לאפשר רכישת דירות, ניתן הלוואה עומדת באותו סכום גם לבונה פרטי שיבנה דירות וימכור אותן לתושבי אותה עיר. אני רואה בזה תקווה למספר ערים שיגדלו מעבר לנתון בתקציב, ויעלו על דרך המלך של גידול בכוחות עצמן.

בבנייה בערי הפיתוח נמצאות כ־14,000 דירות, מהן 3,550 לוותיקים, 7,500 לעולים, 1,900 לזוגות צעירים וכ־1,000 לתושבי דיור פגום. אנו מקווים לאכלס בשנת 1972 כ־8,000 דירות חדשות מתוך כ־14,000, מתוכן 2,000 דירות נעמיד לרשות ותיקים באזורי הפיתוח.

בשנה שחלפה ביצעה חברת "עמידר" עבודות פיתוח בהיקף של 5.5 מיליון לירות בערי הפיתוח ובכך השקיעה 60% מכלל תקציבי פיתוח התשתית שעמדו לרשותה. אנו מקווים שחברת "עמידר" תעמוד בהיקף זה גם בשנת 1972. חברת "עמידר" עוסקת כעת בהרחבת 3,500 דירות בערי הפיתוח, 85% מכלל פעולתה בתחום זה.

אשר למוסדות ציבור וחינוך: בשנה החולפת הופעלה תכנית בהיקף 29.5 מיליון לירות בערי הפיתוח, כ־58% מן ההיקף הכולל של פעולתנו להקמת מבני חינוך וציבור.

בשנה זו עלתה על הפרק, בחריפות יתירה, שאלת המשך פיתוחן של מספר ערי הפיתוח, אשר קצב גידולן אינו יכול ואינו צריך להיות מותנה וקשור בתקציבי המדינה בלבד. גורלן של אילת, ערד וכרמיאל אינו צריך להיות מוכתב על־ידי היקף תקציבי הבנייה של משרד השיכון. כדי לפתור בעיה זו אנו נערכים להבטחת מימון זול יותר, אולם לא תקציבי אלא בנקאי בסובסידיות, שיאפשר כניסת גורמי בנייה פרטיים לערים מסויימות, ויש כבר התחלות מבטיחות בתחום זה. כל זה נוטע תקווה כי בצד מעט הערים, שהגידול בהן אינו מותנה עוד בכוחנו התקציבי לספק אמצעים, תימצאנה ערים נוספות שתעלינה על דרך המלך של גידול עצמאי.

רבותי חברי הכנסת. אני רוצה להקדיש מלים מספר לפעולות משרדנו בהתיישבות העובדת. התכנית שלנו, כפי שאמרתי, כוללת מתן 4,370 פתרונות דיור מתקציב 1972: מהם 2,500 להרחבת בתים במושבי עולים, תהליך המשנה לחלוטין את פני המושב ורמת הדיור בו, ואני מקווה שיגיע לכלל סיום מוצלח בשנה הזאת ובשנה הבאה אחריה לטובה. כמו כן נבנה 1,000 דירות חדשות ו־570 יחידות בהיאחזויות.

לבנייה בהיאחזויות ותיקות וחדשות נוציא 76.5 מיליון ל"י. נפעל ב־29 ישובים חדשים ברמת־הגולן, רצועת־עזה, סיני, הערבה, בקעת־הירדן, גוש־עציון, ונתחיל בהקמת שישה ישובים מעבר לקו הירוק. בצנעה וביעילות מבצע האגף לבנייה כפרית במשרדנו, זה קרוב ל־5 שנים, מיבצע מרשים של בנייה בטחונית לאורך גזרות הגבול וקווי הפסקת־האש יחד עם בניית ישובים חדשים והיאחזויות. כל מי שמבקר במקומות האלה אינו יכול שלא לראות את הנעשה.

אדוני היושב־ראש, עכשיו אתחיל בפרק המוקדש לענף הבנייה בכללו. אין במדינת ישראל משרד בנייה,

כפי שיש במדינות רבות אחרות, וכפי שיש בישראל משרד לחקלאות המטפל בכל בעיות החקלאות, ומשרד למסחר ותעשיה המטפל בבעיות התעשיה. משרד השיכון הוא הגורם הממשלתי הכבד ביותר בתחום הבנייה, אף כי אין לו כל סמכויות רגולטיביות קבועות. אני מצטדק בפתחי את דברי על ענף הבנייה בכללו. מה קרה בענף זה בשנת 1971?

בשנת 1971 היו התחלות בנייה לדיור — ולא לדיור — 6.6 מיליון מ"ר, גידול של 13% לעומת השנה שקדמה. 5 מיליון מ"ר בבנייה למגורים, לעומת 4.4 מיליון מ"ר ב-1970 ו-3.7 מיליון מ"ר ב-1969, ועוד 1.6 מיליון מ"ר בבנייה ליעדים אחרים, דהיינו — גידול של כמעט 1.4 מיליון מ"ר, גידול שנתי ממוצע בכל אחת משלוש השנים 1968—1970.

בנייה שנגמרה, שטחה היה 5.4 מיליון מ"ר ב-1971 לעומת כ-4.5 מיליון מ"ר ב-1970 — גידול של 21% לעומת השנה שעברה. גמר בנייה למגורים — 3.8 מיליון מ"ר לעומת 3.1 מיליון מ"ר ב-1970, גידול של 700,000 מ"ר. בבנייה שלא למגורים חל הגידול העיקרי, ב-1971, בבניית בתי-מלון, בתי-חולים, מבנים לשירותי תחבורה ודואר ומבנים לשירותי מינהל ומשרדים. חלה ירידה מסויימת בהשקעות בבנייה הבטחונית וזו תדמה להגברת יכולת הבנייה האזרחית ב-1971.

קשה לצפות את אשר יקרה בשנת 1972. אני מעז לומר כי יגדל מספר הדירות אשר בנייתן תיגמר ב-8.000, ואולי ב-10,000 לעומת 1971, ונגיע ל-46,000 דירות בגמר, ואולי ל-48,000.

נדמה לנו עכשיו, כי לא ירד מספר הדירות בהתחלות בנייתן וזה כתוצאה מתכניות הבנייה לזוגות צעירים על-ידי חברות באמיסיות ובזכות גידול העלייה.

מכל מקום יש לנו נתונים על הרביע הראשון של 1972, וזו לא עונה של התחלות רבות. ברביע הראשון של 1972 החלה בנייה של 12,400 דירות, מהן 4,800 בבנייה הציבורית והשאר בבנייה פרטית; ונסתיימה בנייתן של 11,200 דירות, מהן 5,200 בבנייה הציבורית ו-6,000 בבנייה פרטית. יוצא מכך כי ב-1972 צפויה פעילות לא פחותה בהתחלות הבנייה למגורים מזו של 1971 ואולי אף גדולה יותר. אכן זה תלוי במידת היעילות ובמהירות ההשפעה של אמצעים אנטי-אינפלציוניים שננקטו לאחרונה ויינקטו בעתיד הקרוב.

הרחבת הבנייה נישאת על גבי גלי האינפלציה, שמקורה ריבוי אמצעי תשלום מעל למידה סבירה; ענף הבנייה עצמו, שמתרחב במהירות יתירה, מוסיף הוא מצדו על פגיעתם הרעה של גלי האינפלציה.

וכאן המקום לציין את פעולתה של הוועדה לוויסות הבנייה בבנייה שאינה למגורים. ועדה זו עבדה כשנתיים, הוגשו לפניה בקשות ל-1,000,000 מ"ר והיא אישרה 500,000 מ"ר. זה היה חסכון של 500,000 מ"ר בבנייה שלא למגורים. בעיקר נדחו, בעוונותינו הרבים, בקשות תיהם של מוסדות להשכלה גבוהה, בקשות למבני תרבות ובידור ומינהל לגופים ציבוריים.

אולם בשנת 1971 גדלה הבנייה של בתי-מלון, בתי-חולים, מבנים לשירותי תחבורה ודואר ומוסדות מינהל שונים. איננו יודעים איך ישפיע המצב הזה בענף הבנייה. משום כך באפריל 1972 ניתן צו חדש האוסר לחלוטין התחלות בנייתם של מבני ציבור עד סוף 1972. הצו חמור והוא אוסר גם את הרחבת המסגרת של מבנים אסורים לבנייה וגם מטיל איסור מוחלט לבנייתם. לפי הצו הזה ולפי החלטה הוקמה ועדה אשר יכולה לתת היתרים, אבל קבעו לה רק שתי ישיבות בתקופת האיסור.

עכשיו אחזור לבנייה למגורים. ב-1968 החלו לבנות כ-24,000 דירות ומספרן עלה ב-1971 ל-51,000 דירות. ב-1968 נסתיימה בנייתן של 22,600 דירות והמספר ב-1971 עלה ל-38,400 דירות. כתוצאה מעודף הביקוש על ההיצע עלו מחירי הבנייה והדיור בשנת 1970 ב-20% וב-1971 — ב-29%.

בעלי הביקוש בבנייה למגורים הם ראשית זוגות צעירים. מספרם גדל בשנים האחרונות. ב-16 השנים שבין 1951 ל-1967 גדל מספר הזוגות הצעירים מ-14,000—15,000 בשנה ל-18,000 ב-1967. מ-1967 ועד 1970/71 גדל המספר מ-18,000 ל-24,000 לשנה. הסיבות לכך הן שונות. יש בעניין זה השערות שונות.

הביקוש מן העלייה תלוי בהיקפה. 45,000 עולים פירושו צורך ב-11,000—12,000 דירות בהתאם להרכב העלייה. ולא חשוב אם משרד השיכון נותן את המשכנתאות וקונים את הדירות בשוק הפרטי, או משרד השיכון נותן את הדירות. עלייה של 65,000 עולים צורכת כ-17,000—18,000 דירות.

הדיסת בתים פגומים, הריסת דירות מסיבות כליות ותיכנוניות, הפיכת דירות למשרדים ולעסקים בערים הגדולות, דירות נגרעות כתוצאה מהאחדת שתי דירות קטנות לדירה גדולה אחת — כל אלה גורמים לביקוש של רבבת דירות בשנה.

הביקוש הנורמטיבי למגורים ובדיקת ההצע מ-1968 עד 1971 מראים, כי הביקוש הגדול מן ההצע יצר גרעון מצטבר במספרים ניכרים בשנים אלה. זהו הסבר אחד לעליית מחירי הדירות בשנים אלו, ובעיקר בשנים 1970—1971. על אלה נוסף הביקוש הפרטי לדיור רווחה, שאמנם השאיר דירה במקום דירה, אך בנה דירות גדולות במקום דירות קטנות והעסיק פועלים מאומנים רבים לבניית הדירות החדשות.

היקף העלייה בשנה שעברה לא עלה על התחזית; מספר הזוגות הצעירים לא עלה על התחזית. אך עלייה בלתי-צפויה חלה בביקוש לדירות שאפשר לכנותו, בהכלה, ביקוש להעלאת רמת החיים על-ידי העלאת רמת הדיור, וזה היה בלתי-צפוי. היא נגרמה על-ידי עלייה באמצעי התשלום בתקופה שגגיד בנק ישראל הגיש עליה את הדין-וחשבון שלו, כאשר הגידול באמצעי התשלום הגיע ל-600 מיליון לירות בקירוב; גידול בנכסים הכספיים האחרים — ל-1,800 מיליון לירות; רווחי ההון של בעלי חשבונות פז"ק ותמ"ם הצמודים למטבע חוץ הגיעו ל-880 מיליון לירות. הופיע בשוק כסף חדש ונוסף, והוא שיצר את העלייה בביקוש לדירות גדולות יותר, מרווחות יותר ומרווחות מאוד. האשראי הבנקאי לציבור גדל בתקופה הנסקרת ביותר מ-800 מיליון לירות ישראליות.

גידול הביקוש הפרטי למגורים התבטא בצורות שונות: מספר משפחות גדול מצא לנכון לשפר את רמת המגורים על-ידי החלפת הדירה; עלתה רמת הדיור המבוקשת על-ידי מחליפי דירותיהם; גדל מספר רוכשי הדירות למטרות ספקולציה, לאור ההנחה שמחירי הדירות ימשיכו לעלות; היה גידול במספר מקדימי רכישת דירות לבנים ובנות, הורים שקנו לבניהם מתוך חשש להמשך עלייה במחירים — והם צדקו בכך; חל גידול במספר

דוכשי דירות שניות למטרות שונות; היתה התפשטות אופנה של רכישת דירות על־ידי תושבי חוץ־לארץ, מן הטעמים הבאים: אפשרות של עלייה ביום מן הימים, יצירת מעון בארץ, וגם למטרת רווחי הון.

רכישת דירות בידי תושבי חוץ־לארץ הביאה לעליית רמת הסטנדרטים של הדירות היקרות וגם לעלייה ניכרת במחירי הדירות.

סיכום הניתוח של בעיית הביקוש וההצע של דירות למגורים בשנה האחרונה, או יותר נכון בשנתיים האחרונות, מראה כי חלק מגידול הביקוש הוא טבעי, הכרחי וחיובי, וזהו הביקוש של הזוגות הצעירים, של אלה הגרים בדירות פגומות או בצפיפות דיור רבה ושל עולים הזקוקים לקורת־גג.

מאידך גיסא, חלק מגידולו של הביקוש הוא שלילי. במטרה לפצות את הנפגעים מכך העמידה הממשלה, באמצעות משרד השיכון, תוספת ניכרת של כספי תקציב וכספי בנקים הניתנים לזכאים לתמיכה ממלכתית בדיור, על־ידי הלוואות גדולות, ארוכות־זמן ובשיעורי ריבית נמוכים ביותר.

אין להתעלם מן העובדה כי שכבות אוכלוסיה בינוניות, אשר לפני שנים מעטות יכלו לדאוג לדיורן ולדיור בניהם בעצמן, נפגעו על־ידי עליית מחירי הדירות שהיתה מעל ומעבר ליכולת הכנסותיהן, ועדיין לא מצאנו דרכים לתמוך בהן, חוץ ממערך הוצאת האמיצות בשנה שעברה וההמשך שיהיה בשנה זאת.

חיים לנדאו (גח"ל):
אדוני השר, מותר לשאול שאלה?

שר־השיכון ז. שרף:
פתרון לבעיה יושג או על־ידי הגדלת — —

היו"ר י. נבון:
כנראה שלא.

שר־השיכון ז. שרף:
— — הבנייה שלא למגורים, או על־ידי הגדלת הצע הדירות, או בשילוב השניים.

הגבלת הביקוש יכולה להיעשות רק על־ידי מדיניות של ריסון ההכנסות וההוצאות; לפי נסיוננו זו הדרך, כי על־ידי הגבלות אדמיניסטרטיביות קשה להשיג את המטרות הרצויות.

הגדלת ההיצע היא אמנם הפתרון האמיתי לטווח ארוך יותר, והיא הדרך שנוקט משרד השיכון מזה שנתיים ובמשנה־מרץ בשנה האחרונה. תיעוש הבנייה, הכנסת שיטות בנייה חדישות, חמרים חדישים וסטנדרטיזציה בייצור הם הפתרון.

אנו מקווים שתוך שנתיים, שלוש שנים יוכל היקף הבנייה לספק את הביקוש. יתירה מזאת, מקווים אנו כי המדיניות המופעלת נגד התהליכים האינפלציוניים תקטין את הלחצים על הענף ויניתן יהיה להתגבר על הגרעון המצטבר בשנים האחרונות, עליית המחירים תיפסק ויניתן יהיה לספק דירות בקצב מהיר יותר לזוגות צעירים ולדיירי משכנות עוני ודירות פגומות, ולמשפחות ברוכות ילדים.

כושר הייצור של ענף הבנייה בכלל גדל בשנים אלה ויגדל במידה ניכרת על־ידי הגדלת התפוקה בלא תוספת כוח־אדם, ובעיקר על־ידי ביטולם של צווארי הבקבוק במקצועות בנייה מסויימים.

מעז אני שוב להינבא ששנת 1975 תהיה, גם במישור זה, שנת־מפנה מכרעת בכיוון זה.

בשנה שעברה עמדתי על חשיבות התיעוש בענף הבנייה. נמצאים אנו בראשית הדרך. ניתן לסכם בקצרה מה עשינו השנה בתחום זה. הבנייה המתועשת רנטבילית דק בסדרות ייצור גדולות. לכן עוסק משרד השיכון בהכנת תכנית חמש־שנתית ובמסגרתה מאתרים שטחי בנייה. המשכנו לנצל כמעט במלוא התפוקה את 10 המפעלים הטרומיים הפועלים כיום, וכך נמשיך וננצל גם בשנה הקרובה. הוצאנו מכרזים לבנייה מתועשת באתרי בנייה, גדולים יחסית, בעכו ובאשדוד. הבנייה מתנהלת במלוא הקצב. במכרזים אחרים שהוצאנו השנה העדפנו הצעות לבנייה מתועשת. כתוצאה מהם נבנות כעת כ־3,000 יחידות דיור ב־12 אתרים במקומות שונים בארץ, בשיטות תיעוש שונות. וזה נוסף על 5,000 יחידות דיור, בערך, מבנייה טרומית.

על־מנת להחיש את תהליך התיעוש תיכנן המשרד טיפוסים המתאימים לבנייה מתועשת. נעשים נסיונות במה שנקרא בנייה יבשה. בסוף השנה תושלם בנייתם של מפעלים המייצרים חדרי אמבטיות שיובאו ישירות לאתרי הבנייה. עושים נסיונות בציפויי קיר שונים. מוקם מפעל למחיצות גבס. מוקמים מפעלים נוספים לבטון מוכן, לעיבוד מתוחכם יותר של פלדה, לנגרות מוכנה וצבועה, לייצור גרמי מדרגות ולבטונים קלים וכיוצא באלה.

נוסף על המכרז הבין־לאומי להקמת 5,000 יחידות דיור בבנייה קלה כוגסה ועדה בין־לאומית לייעוץ טכנולוגי, משותפת לנו ולסוכנות היהודית, שהתכנסה לראשונה בירושלים בתחילת חודש אפריל והגישה את המלצותיה הראשונות, הנמצאות בבדיקה; ומן הכתב תתור־גמנה ההמלצות מן הסתם לשפת המעשה. אנו מקווים לתוצאות חיוביות.

תיעוש הבנייה הוא מטבע הדברים תהליך ממושך, וכפי שאמרתי, תוצאותיו יתחילו להיות מורגשות באופן בולט בשתיים, שלוש השנים הקרובות. קשה לקבוע עתה באיזו מידה ישפיע התיעוש על מחירי הדירות, אך נראה שניתן לקבוע כי תופסק לגמרי, או לפחות תיבלם, עליית המחירים, יקוצר משך הבנייה בצורה מהפכנית ותהיה אפשרות להגדיל את ההצע.

אדוני היושב־ראש, רבותי חברי הכנסת. אנו עדים עכשיו לסערות חברתיות ולמתחים שמקורם בעוני, בפער בין העדות ובגורמים הנלווים אליהם. הדיור הוא כיום החמור שבמוקדיהם. מקווה אני כי נצליח להסיטו ממקומו המרכזי על־ידי מציאת פתרונות למספר גדל והולך. עדיין ייוותרו בעיות, אבל עלינו לדעת כי אין זה תחום שיש בו קסמים וגאולה מהירה. זו פעולה רב־שנתית, ותוצאותיה החיוביות יבלטו שנה אחר שנה.

הפעם, כמדי שנה, אני רוצה לסיים את דברי במספר מלים לעובדי משרד השיכון, חברת "עמידר", בנק "טפחות", חברת "שיכון ופיתוח" וכל שאר הזרועות הצמודות לגופנו, לגוף משרד השיכון, גדולים כקטנים, ולחברות השיכון ולבונים המשתפים פעולה אתנו.

תיארתי לפניכם, חברי הכנסת, את הגידול העצום ב"כמות", משמע יחידות דיור, כספים, מיגוון חמרים ושיטות, גידול שיש לו משמעות נחרצת במשק וגודעת לו השפעה מפליגה על החברה; אולם הוא מתבטא בראש ובראשונה, לגבי מאות עובדי המשרד בכל רחבי הארץ, בריבוי הפניות האישיות והלחצים האישיים וה־

טיפול האינדיבידואלי. בפתיחת מסלולים מוסדרים לבעיות דיור של הזוגות הצעירים, בתכנית־החומש לעוני, בתכניות האמיסיות, בהסדרת שיטה לתוספת החדרים ב"עמידר", בהגדלת מספר ההלוואות לסוגיהן והגדלת סוגי ההלוואות, גדל מספר הפונים למשרדנו במאות אחוזים. צוות העובדים כמעט שלא גדל. ואם יגדל במעט בשנה זו הרי זה גידול פעוט שלא עומד בשום יחס להיקפים הכמותיים הניצבים לפני עובדי המשרד.

נדמה לי, רבותי, שאדבר בשם רוב רובם של חברי הכנסת אם אגיד שמגיעה ברכה מיוחדת לכל עובדי המשרד, הניצבים בשורה הראשונה מול ניצוקי הדיור, חסרי המנוחה ומרירי הלב. לעתים מביאה המצוקה לאלימות, וחוסר התשובה המתאימה גורמת לרוגזה, והעבודה קשה על העובדים האלה. כך לגבי עובדי המשרד וכך גם עובדי חברת "עמידר" הפזורים בכל שכונה בארץ, ואף הם נתקלים במצוקה הקשה של המשפחה מרובת הילדים והזוג הצעיר שזה עתה, או לפני שנה, החל את חייו המשותפים.

בצד עובדים אלה גדלה המעמסה על כל זרועות המשרד. לכל אלה — המהנדסים, המפקחים, המשרטטים על־יד השולחן והטכנאים באתרי הבנייה, ובעיקר לעובדי האיכלוס במפגשם עם הנזקקים לסיוע — מגיעה ברכה מיוחדת ומגיע עידוד מיוחד. קשה שעתם; בעצם — במלאכתם שליחי מצווה המה.

דיון

היו"ר י. נבון:

חברי הכנסת, אנו עוברים לדיון. כאמור, הוקצבו לדיון זה ארבע שעות. רשות הדיבור לחבר־הכנסת גולדשטיין, ואחריו לחברת־הכנסת שושנה ארבלי־אלמוזלינו.

אהרן גולדשטיין (גח"ל):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. שמענו זה עכשיו את נאומו המקיף של שר השיכון על תקציב משרדו לשנת 1972/73. בראשית דברי אני מביע את צערי העמוק — ואני בטוח שזהו גם צערם של רבים מתופסי הכסאות בבית הזה ושל רבים מאזרחי המדינה — על שבמספר הגדול של פתרונות דיור, שהשר ציין בנאומו בתקציב משרד השיכון, חסרים 750 פתרונות, כלומר בניית 750 יחידות דיור נוספות בחברון. אסור שהבנייה בחברון תיפסק, וההתחלה הברוכה שנעשתה בשנה התקציבית הקודמת בבניית 250 יחידות הדיור הראשונות צריכה להימשך. סיעתי, ואתנו בוודאי עוד סיעות בבית, יעמדו על כך שיימצאו האמצעים הכספיים הדרושים להמשך הבנייה בחברון היהודית, ואני מקווה שהנואמים שיבואו אחרי יחזקו בדבריהם את התביעה הזאת.

חברי הכנסת. אנחנו מקיימים היום את הדיון על משרד השיכון בזמן של פעילות ערה בענף הבנייה ועלייה תלולה במחירי הדיור בכללותם, ובבנייה הפרטית במיוחד. אין ספק שעלייה זו מטילה צל כבד על הענף. היא גורמת נזק חמור למשק בכללו, למשתכנים באלפיהם, ומגבירה את המעמסה על תקציב המדינה. אלפי משתכנים, ברובם זוגות צעירים שרק לפני שלוש שנים, אילו היו בידיהם 25,000 לירות, יכלו בנקל לרכוש שיכון בבנייה הפרטית והציבורית — עתה, בגלל העלייה התלולה במחירי הדיור, מתקשים לרכוש את שיכונם בסכום זה אפילו בבנייה הציבורית, שבה גודם הקרקע הוא זעום. יתירה מזו: מאחד ש־65% מתושבי ישראל הם בעלי דירות עצמאיות, והמחשבה על הצורך וההכרח לרכוש דירה לעצמו או לילדיו מקננת בתודעתו של כל אדם, הרי המחיר לאותה דירה לעתיד לבוא מהווה כבר היום אחד המרכיבים העיקריים של ההעלאה בשכר הנתבעת על־ידי השכיר הממוצע. האם עלייה במחיר הדיור במידה כזאת היא אמנם מחוייבת המציאות ואי־אפשר היה להימנע ממנה? על שאלה זו, שבה תלויים אספקטים רבים אחרים של בעיית השיכון והדיור בישראל, אשתדל להשיב בהמשך דברי, ובהם אגע גם בכמה מן האספקטים העיקריים הללו.

חברי כנסת נכבדים. תכנית הפתרונות לשנת 1972, כפי ששמעתם זה עכשיו בנאומו של שר השיכון וכפי שמופיעה בתקציב, מסתכמת ב־47,490 יחידות דיור, שאת הסוגים העיקריים בהן מנה עכשיו שר השיכון: לעולים — 18,500, פרט ל־6,000 יחידות הדיור המבוצעות על־ידי הסוכנות; דיור לזוגות צעירים — 6,530. בתכנית זו אינן מופיעות 10,000 יחידות הדיור המבוצעות על־ידי החברות הציבוריות והבנייה הפרטית, ביניהם של שרי השיכון והאוצר; 10,690 פתרונות למשכנות העוני; 4,350 להתיישבות, וכן 2,175 פתרונות באזורי הפיתוח. גם כשמתוך הפתרונות הללו רק 22,965 הם דיור חדש, והיתר — 24,525 פתרונות — הם דיור יד־שנייה, הרחבת הדיור ושיפוצו, הלוואות ומענק ועוד — הרי לדעתי זוהי תכנית שאין לזלזל בה. אולם, האם תכנית זו הולמת את הצרכים? האם אפשר להמשיך בדרך זו גם בשנים הבאות? האם לא הגיע הזמן לאמץ גישות חדשות ומדיניות אספקת דיור לאוכלוסיה? על שאלות אלו צריכים לתת את דעתם המשתתפים בוויכוח בכנסת.

כמי שפתח בוויכוח אנסה לשרטט רעיונות מספר בתשובה לשאלות שהצגתי, תוך נגיעה באספקטים חשובים בבעיית השיכון והדיור בכללותה. אתחיל בדיור לעולים.

הדיור הזה הוא פונקציה של ממדי העלייה והאספקה גדלה או פותחת בד־בבד עם גידול או פיחות בעלייה. אין ספק שאספקת דיור לעולים חדשים היתה, הינה וחייבת להיות בעתיד בראש סולם העדיפויות בשטח השיכון. עצם קיומה של מדינת ישראל מוצדק ומותנה בקיבוץ הגלויות, ולכן — בעלייה גדולה.

יש להדגיש בכל לשון של הדגשה כי האמצעים להקמת שיכונים לעולים באים לא מכיסו של משלם המסים הישראלי, אלא מנדבתם של יהודי הגולה. ואין ספק שככל שהעלייה תהיה גדולה יותר, כן תגדל תרומתה של יהדות העולם. יש איפוא להצטער מאד על הדעה אשר נתפסו לה בעיקר חוגי נוער בישראל, ולפיה השיכון לעולים נבנה על חשבון הצרכים החיוניים של שיכון זוגות צעירים והשכבות הגרות בתנאי דיור קשים.

לדעתי חייב הבית הזה וחייבות המפלגות בישראל לעשות את המאמץ הגדול ביותר לשנות את הגישה הבלתי־צודקת הזאת, שלפעמים היא גם עוינת מצד חלק של הנוער הישראלי, לבעיה זאת. אני רואה בגישה זו את אחד הכשלונות החמורים של החינוך בישראל.

יש להשריש מילדות בתודעת כל אזרח בישראל שהעלייה אינה דק מקור חיוני להתפתחות המדינה, לחיזוקה, לבטחונה, להבטחת עתידה, אלא שהיא גם תורמת לאלתר לעליית רמת חייו ולרווחתו של כל אזרח במדינה, שהרי העולה החדש, בנוסף על תרומתו להתפתחותה הכלכלית והתרבותית של המדינה, הוא גם צרכן וגם משלם מסים.

אולם עצם העובדה שהדעה המעוותת שהזכרתי קנתה לה שביתה בקרב חוגי הנוער בישראל מחייבת אותנו למשנה־זהירות בתחום העדין הזה. אני רואה איפוא חובה לעצמי לשוב ולהזכיר את הדברים שאמרתי בכנסת, במעמד מקביל, בשנה שעברה, ש"הבנייה המבוצעת מתקציבי המדינה למען העולים, למען הזוגות הצעירים ולמען משפחות מרובות ילדים תהיה בסטנדרט זהה". ואני מדגיש: כל הגזמה בסטנדרט הבנייה לעולים היא מיותרת, מזיקה ופוגעת בחברה הישראלית.

אמרתי ששיכון לעולה חייב לעמוד אצלנו בראש סולם העדיפויות. אולם לדעתי יש עוד סוג של הזקוקים לקורת־גג, שגם עליו לעמוד באותו מקום בסולם זה, שהרי גם הוא מגדיל את האוכלוסיה בארץ על־ידי עלייה פנימית. הכוונה לזוגות הצעירים. כשם שאין לעכב עלייה בגלל חוסר שיכון לעולה, כך אין להרשות שכאשר זוג צעיר בישראל רוצה להתחתן ולהקים משפחה, יתעכב הדבר בגלל חוסר שיכון.

לבעיית הזוגות הצעירים עוד אשוב בהמשך דברי, אך לראשונה רצוי לנגוע בבעיה החשובה מאוד של חיסול משכנות העוני.

אנו לומדים מדברי השר ומדברי ההסבר המלווים לתקציב שהונח לכנסת, כי בעיה זו היא דצינית ביותר. היא מתחלקת לשלוש קבוצות עיקריות, והן: דיור מסוכן, דיור צפוף, דיור ארעי ופגום, כשכל הסוגים האלה מסתכמים בדיור של 85,000 משפחות, שהוא 12% מכלל מלאי הדיור במדינת ישראל.

מספר זה אינו סטטי מטבעו. הוא גדל משנה לשנה, כאן כמו בכל ארצות העולם, גם העשירות ביותר, שלא הצליחו בהן להתגבר על הבעיה הזאת. אלא שלי נדמה כי למדינתנו יש כיום אפשרות לפעול רבות בשטח זה, ולא רק במסגרת תקציבים ממלכתיים.

חברי הכנסת הנכבדים. לפני 8 שנים חוקקנו חוק שתפקידו היה לחסל את משכנות העוני. שם החוק היה "חוק לבינוי ופינוי של אזורי שיקום". אחד המרכיבים של המימון הדרוש להגשמת חוק זה היתה הקרקע שעליה עמדו אותם משכנות עוני. המחשבה שהונחה ביסוד תכנית זו היתה שניתן יהיה לבנות על אותה קרקע שכונה מתוכננת, מודרנית, שתכיל פי־שלושה־ארבעה יותר יחידות דיור מן הקיימות.

מאז ועד היום הזה נעשה מעט מאוד בתחום זה, וזאת עקב העדר שיתוף פעולה מצד הדיירים במשכנות העוני. רוב הפינויים שבוצעו עד היום לא בוצעו על־ידי שיכון מחדש, אלא נגד תשלומים כספיים למשתכנים. עד היום לא נוכל להצביע על משכן עוני אחד שדיירו פונו ושוכנו במקום שובנה מחדש. והנה דווקא היום יש לנו הזדמנות נדירה להפוך בתחום מוגדר זה לברכה את הקללה של האמרתם התלולה של מחירי הקרקע, ועם זאת להכות בספקולציה הקרקעית.

זאת לדעת: רוב המשתכנים בשכונות העוני נמצאים בשלוש הערים הגדולות, 40% בתל־אביב, ומחירי הקרקע שעליה הם שוכנים הם עתה בשיאם. עתה הזמן למשרד השיכון לקבל על עצמו את פינוי הדיירים, מתוך התחייבות לתת לחלק גדול מדיירי משכנות העוני את מה שביקשו מלכתחילה, ושנראה קודם כדבר שלא ניתן לביצוע — דירה תמורת דירה. כי אין ספק שחברות ציבוריות ופרטיות וקבלנים פרטיים יהיו מוכנים לקבל על עצמם להעמיד לרשות הממשלה את האמצעים לשיקום משכנות העוני תמורת האפשרות להקים על קרקע זו שכונות מודרניות.

כאשר העליתי לפני ימים מספר את הרעיון הזה לפני שר השיכון, הוא ענה לי: "מה אתה רוצה, גולדשטיין, אתה רוצה ששר השיכון יהיה רשע"? כלומר שיגרום לפינוים של הדיירים בכוח? דעתי היא שאם שר השיכון והממשלה כולה, תוך התעלמות משיקולי בחירות, יקבלו על עצמם את המשימה הזאת, לא רק ששר השיכון לא ייחשב לרשע, אלא להיפך, לאחד מצדיקי הדור.

אם זו תהיה הדרך, נוכל בלא תקציבים ממלכתיים כמעט, ותוך השתתפות מועטה מצד המשתכנים, להגיע תוך שלוש שנים להישגים בשטח זה, הישגים ששום מדינה בעולם, גם מן העשירות ביותר, לא הגיעה אליהם. אולם אם נחמיץ את ההזדמנות הנדירה, אם לא נפעל בתנופה ונמשיך בדרך שהלכנו בה עד כה, באמצעות תקציבים ממלכתיים, לא רק שנכביד על משלם המסים, אלא גם לא נשיג תוצאות מתקבלות על הדעת.

לפני שנים מספר הצעתי מעל במה זו להעמיד את כל הקרקעות, שמרוכזות עליהן שכונות העוני, לרשות העיריות הגדולות, כמו תל־אביב, ירושלים וחיפה, בלי כל תשלום, והן תטפלנה בבעיה זאת. נדמה לי שגם שר השיכון נוטה לרעיון זה.

ועתה, חברי הכנסת, נחזור לבעיית שיכון הזוגות הצעירים. בעיה זו אף היא אינה סטטית, ואני מקווה שמספר הזוגות הצעירים יגדל משנה לשנה. בעיה זו מחייבת מדיניות חדשה. קשה יהיה לפתור אותה ללא מדיניות בנייה להשכרה. לא ניתן יהיה לפתור אותה בלי מדיניות של הוזלת הדיור בבנייה הפרטית. דעתי היא כי המדיניות חייבת להיות שכל זוג צעיר במדינת ישראל יוכל להשיג את דיורו בכל דרך שהיא, לרוב בלי התערבות הממשלה. אני אומר: לרוב. תפקידה של הממשלה צריך להתבטא במתן אפשרות שהזוג הצעיר יוכל להשיג דיור באחת משתי הדרכים: בהשכרה או בקנייה. תמיכת הממשלה חייבת להתבטא בסובסידיות למשתכן או למי ששוכר את הדירה.

הזכרתי כתנאי לפתרון הבעיה הזאת את הוזלת הדיור בבנייה הפרטית. כדי שאוכל להסביר כיצד אפשרי הדבר, עלי לעמוד תחילה על בעיית הקרקע העירונית בישראל.

אנו צריכים כבר היום לתכנן את הדיור הדרוש להכפלת אוכלוסיית ישראל ב־15 השנים הקרובות. ב־15 השנים הקרובות תגדל האוכלוסיה ב־3 מיליון נפש. 90% מאוכלוסיה זו, הווה אומר 2,700,000 נפש, יגורו בערים. כדי לפתור בעיות הדיור ב־15 השנים הקרובות יהיה צורך להכפיל את מלאי הדירות הקיים בערים, שהוא 740,000 יחידות דיור, ולהוסיף עוד 150,000 יחידות דיור לשיכונם של תושבי משכנות העוני הקיימים.

מכאן שב־15 השנים הבאות יהיה צורך לבנות 900,000 יחידות דיור, וממוצע 60,000 יחידות דיור בשנה. בשנים הראשונות פחות, ובשנים הבאות יותר.

האם הכנת רזרבה קרקעית לבנייה כה גדולה היא משימה גדולה? לדעתי — לא. בערים החדשות בעיה זו אינה קיימת. מתוך כל תוספת האוכלוסיה בשנים הבאות 50% ישתכנו בערים שבין נהריה לרחובות — לרבות ירושלים — ו־50% בערים החדשות שקמו לאחר קום המדינה, לרבות עכו, טבריה, צפת. ב־14 הערים הוותיקות — ובכלל זה ירושלים המאוחדת — שטח השיפוט משתרע על 440,000 דונם, מהם 113,000 דונם שטחים בלתי־בנויים ו־103,000 דונם אדמה חקלאית. גם אם לא נביא בחשבון את השטח החקלאי, ניתן לאכלס בערים אלו עוד מיליון נפש. כמובן שלמטרה זו יהיה צורך להפשיר את הקרקע הבלתי־בנויה, שבחלקה לא ניתן לבנות עליה בגלל הצורך בדפרצליציה ובחלוקה ובגלל הסירבול הביורוקרטי הקיים בוועדות בניין ערים, וחוסר האונים שמגלים אבות הערים כאשר בעיה זו עולה לדיון.

לדעתי יהיה צורך להפוך רק 35,000 מתוך 103,000 דונם אדמה חקלאית לאדמה עירונית. יש להצטער על שהמוסדות המוסמכים לא הפכו בשנתיים האחרונות כמה אלפי דונם אדמה חקלאית לאדמה עירונית; אילו עשו כן, לא היינו עומדים היום לפני עלייה דרסטית כזאת במחירי הקרקעות, ומדד יוקר הדיור היה עולה במקביל לעליית מדד יוקר המחיה.

לדעתי יש להקים רשות ממלכתית אחת, מורכבת מנציגי מינהל מקרקעי ישראל וגורמי הבנייה הציבורית והפרטית, שרק היא תהיה רשאית לרכוש קרקע חקלאית ולהפוך אותה לעירונית. ברוב ארצות אירופה הצטבר נסיון רב בשטח זה. ארצות גדולות עומדות כיום לפני בעיות של הרחבת הדיור בערים ואף הן חייבות להפוך קרקע חקלאית לעירונית, ואף הן רוצות לספק קרקע זולה לדיור. הבה נלמד מן הנסיון שהצטבר בארצות אלו.

וכאשר נבטיח את הרזרבה הקרקעית ונעמיד קרקע זו לרשות הבנייה הפרטית משקל הקרקע בדיור יירד פלאים. תהיה לכך השפעה ניכרת על מחירי הקרקע הפרטית הקיימת עדיין בערים. ואין לי ספק שאפשר למצוא דרכים כדי לשמור על כך שמחירי הדיור ייקבעו בהתחשב במשקל הקרקע בדיור זה. ההסדרים שנעשו לבניית 10,000 יחידות דיור לזוגות צעירים מוכיחים שהדבר אפשרי.

עם הוזלת הדיור יוכלו רוב הזוגות הצעירים, המתקשים לרכוש דירה, לפנות במישרין לגורמי הבנייה, ואלה שאין באפשרותם לגייס את הסכום של 20—25 אלף לירות, צריך לאפשר להם להשיג דירה בשכירות בכל מקום בארץ.

המדינה צריכה להקל על־ידי תקציבה — באמצעות משרד השיכון ובאמצעות מס הכנסה — על שוכר הדירה, אם על־ידי מתן סובסידיה ישירה ואם על־ידי חישוב שכר הדירה כהוצאה לצרכי מס הכנסה. אם באירופה ובצפון־אמריקה מהווה שכר הדירה 25%—33% מהכנסת העובד, אני מציע שבישראל — בהתחשב בגודל ההכנסה של רוב הארחים — תהיה התקרה 17% מהכנסת המפרנסים מקרב הזוגות הצעירים המשתכרים עד 2,000 לירות לחודש. אם שכר הדירה עולה על אחוז זה, על הזוג הצעיר לקבל סובסידיה באחת משתי הדרכים. הייתי מציע שמפרנס של זוג צעיר המשתכר עד 1,000 לירות לחודש יקבל סובסידיה ישירה, ומפרנס של זוג צעיר, המשתכר עד 2,000 לירות לחודש, שכר הדירה שהוא משלם יחושב במלואו או בחלקו כהוצאה לצורך תשלום מס.

על משרד השיכון להקים מחלקה מיוחדת לעידוד הבנייה להשכרה. לדעתי, אפשר להביא לכך שיהודים בחוץ־לארץ יבנו דירות להשכרה בישראל, שברובן לא תעלינה על 50,000 לירות. יהודים אלה ישקיעו רק 6,000 דולר בכל דירה, ו־6,000 דולר — כלומר 25,000 לירות — ייתנתנו על־ידי הבנקים למשכנתאות וישולמו מן ההכנסה של שכר הדירה. כעבור 12 שנה תעמוד הדירה לרשות הרוכש והוא יוכל למכור אותה, או לגור בה או להשכירה מחדש.

אני מאמין שאפשר להקים תנועה כזאת בארצות־הברית; תנועה שתקיף רבבות משקיעים בבנייה להשכרה; ולפי חוקי מס הכנסה בארצות־הברית יוכלו המשקיעים בדיור להשכרה ליהנות מהכנסה נוספת.

נגיד בנק ישראל העלה בוועדת הכספים רעיון שאני מודה אתו. הרעיון הוא שהבנקים למשכנתאות צריכים לקבל על עצמם את הטיפול בבנייה להשכרה. הדבר יחייב כמובן הקמת חברות מיוחדות על־ידי הבנקים שיעסקו בהשכרת דיור, קביעת שכר הדירה ואחזקת הדיור במצב תקין.

היו"ר י. נבון:

לפי התקנון אין מצטטים במליאה דברים הנאמרים בוועדה.

אהרן גולדשטיין (גח"ל):

זה הופיע בעתון.

היו"ר י. נבון:

תגיד שקראת בעתון.

אהרן גולדשטיין (גח"ל):

אני מציע למשרד השיכון לבדוק את הרעיון הזה, שהדי הבנקים למשכנתאות בישראל הם רווחיים מאוד ויוכלו לגייס הון משכנתאות למטרה זאת.

מובן שלצורך בנייה זו יהיה צורך להעמיד קרקע לאומית במחירים סבירים ויהיה צורך לתקן את חוק הדיור להשכרה כך שההכנסה הנקייה תהיה 8%, צמודה לאינדקס יוקר המחיה.

חברי כנסת נכבדים. כפי שאמרתי בראשית דברי אנו נמצאים במצב של פעילות ערה מאוד בענף הבנייה. מדי שנה אנו גומרים יותר ויותר דירות. ב־1969 היה הגמר 26,000 דירות; ב־1970 — 31,000 דירות וב־1971 38,000 דירות, ואני מקווה שהשנה נסיים בין 45 ל־47 אלף יחידות דיור. למותר לציין כי עובדה זו תקל על פתרון בעיות דיור של האוכלוסיה. לכן אני סבור שאנו הולכים בדרך להטבה.

בוויכוח שיתנהל היום יהיו בוודאי כאלה שיתבעו את צימצום הבנייה הפרטית, תוך הבאת נימוקים מנימוקים שונים לביסוס תביעתם. אני מזהיר את הבית מפני כל נסיון לפגוע בבנייה הפרטית, המבצעת 60% מכלל בניית המגורים בארץ ושאין לה תחליף.

כל מאמצינו צריכים להיות מכוונים להוזלת הדיור. דבר זה ניתן להיעשות על־ידי פעולות קונסטרוקטיביות, הוזלת הביצוע על־ידי תיעוש הבנייה, ייעול הניהול, הכנסת שיטות חדשות וחמרים חדשים, יבוא פועלים מקצועיים מן החוץ — לזמן מוגבל ובמידה שיש צורך בכך.

אני מקווה שתוך שלוש—ארבע שנים לא נכיר את אתרי הבנייה בישראל, כי בעקבות כל האמצעים: תיעוש, ייעול, הכנסת חמרים חדשים — נוכל לבצע, על־ידי מספר קטן יותר של פועלי בניין, העובדים כיום בענף, כמות גדולה יותר של מטרים בנייה.

חברי הכנסת, יותר מאשר בעבר צו השעה הוא שמשרד השיכון ירחיב את השפעתו על שטחים שבהם היא מצומצמת מאוד כיום. לדעתי, עלינו ליהפך למיניס־טריון לבנייה. אילו היה כזה, יכול היה למנוע את עליית מחירי הקרקעות בהעמידו קרקע לבנייה הפרטית, גם כאשר היה מגביל את השימוש בה למטרות מוגדרות בלבד: לעולים, לזוגות צעירים, למשכנות עוני ולמטרות אחרות.

משרד השיכון אינו יכול עוד להיות רק יועץ או ממליץ בעניין הפיכת קרקע חקלאית לאדמה עירונית; עליו להיות הקובע בכך, תוך ראיית הבעיה מן הבחינות הממלכתית, המשקית והחברתית. משרד השיכון חייב להיות גורם פעיל יותר וקובע בתחום התיכנון ובוועדות הקובעות והמחליטות בתחום זה. משרד השיכון צריך להיות המשרד המתברך בהישגיו בתחום השיכון וה־תיכנון והאחראי למחדלים. כיום, לצערנו, יש שותפים רבים להצלחות, אך למחדלים אין כתובת ברורה, ועליית מחירי קרקע עירונית, אשר גרמה לייקור הדיור, היא אחד המחדלים החמורים ביותר.

חברי כנסת נכבדים. הדיור בישראל הופך בדור שני של העולים למצרך ראשוני, אשר כדי להשיגו מוכן דור זה לוותר על נוחויות רבות אחרות. זו התפת־חות בריאה והיא מובילה לשיתוף פעולה רב יותר בין המשתכנים לבין משרד השיכון במתכונתו כיום או במתכונתו בעתיד, כפי שאני רואה אותה. כל זה מחייב את משרד השיכון לבצע מדיניות נבונה ואמיצה בתחום אספקת הדיור לאוכלוסיה הגדלה והולכת, תוך מינימום השתתפות של תקציבי המדינה. לכך דרושים מעוף בק־ביעת היעדים ואומץ־לב בביצוע המדיניות, ונקווה שמש־רד השיכון יתעלה לאתגר זה.

היו"ר י. נבון:

רשות הדיבור לחברת־הכנסת אַרבלי־אלמוזלינו, וא־חריה לחבר־הכנסת בן־מאיר.

שושנה ארבלי־אלמוזלינו (המערך, עבודה—מפ"ם):

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה. בראשית דברי רצוני לציין בהערכה את הסקירה המקיפה והמאלפת של שר השיכון ולומר לו: יישר כוח.

הדיון על משרד השיכון קשור עם בעיות הבנייה בענף משקי המעסיק רבבות עובדים. מושקע בו חלק הארי של ההשקעה הלאומית והוא מניע במידה רבה את גלגלי המשק הישראלי בכללותו, נוכח תפקידו להבטיח דירה וקורת־גג הן על־ידי השיכון הציבורי הממלכתי לאלה שידם אינה משגת למצוא פתרון לשיכונם בכוחות עצמם והן על־ידי בנייה פרטית לאלה שיש להם האפ־שרות לכך.

ענף הבנייה היה והינו — ואני חושבת שיהיה עוד שנים רבות כל זמן שהעלייה תזרום לישראל — האינ־דיקטור העיקרי לבעיות המשקיות, למצב השיכון של תושבי המדינה; הוא הסייסמוגראף הרושם והמבליט את הפער החברתי במדינת ישראל. על כן שומה עלינו להת־ייחס בדיון על משרד השיכון הן לבעיה המשקית והן לבעיה החברתית.

משרד השיכון, שהוא הגורם הכמעט־בלעדי המממן והבונה את השיכון הסוציאלי — וזה אומר: השיכון הניתן לעולים חדשים, למפוני משכנות עוני, לזוגות צעירים — והבונה את בתי המתגחלים והמתיישבים, מעשי ידיו נראים בכל פינות הארץ, והיש הוא רב. בכל סיור במרחבי הארץ יש ביכלתנו לראות את אשר נעשה בתחום זה: שכונות חדשות, כרכים שלמים מוקמים ורבבות דירות נמצאות בשלבי בנייה. אך לעיניו נגלה גם אשר טרם עשינו: משכנות עוני, בתים רעועים המ־סכנים את דייריהם וגם שכונות לא מעטות אשר נבנו בעבר ודוחות בכיעורן.

רבותי, בבית זה דובר לא אחת על עוני ופערים בחברה הישראלית. יש פערים שאת גדלם ועומקם אנו לומדים ממחקרים וסיכומים סטטיסטיים, אך יש פער שלא רק בולט לעין, אלא גם דוקר עיניים, וזה הפער בשיכון, כי פער זה נמצא לפעמים ברחוב מול רחוב ובית מול בית. בלי להתעלם מן היש הגדול שנוצר ומן השינויים לטובה שחלו בתחום הקטנת הצפיפות בחדרים, בהעלאת סטנדרט הדיור, במתן פתרון לאלפי דיירי מש־כנות עוני וזוגות צעירים, ובלי להתעלם מן העובדה שאחוז המשפחות מכלל המשפחות בישראל הגרות בצפי־פות של יותר משלוש נפשות לחדר ירד מ־18% בשנת 1961 ל־8% בשנת 1971 — דבר המלמד על יעילות רבה במתן שיכון סוציאלי לחלק מן הזקוקים לדיור נאות — הרי אין לשכוח ואסור לשכוח את המצב הקשה הקיים עדיין בתחום שני מגזרים של החברה הישראלית, ואלה דיירי משכנות העוני ומשפחות מרובות ילדים הג־רות עדיין בצפיפות, והזוגות הצעירים שאין ביכלתם למצוא בכוחות עצמם פתרון לשיכונם.

אמרתי שהפער בשיכון בולט ומזדקר, ועלינו לזכור שהעוני בשיכון הוא העוני החמור, הקשה, המדכא וה־משפיל ביותר, כי זה העוני המלווה את האדם יום יום, לילה לילה; זה עוני שאין בו אור וכולו חשכה, והחברה הישראלית אינה יכולה להיות שקטה מול עוני זועק זה. אסור לנו להשלים עם המצב, כי הרבה מתחלואות החברה הישראלית מקורן ולידתן בעוני זה, והמשך המצב הקיים טומן בחובו חומר נפץ רב־עוצמה.

כבוד היושב־ראש, בשנים עברו התשובה להצדקת הפער בין הרצוי למצוי בתחום השיכון הסוציאלי היתה ההגבלות התקציביות של המדינה, ויכולת זו היתה תמיד מוגבלת כתוצאה מן הכורח לשריין משאבים גדולים לצרכי הבטחון של המדינה. כיום נוצרו, נוסף על המגבלה התקציבית, שני גורמים המגבילים את פעילות משרד השיכון, והם המחסור בכוח־אדם מקצועי וההתייקרות מעבר לכל הצדקה כלכלית של מחירי הדירות. המחסור בכוח־אדם המורגש במשק בכללו מגיע לנקודת משבר בענף הבנייה, וזה בשני תחומים: פער הולך וגדל בין ביקוש והיצע בכוח־אדם, ובמיוחד בכוח עבודה מקצועי, דבר הגורם להארכת משך הבנייה ולייקור הוצאות הב־נייה; ובמישור האחר — העלייה הבלתי־פוסקת במספר הפועלים הערבים, ובמיוחד פועלים מן השטחים, בענף הבנייה כתוצאה מפרישה של פועלים יהודים, והעדר כמעט של פועלים חדשים מקרב העולים ומן הדור הצ־עיר בענף כלכלי זה. לפי הערכה זהירה ענף הבנייה זקוק לתוספת מיידית של 10,000 פועלי בניין מקצועיים.

לפי דברי המזכיר של הסתדרות פועלי הבניין, מר אמסטר, הועסקו בתחילת 1972 בענף הבנייה 37,000 פועלים יהודים; 10,000 פועלים ערבים ישראלים

ו־22,000 פועלים ערבים מן השטחים. חומרת מספרים אלה בולטת אם נציין שבדצמבר 1970 מספר הפועלים הערבים מן השטחים היה 11,000, ואילו ביוני 1971 מספרם הגיע ל־16,500 ; ובמארס 1972 מספרם היה 22,000. התחזית היא שהמספר עוד יעלה והפער בין הביקוש להצע יחמיר עוד יותר. נדמה לי שמיותר להסביר את ההשלכות החברתיות והלאומיות מתהליך זה.

נוכח המצב הקיים ולמען מנוע עיכובים בקצב הבנייה — דבר הגורם לייקור הבנייה ולהתמרמרות גוברת בקרב המועמדים לשיכון — חייב, לדעתי, משרד השיכון, בסיועו של משרד העבודה, לפעול בכמה תחומים :

א) הגברת התיעוש בבנייה. יש לציין בצער, כי על אף ההתפתחות הדינמית בתחום הטכנולוגי בתעשיה, על אף הדיבורים וההכרזות שניתנו מדי פעם בפעם, הן על־ידי גורמים ממשלתיים והן על־ידי קבלני בניין, שיש להעמיק ולהרחיב את תהליכי התיעוש בבנייה, לא חלה בתחום זה שום התקדמות. ישראל מפגרת רבות בתחום זה לגבי מדינות מפותחות. פיגור זה הוא פרי של שמרנות, חוסר יזמה וגם תוצאה של רווחים גדולים ושמנים המובטחים לקבלני הבניין גם בתנאים הקיימים. למה להם להתאמץ ולעבור לשיטות אחרות ? הרווח הוא מובטח.

לדעתי, על־מנת לזרז את קצב התיעוש בבנייה יש לתת תמריצים לאותם קבלני בניין שיסיימו את העבודה במועד מוקדם. יש לתת הקלות במכס לציוד הדרוש לתיעושה של הבנייה. יש להבטיח את ההכשרה המקצועית של העובדים שיועסקו בכך. יודעת אני שכל זה לא ייעשה תוך שנה־שנתיים, אך אם לא נתחיל היום נתזור לדבר על הצורך וההכרח בלי לראות את סימני ההתקדמות.

ב) אין להשלים בשום פנים ואופן עם מצב, שענף הבנייה חדל להיות כוח משיכה לפועלים יהודים, הן לעולים חדשים והן לצעירים. על משרד העבודה מוטלת חובה לפעול ביתר יסודיות ותכניתיות בתחום זה. עלי לציין בצער שהמשרדים הנוגעים בדבר אינם מגלים רגישות מספקת בתחום זה — —

אהרן גולדשטיין (גח"ל) :

אגב, התיעוש נעשה אך ורק על־ידי הקבלנים, ולא על־ידי חברות מקצועיות.

שושנה ארבלי־אלמוזלינו (המערך, עבודה—מפ"ם) :

— — ומעדיפים את הפתרון הקל — הגדלת מספר היתרי העבודה שניתנו לפועלי בניין מן השטחים. היה רצוי לחפש דרך ליצירת תמריצים למשיכת כוח עבודה צעיר לענף הבנייה.

ג) ישראל היא אחת המדינות המועטות שאין בהן בתי־ספר לבנייה שיכשירו תלמידים לענף זה, כפי שמכשירים למקצועות אחרים. קיום בתי־ספר לבניין הוא פתרון חיובי לנוער שאין לו הכישורים או הרצון ללמוד מקצועות אחרים, כי על־ידי רכישת הידע המקצועי בתחום הבנייה תינתן להם האפשרות להיקלט כבעלי מקצוע בשכר מתאים מיד עם סיום לימודיהם, במקום להתחיל את העבודה כפועלים פשוטים ובשכר נמוך, דבר שאיננו מדבר ללבו של הנוער כיום.

ד) יש לפעול בתיאום עם משרדי העבודה והקליטה על־מנת להשפיע על עולים חדשים, מחוסרי מקצוע נדרש במשק, ללמוד את מקצוע הבנייה כדי להיקלט בענף, תוך הבטחת תנאים נאותים ומושכים בתקופת הלימודים וקליטתם בעבודה.

רבותי, אין אני משלה את עצמי שההצעות האלה ואחרות תפתורנה את הבעיה כבמטה קסם. פתרון הבעיה דורש זמן, אמצעים, מאמצים, שקידה והתמדה.

נוכח העובדה שבינתיים מחריף המחסור בכוח־אדם בבנייה, עם כל ההשלכות השליליות מכך, ייתכן שאפשר לחשוב על הבאה זמנית של פועלי בניין מקצועיים ומומחים ממדינות שונות באירופה, שם קיימת כיום אבטלה בבנייה ; אך בתנאי שהבאתם תיעשה לתקופה מוגדרת ובתיאום ובהסכם בין האיגודים המקצועיים של פועלי הבניין בארצות השונות לבין הסתדרות פועלי הבניין בארץ, על־מנת לקבוע את מספר פועלי הבניין ואת התנאים והיעדים שבהם יעבדו.

נוסף על הפתרונות המוצעים יש, לדעתי, להגביל ולהקפיד יותר בנתינת רשיונות לבנייה ציבורית — וטוב עשתה ועדת השרים לענייני כלכלה שהחליטה על כך — וגם, במידת הצורך, להפסיק בניית פרוייקטים שחיוניותם איננה ממדרגה ראשונה. יש להחליט על הפסקה דרסטית בבניית דירות פאר לשנה־שנתיים, לא את כל הבנייה הפרטית, והפניית המשאבים בכוח־אדם ובחמרי בניין לבנייה סוציאלית ; ולא כפי שהשיב כאן חבר־הכנסת גולדשטיין. אני מדברת כאן על הפסקה דרסטית של בניית דירות פאר.

נוסף על כל הגורמים המאיטים את קצב הבנייה יש מכה שאינה כתובה בתורה, ואפשר לזקוף לחובתה לא מעט מן הפיגור הקיים בקצב הבנייה. כוונתי לביורוקרטיה והסחבת במשרדי הממשלה, בוועדות לאישור תכניות הבנייה שעל־יד הרשויות המקומיות. עד אשר מקבלים מכל הרשויות האלה את האישור לבנייה יש לעבור שבעה מדורי גיהנום. הגיע הזמן לפשט את הליכי נתינת הרשיונות ולרכז את הסמכויות בידי רשות אחת ולמנוע ניירת וסחבת שעולה כסף וזמן יקר.

כבוד היושב־ראש. רצוני להסב את תשומת־לב הבית ובמיוחד את תשומת־לבו של שר השיכון להשתוללות הקיימת בתחום המחירים בענף הבנייה נוכח הפער בין הביקוש להצע בבנייה ובהתחשב בתופעה, אשר אנו עדים לה בזמן האחרון, שחלק מדירות הפאר הנבנות מיועדות לתושבי חוץ־לארץ וחלק נקנות על־ידי בעלי אמצעים מתוך ראיית הקנייה כהשקעה ספקולטיבית. אנו עדים לעלייה מסחררת הן מבחינת הקצב והן מבחינת הממדים במחירי הדירות, כשעיקר ההתייקרות נובעת מרווחים מופרזים של קבלני הבניין ומוכרי המגרשים. גאות זו ברווחים בבנייה הפרטית נותנת את אותותיה לשלילה גם בתחום הבנייה הציבורית.

מידת העלייה התלולה של הרווחים הנוספים והשמנים במכירת דירות למגורים בולטת, אך נשווה את התנודות בשלוש השנים האחרונות של מדד תשומת הבנייה לדירות מגורים למדד מחירי הדירות למגורים. לפי הנתונים הסטטיסטיים שהתפרסמו הרי מדד תשומת הבנייה למגורים עלה בשנת 1969 לעומת שנת 1968 ב־2.3% ואילו מדד מחירי הדירות למגורים עלה ב־1969 לעומת 1968 ב־13.8% ; זאת אומרת, הרווח הנוסף גדל ב־11.5% באותה שנה. בשנת 1970 מדד תשומת הבנייה עלה ב־10.9% לעומת 1969 ומדד מחירי הדירות באותה תקופה עלה ב־17.5%. בשנת 1971 מדד תשומת הבנייה עלה ב־10.5%, לעומת זאת מדד מחירי הדירות עלה ב־20.8%. בסיכום, מדד תשומת הבנייה בשלוש השנים

האחרונות עלה ב־23.7% לעומת 1968, בו בזמן שמדד מחירי הדירות עלה באותה תקופה ב־52.1%.

רבותי, היה רצוי שמוסד ממשלתי יתרגם את הפער הזה בין מדד תשומת הבנייה למדד מחירי הדירות בכסף, ואזי היה מתברר כמה מאות מיליוני לירות צברו בשלוש שנים אלה קבלני הבניין ברווחים ספקולטיביים. נשאלת השאלה, אדוני השר, האם רווחים ספקולטיביים אלה הם גזירה שאין מנוס ממנה, או שזה מחדל המטיל אשמה כבדה על כל אלה הנושאים באחריות לקיומו. הגיע הזמן לאחוז באמצעים ולסתום את בור השמן הזה לרווחים ספקולטיביים ומוטב שעה אחת קודם.

שתי בעיות אקוטיות בתחום השיכון הן הבטחת דיור נאות לדיירי משכנות העוני והבטחת דיור לזוגות צעירים שאין ביכולתם, בכוחות עצמם, להבטיח קורת־גג לעצמם.

לפי נתונים רשמיים גרו בדירות המוגדרות כדיור מסוכן, פגום או בצפיפות יתירה ב־1 באפריל 1971 — 56,000 משפחות, אך יש לזכור ואסור לשכוח זאת אפילו לרגע, שמשפחות אלה אינן משפחות סטנדרטיות מבחינת גדלן. אלה משפחות בנות 5 עד 6 נפשות מי־נימום ורבות בהן משפחות בנות 9 עד 11 נפשות. 3,500 משפחות מרובות ילדים, רובן וכולן מעוטות הכנסה, עניות ברכוש אך עשירות בסבל, מתגוררות במבנים מסוכנים שאסור להמשיך להתגורר בהם מבחינת החוק.

43% מכל המשפחות המוגדרות כגרות במשכנות עוני מרוכזות בעיר תל־אביב ובשכונותיה.

ועדת העבודה ביקרה בחלק משכונות אלה. נצבט הלב ובושה כיסתה את פנינו, וגם אנשים קרי־מזג לא הצליחו להסתיר את התרגשותם נוכח הדלות, העוני והסבל שנגלו לנגד עינינו.

ועדת העבודה קיימה דיונים רבים בסוגיה הזאת של משכנות עוני. קיבלנו חומר־רקע ומספרים סטטיסטיים, שמענו נציגי עיריות ומוסדות שהציגו לפנינו את הבעיה בכל חומרתה — ויש הבדל רב בין שמיעה לראייה. את אשר ראינו בעינינו קשה לתאר במלים. אסור גם להש־תחרר מן הרושם המזעזע, כי רושם זה צריך ללוות אותנו עד אשר יימצא פתרון לבעיה זאת. כי המשך קיומם של משכנות עוני בחברה משגשגת, שבה רמת החיים היא בעלייה, הוא אשמה כבדה הרובצת על כולנו.

ביקורת זו אסור שתעלים מעינינו את הפעולות הרבות והברוכות שנעשו, ובעיקר בשנים האחרונות, לצימצום מספר דיירי משכנות עוני ושיקומן של אלפי משפחות בדיור נאות. ביקרנו גם בשיכונים של המפונים, שכונות יפות ומסודרות, וראינו את התמורה שחלה כתו־צאה מכך במשפחה ובהשתרשותה בחברה הישראלית, ובהתקדמות הילדים בלימודים. רצוני לציין בהערכה את כל אלה שפעלו ופועלים בתחום זה.

חברי הכנסת. החלטת הממשלה שנתקבלה ב־28 ביוני 1971 למתן פתרון ל־47,000 משפחות במשך 5 שנים, 9,500 פתרונות מדי שנה, היא תכנית ראויה להע־רכה וכולנו רוצים לקוות שמשרד השיכון יראה בביצוע תכנית זאת משימה לאומית חברתית ראשונה במעלה ויגייס את כל האמצעים והמשאבים על־מנת לבצע אותה בהיקף ובמועד שנקבעו.

כבוד היושב־ראש, בעיית הבטחת שיכון לזוגות צעירים החריפה בשנים האחרונות כתוצאה מחוסר הד־אגה שאיפיין את משרד השיכון בתחום זה בשנים עברו. הפיגור בטיפול בבעיה זו החריף את הבעיה ויצר מתיחות חברתית, משקע של מרירות, שלא אחת מצאו את ביטוים במעשים שנעשו על־ידי זוגות צעירים ואשר הסעירו את הרוחות.

העובדה שבשנים 1965—1970 שוכנו רק 13,000 זוגות צעירים באמצעות השיכון הציבורי — וזאת כאשר מדי שנה בשנה מוקמות 20,000 משפחות חדשות שרק שליש מהן יכולות למצוא קורת־גג בכוחותיהן שלהן ובעזרת ההורים — החריפה את הבעיה בשנים האח־רונות. כ־10,000—11,000 זוגות צעירים מגלים יזמה בחיפוש פתרון על יסוד סכום מסויים העומד לרשותם להשקעה, שהם ריכזו אותו מהיקב ומהגורן, ולעומת זאת יש 5,000 זוגות צעירים שהם מחוסרי כל אמצעים כספיים והם מתגוררים בבתי הוריהם — ולרוב הצפיפות בדירות אלה גדולה — או שהם מתגוררים במשכנות עוני בדיור המונע חיי משפחה תקינים, ועל אחת כמה וכמה — גידול ילדים.

ההתייקרות הבלתי־פוסקת במחירי הדירות מבטלת מצד אחד את הסיכוי של אלפי זוגות צעירים, שחסכו פרוטה לפרוטה על־מנת לרכז את הסכום הדרוש לתש־לום ראשון המקנה זכות להירשם לשיכון, ומצד שני מגדילה את הנטל שעליהם לשאת בו במשך שנים רבות מעבר ליכלתם, כאשר יצטרכו לשלם את החוב ואת המשכנתה בעד השיכון שיקבלו. זוגות צעירים מתאמ־צים לחסוך עוד 1,000—2,000 לירות לשנה על־מנת לרכז את הסכום של 10,000—12,000 לירות, והנה לפתע הדירות מתייקרות באלפי לירות, והסיכוי שלהם להגיע לדירה הוא מהם והלאה.

יש לציין בהערכה את המפעל שהכריז עליו משרד השיכון זו השנה השנייה, ואשר נוטע תקווה בלבותיהם של הצעירים. אני מציינת בהערכה את חברת "שיכון עובדים" על תרומתה למציאת פתרונות דיור לזוגות צעירים. עם זה אני מציינת בצער את אזלת־היד שגיל־תה היזמה הפרטית, אשר כמעט איננה תורמת לפתרון הבעיה של הזוגות הצעירים. חבר־הכנסת גולדשטיין, אפילו יעמידו קרקעות לרשות הבנייה הפרטית, אפילו ישנו את היעדים של אותן קרקעות המיועדות לחק־לאות ויעמידו אותן לרשות הבנייה — גם אז אינני יודעת מה תהיה התרומה של הבנייה הפרטית להוולת מחירי הדירות, לפתרון מצוקת הדיור של הזוגות הצעי־דים ודרי משכנות העוני. גם כאשר מעמידים לרשות בנייה זו קרקעות באותם תנאים, במידה שהם מסכימים לבנות את השיכונים הנדרשים הם מעדיפים לבנות דירות גדולות, דירות פאר, בנייה שניתן להפיק ממנה רווחים גדולים יותר. חברי הכנסת, לדעתי חייבת המדינה להקנות לכל זוג צעיר, שלפחות אחד מבני הזוג שירת בצה"ל, זכות לקבל שיכון לפי אותם קריטריונים הנהוגים לגבי עולים חדשים.

נוכח העובדה שיש אלפי זוגות צעירים שאין ביכלתם לגייס את הסכום המינימלי הדרוש לרכישת דירה, יש לפתור את בעייתם על־ידי בניית דירות להש־כרה, בשכר דירה המבוסס על קריטריונים סוציאליים, ולזוג הצעיר תינתן אופציה לרכוש את הדירה במידה שתהיה לו היכולת לכך.

כבוד היושב־ראש. בסיום דברי רצוני לציין בהע־רכה את הבנייה הנעשית כדי להבטיח למתנחלים ול־מתיישבים בגבולות דיור מתאים והולם. אך לדעתי יש

לעשות מאמצים נוספים כדי לספק את הצרכים הדחופים למתיישבים ולמתנחלים.

רצוני להסב את תשומת־לבו של שר השיכון למצב הקשה השורר בתחום הדיור במרחב שלמה, ובמיוחד בשארם א־שייך, עיר העתיד, הנקראת "אופירה". אני מצטערת על שבדברי השר על תכנית הבנייה בשטח זה נפקד מקומה של שארם א־שייך. אני רוצה לקוות שזה נעשה מתוך שיכחה ולא מתוך כוונה לא לכלול זאת בתכנית.

רוב התושבים של העיר החדשה עובדים עתה באזור במסגרת משרדי הממשלה, המינהל האזרחי, בתי־ניהם קציני צבא, וכן עובדים הם במפעלים האזרחיים באזור. במקום נמצאים לפי שעה רק ראשי המשפחות, החיים בתנאים ארעיים זה שלוש—ארבע שנים הרחק מן המשפחה והילדים.

לפי פידסומים שונים עובדים כיום בעיר המכונה אופירה 210 משפחות. לפי תחזית של ועדה מיוחדת יגיע מספר התושבים של העיר בעוד חמש שנים ל־2,700. על־פי התחזית תמנה האוכלוסיה של מרחב שלמה עד שנת 1977 כ־4,350 איש. מצב זה מחייב את הגורמים להתחיל בבנייה מיידית של מבנים לבתי־ספר, גני־ילדים ושירותים אחרים.

אדוני שר השיכון. יש צורך ליזום צוות הקמה, החיוני לבניית העיר, דוגמת צוותי הקמה שפעלו עם הקמת ערד וכרמיאל. נכון שנעשות במקום פעולות להכנת תשתית וכן מתבצעות עבודות של סלילת כבישים, הנחת צנורות מים, מתיחת קווי חשמל ואף בניית שיכונים, אך מדובר רק ב־90 דירות שבונה משרד השיכון בשביל משרד הבטחון.

אדוני שר השיכון. חשוב שמשרד השיכון, שיש לו נסיון רב בשטח זה, ייטול על עצמו את תיכנונה של העיר והקמתה בצורה מסודרת. יש להבטיח דיור הולם לאלה שכבר נמצאים שם תקופה ארוכה, לאפשר להם להתאחד עם משפחותיהם ולהתיישב התיישבות של קבע במקום שהם רוצים לבנות בו את עתידם, ושם תקעו את יתדם.

בסיום דברי רצוני לציין בהערכה את פעולתו של שר השיכון, ואת עבודתם המסורה והנאמנה של עובדי המשרד, עובדי חברת "עמידר" והחברות העירוניות והציבוריות, אשר משקיעים מחשבה ומאמצים ועומדים בחזית הקשה הזאת. יבואו כולם על הברכה.

היו"ר ש. רוזן:
רשות הדיבור לחבר־הכנסת בן־מאיר.

יהודה בן־מאיר (מפד"ל):
אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. הבעיה החברתית מספר אחד כיום במדינת ישראל היא לדעתי בעיית השיכון והדיור, במיוחד בעיית השיכון של הזוגות הצעירים.

אברהם עופר (המערך, עבודה—מפ"ם):
ואיך תפתח את הדיון בנושאי חינוך ובטחון?

יהודה בן־מאיר (מפד"ל):
תחכה ותראה, כאשר נגיע לזה.

אני חוזר ואומר שהבעיה החברתית הפנימית הבוערת והמציקה ביותר — להוציא את מדיניות החוץ והבטחון — הבעיה החברתית והכלכלית במדינה, שיש לה השלכות חברתיות, זוהי בעיית השיכון והדיור, או יותר נכון: העדר שיכון ודיור, ובמיוחד לזוגות הצעירים במדינה.

עם כל הכבוד לשר השיכון, אשר ללא ספק מגלה ערנות לבעיה ויחד עם אנשי משרדו מנסה לעשות כמיטב היכולת לקידום הנושא, אני חייב להגיד שיש לי תחושה כי שר השיכון והממשלה כולה אינם ערים דיים לחומרתה האמיתית של הבעיה, לתסיסה ההולכת וגוברת במיוחד בקרב הצעירים במדינה, כאשר הם עומדים מתוסכלים מול מצוקת הדיור והשיכון.

אני נפגש מדי שבוע עם עשרות צעירים, בלי גוזמה בוודאי יותר ממאה צעירים, ממקומות שונים במדינה. בתקופה האחרונה אני נפגש כמעט ערב ערב עם צעירים, והנושא הראשון שמעלים במקומות השונים בני עדות וחוגים שונים, הנושא שמכאיב לכולם, הוא נושא השיכון, משום שזוג צעיר המסתכל קדימה איננו יודע איך יפתור בעיה זאת. הוא עומד מול העדר שיכון ובמיוחד מול האמרת מחירי הדירות, השתוללות המחירים העולים ומאמירים בלא כל פרופורציה לנעשה במשק. דבר זה גורם תיסכול ותחושה שגובלת כמעט ביאוש אצל הזוגות הצעירים. מהות הבעיה היא העדר פתרונות דיור, וזה קשור כמובן במחירי הדירות. אלה הם שני צדדים של מטבע אחד.

מהו שורש הבעיה? אני חושב שהכל מסכימים, ושר השיכון הדגיש זאת, ששורש הבעיה הוא בהצע ובביקוש, בעובדה שהביקוש לדיור עולה על ההצע העומד לרשות המשק, וכתוצאה מכך עולים ועולים המחירים בלא כל פרופורציה ובלא כל סבירות. חוקי הכלכלה וחוקי השוק עומדים וקיימים, וכאשר הביקוש עולה וגובר, עולים המחירים. אינני חסיד של פיקוח על מחירי דירות. חבל שעדיין לא למדנו מן הנסיון שפיקוח על מצרך כזה לא מחזיק מעמד. מימי דב יוסף ועד ימינו צריך היה ללמוד שזה איננו פתרון. הדוגמה הטובה ביותר היא דמי־המפתח. הרי אנחנו יודעים שבתקופה מסויימת דמי־מפתח היו אסורים על־פי החוק, מי שלקח דמי מפתח עבר עבירה פלילית. ואנחנו יודעים שכיום דמי־מפתח נחשבים לדבר לגיטימי, כחלק ממחיר הדירה ומכל החישובים. מדוע? משום שהמשק וחוקי הכלכלה והשוק והצרכים של בני־אדם הם חזקים לפעמים גם מן החוק. כאשר הביקוש עולה על ההצע, הפתרון איננו בחוקים או בפיקוח או תקנות.

תפקיד הממשלה הוא ליצור תנאים מתאימים בשוק שיבטיחו מחירים סבירים. תפקידו האמיתי של משרד השיכון, לפי דעתי, הוא לא לבנות דירות ולא להיות ספק דירות — בהמשך דברי אנתח את חסרונה של השיטה הזאת — תפקידו של משרד השיכון במדינת ישראל הוא לתכנן ולבצע מדיניות מקיפה שאכן תבטיח איזון ההיצע והביקוש. אילו היינו מגיעים לאיזון ההיצע והביקוש היינו יכולים לעצור את העלייה המסחררת במחירי הדירות, והיינו יכולים לפתוח לצעוד קדימה בפתרון הבעיה.

יש לי תחושה — זו רק תחושה, אינני טוען חלילה שיש לי הוכחה לכך — שאצל שר השיכון וגם אצל קובעי מדיניות השיכון יש דעה שהפער הגדול בין ההצע והביקוש הוא דבר בלתי־נמנע, הוא מחוייב המציאות, אין מנוס ממנו, זה כמו מזג האוויר, אפשר אולי רק לחזותו, אבל אי־אפשר להשתלט עליו. אינני מסכים לגישה זו ואינני חושב שהיא נכונה. אני חושב שבידי

הממשלה היתה בהחלט היכולת לתכנן מראש תיכנון מקיף לטווח ארוך, היה באפשרותה לתכנן מדיניות שתבטיח איזון בין היצע וביקוש, ועל־ידי כך היתה מוגעת את המשבר החמור בדיור.

נכון שיש עלייה, ואני בטוח שכולנו, הבית על כל סיעותיו מברך על העלייה, וכולנו מצפים שתגדל. נכון שיש עלייה ברמת החיים, כפי שהדגיש שר השיכון, יש עלייה באמצעי התשלום, ויש רצון להעלות את רמת החיים באמצעות שיפור מצב הדיור. אבל כל זה לא בא כהפתעה מוחלטת. כבר אחרי מלחמת ששת־הימים ציפינו לעלייה הולכת וגדלה. ואם כיום באים יותר עולים מברית־המועצות, ואנחנו שמחים על כך, הרי צריך להצטער שבאים פחות מאשר ציפינו מארצות הרווחה. ציפינו לעלייה הולכת וגדלה, ציפינו לפיתוח המשק, ואנחנו יודעים שזה מביא לעלייה באמצעי התשלום וע־לייה ברמת החיים. היה בהחלט בכוחו של משרד השיכון כבר בשנת 1967/68 לצפות שנים מספר קדימה, לצפות את בעיית הדיור. אילו בדקנו כל צעד במדיניות הכל־כלית ואילו ראינו בעיה זו כבעיה מרכזית, ובעיקרה היא בעיה חברתית, אפשר היה לתכנן מדיניות לטווח ארוך ולהגיע למצב טוב הרבה יותר מן המצב הקיים היום. יכולנו להגיע לאיזון ההצע והביקוש. וכפי שאמרתי, חוסר האיזון הוא שורש הבעיה, אליבא דכולם.

אני רוצה להביא מספר הצעות ומחשבות. בוודאי אין לי כל המנגנון וכל האפשרויות שיש בידי הכלכלנים ואנשי משרד השיכון, אבל אני רוצה להעלות מחשבות מספר שהובעו בסימפוסיונים של אנשי כלכלה ושל פרו־פסורים. אני מצפה ומבקש ששר השיכון יבדוק מחשבות אלה וישיב עליהן. אני חושב שהיינו יכולים, והיום אנחנו עדיין יכולים, לפעול בצורות שונות לצימצום הבי־קוש ולהגברת ההצע. אציין דרכים מספר.

א) דירות מיד־שנייה. יש זוגות מבוגרים שילדיהם מתחתנים ועוזבים את הבית, והם אינם צריכים דירות בגודל שהיה דרוש להם לפני כן, ויכולים לעבור לדירות קטנות יותר. בכל מדינה יש גורם קבוע של זקנים המח־ליפים דירות ומוכרים ליד־שנייה. במדינת ישראל התו־פעה הזאת מוגבלת מאוד. הסיבה העיקרית לכך היא שיטת המיסוי. החלפת דירה עולה בכסף רב מאוד, יש מיסוי גבוה של טאבו ויש מס שבח מקרקעין. לפי דעתי לא צריך להטיל מס שבח מקרקעין על אדם המחליף את דירתו בדירה אחרת, אלא הוא צריך לחול כמס הכ־נסה כשיש רווחים ספקולטיביים במכירה. אילו היו פוטרים אנשים המחליפים דירה מתשלום גבוה בטאבו וממס שבח מקרקעין, היה זה תמריץ לסוג זה של אנ־שים להציע את דירותיהם בשוק, למכוד דירה של שלושה חדרים ולקנות דירה של שני חדרים או חדר וחצי. זה יכול להגדיל את ההצע. אין סיבה שלא ללכת בדרך זאת.

ב) הצעה שנייה היא למניעת ביקוש. אינני מת־כוון להציע מניעה בחוק, אבל אני חושב ששגינו בכך שעודדנו השקעות הון מחוץ־לארץ בדירות, בעיקר מצד יהודי ארצות־הברית. כולנו רוצים לעודד השקעות הון, המדינה זקוקה למטבע־חוץ, אבל צריך לראות גם את ההשפעה של השקעה כזו של אמריקאי הקונה לו בית שני בישראל. היו מודעות בעתונות בארצות־הברית, מודעות ב"ג'רוסלם פוסט" ובכל אמצעי התקשורת כדי לעודד אמריקאי שאיננו עולה — אינני מדבר על העולה, חלילה, — לקנות לו בית שני או בית שלישי בישראל הן כספקולציה, הן מטעמים של סנוביות, והן למטרות טובות. לפי דעתי גרמנו בזה לעליית הביקוש בלא צורך. התרומה במטבע־חוץ יצאה בהפסד כפל כפליים, כי גר־מה לאינפלציה, להגברת הביקוש לדירות, ובעיקר להע־לאת סטנדרט הדיור. זה נתן דוגמה. איך אפשר לצפות שזוג ישראלי יתחרה בשוק הדירות עם יהודי מניו־יורק? הרי זה בלתי־אפשרי. איך אפשר שאדם שחי בישראל על משכורת ישראלית יוכל להתחרות עם יהודי שמרוויח בארצות־הברית ומקבל 4.20 לירות בעד הדולר? זה בלתי־אפשרי וזה לא קיים בשום מדינה אחרת. באיטליה קונים דירות האיטלקים, בשבדיה — השבדים.

מרדכי סורקיס (המערך, עבודה—מפ"ם):
כמה דירות נמכרו לאמריקאים?

יהודה בן־מאיר (מפד"ל):
אינני יודע. אפילו אם הכמות קטנה, היא היתה גורם מדרבן לעליית המחירים.

אני מברך על שהממשלה שינתה תקנות מטבע־חוץ שאיפשרו להוציא בחזרה את מטבע־החוץ המושקע בדירות. צריך לעדד השקעה בתעשיה, במלונאות, אבל לא בדירות, משום שזו התחרות בלתי־הוגנת עם הישי־ראלי.

אני חושב שלא די בתקנות מטבע־חוץ, צריך גם למנוע את כל ההקלות שיש בעניין זה, ולהיפך, להכביד את ההשקעה בדירה של אדם שאיננו גר בארץ.

אברהם עופר (המערך, עבודה—מפ"ם):
תוציא "ספר לבן".

יהודה בן־מאיר (מפד"ל):
אינני מציע חוק, ואינני מציע למנוע השקעות כאלה על־פי חוק. אני מציע שהמדינה לא תעודד יהודים שנמצאים בחו"ל ומרוויחים שם לקנות להם דירה שנייה בישראל. עם כל הכבוד, ההשוואה עם "הספר הלבן" עדיין רחוקה, רחוקה מאוד ממה שנאמר. מי שגר בישי־ראל ומי שעולה לישראל, ואפילו מארצות הרווחה, והוא מרוויח את משכורתו בארץ, אינו יכול להתמודד ולקנות דירה. אני יודע שאנשים יורדים מן הארץ בגלל העובדה שהם אינם יכולים להשיג דיור. אבל אותו יהודי שיושב שם הוא יכול לקנות דיור. יש כאן אבסורד שצריך לבדוק אותו עד תומו.

ג) יש עניין של בעיית התיעוש. שר השיכון הדגיש גם בשנה שעברה וגם השנה את החשיבות של הגברת התיעוש של הבנייה, את הבעיה של משך הזמן הדרוש אצלנו לבנות את הבית. זה איננו פלא. משום שבחק־לאות אנחנו מתחרים גם עם חוץ־לארץ בשוקי חוץ־לארץ, אנחנו צריכים להתחרות עם החקלאות של מדי־נות אחרות; בתעשיה אנחנו מתחרים עם התעשיה של יפאן ושל מערב־אירופה וארצות־הברית, ויש תמריץ־איניציאטיבה־לייעול. הקבלנים שבונים בארץ אין להם מתחרים, לא מייבאים כאן בתים ומשום כך אין תמריץ מספיק. ולכן אני חושב שלא די לדבר על תיעוש, צריך למצוא דרכים לתמריצים כלכליים כדי לעודד את תיעוש הבנייה על־מנת שיצומצם זמן הבנייה.

אני רוצה להציע שתי הצעות, שתיהן למעשה בת־חום המיסוי. צריך לבדוק את המיסוי על המלט יחסית למיסוי על ברזל ומתכת. הבנייה המתועשת והטרומית מושתתת בעיקר על חלקים ממתכת וברזל. לעומת זה

הבנייה הסטנדרטית מושתתת בעיקרה על מלט. צריך לבדוק מחדש את מערכת המיסוי כדי ליצור מיסוי כזה שיהיה מינימלי, אם בכלל, על אותם חמרים שנכנסים לבנייה מתועשת לעומת בנייה רגילה, כדי לעודד את הדבר.

דבר שני: מדוע לא תחשוב הממשלה על שיטה של החזרי מסים, בכפוף לזמן גמר הבנייה? גם ביצוא יש שיטה מסועפת של פרמיות, הקשורה באחוז של הערך המוסף. אפשר גם בתחום הדיור לומר שמי שגמר בנייה ב"איקס" חודשים, כמובן בהתאם לסטנדרטים קבועים, מקבל 100% החזר מס על חמרי בנייה, מי שעושה במספר חודשים קצת יותר גדול מקבל 80% החזר מס, וכן 50% והלאה. שיטה פרוגרסיבית של החזרי מסים בהתאם לגמר בנייה, כדי ליצור תמריץ כלכלי לתיעוש הבנייה ולזירוז הניהול הכושל במקרים לא מעטים, כדי להביא מהר יותר לגמר בנייה, יכלה לתרום רבות לקידום נושא השיכון והדיור וליצירת איזון בהצע ובביקוש.

ד) אני חושב שצריך לשנות גם את המיסוי כדי למנוע את הספקולציה בקרקעות במדינה. אדם שקונה קרקע ומוכר אותה כעבור שנה ברווח של מאות אלפי ומיליוני לירות משלם מס שבח מקרקעין, שנדמה לי באחוז הגבוה מגיע ל־30% או 40%. לדעתי אין לזה הצדקה, וכדי למנוע ספקולציה, או כדי לצמצם אותה לפחות, כי הרווח כאן הוא גדול והמיסוי הוא קטן, אני מציע לקבל המלצה — ואני מבין שהיא גם כלולה בהמלצות ועדת־אשר, אם כי זו איננה סגולה לאריכות ימים — שרווחים ספקולטיביים על קרקעות בכלל ומכירת נכסי דלא־ניידי תוך תקופה קצרה, לא נראה אותם לצורך מס שבח מקרקעין אלא כהכנסה רגילה החייבת במס הכנסה בשיעורים הרגילים של מס הכנסה. וזה יהיה התמריץ השלילי. אדם יוכל להשקיע במילוות ובאמיסיות ולקבל שיעור מס מוגבל, כאשר כאן הוא יצטרך לשלם 70% מס על כל רווח. ברור שזה יהיה תמריץ שלילי לספקולציה בקרקעות, שגם הוא יוריד את הביקוש.

ה) דבר נוסף שיכול בהחלט לשפר את ההצע הוא התחום של דישוי הבנייה. על הנושא הזה נכתב הרבה. ושוב, אין זה מספיק לדבר עליו. כל אחד שבא ארצה אומר, שכאן מי שצריך לבנות צריך לעבור שבעה מדורי גיהנום. ריבוי הרשויות והוועדות, התרוצצויות בין ועדה מקומית למחוזית כדי לקבל אותו רשיון — דבר שמת־עכב לפעמים במשך חודשים — הרי הם תופעה ביורו־קרטית לחלוטין. אין לה כל סיבה חוץ מאינרציה וחוסר רצון או חוסר יכולת לתקן. זו לא עלייה, זה לא אמצעי תשלום, ניתן באמצעות חוק לתקן את הדבר. ניתן באמצעות ניהול יעיל לצמצם את התהליך לשבועות מספר, כפי שזה קיים בארצות־הברית ובמדינות אחרות. אני מציע ופונה שוב לממשלה שתיזום בהקדם — אני יודע שזה איננו רק בתחומו של משרד השיכון, גם בת־חום משרד הפנים, אבל זה בהחלט בתחום האחריות הקולקטיבית של הממשלה — שינויים מהותיים בדישוי הבנייה כדי לפשט את התהליכים ולזרז אותם.

אני רוצה להעלות בהקשר זה נקודה נוספת לגבי הפסקת הבנייה הציבורית. אנחנו יודעים שיש החלטות הממשלה על הפסקת הבנייה הציבורית. אבל לצערנו הרב, החלטות אלה אינן באות לידי ביטוי ולידי ניצול, וכאן הממשלה עצמה אחראית. הייתי רוצה לשאול את שר השיכון — וכאן הוא ודאי יכול להפנות אותי לשר הבריאות — כממונה על מדיניות השיכון, מה ההצדקה הזאת, האם זה נכון, כפי שפורסם, שמשרד הבריאות רוכש בית בסן־רמו בירושלים בן 28 יחידות דיור, כאשר בירושלים קיימת מצוקה כה גדולה של דיור? הוא רוכש בית בשווי של מיליונים בשביל משרד הבריאות — איך זה עולה בקנה אחד עם המדיניות של צימצום הבנייה הציבורית, מתוך הראייה שאנחנו נמצאים במצב חירום לגבי שיכון זוגות צעירים, עולים ומפוני שיכון פגום?

אני רוצה לומר מלים אחדות לגבי הפשרת הקרקעות או לגבי מדיניות הקרקע. אינני מקבל ואינני בעד אותה הצעה שאומרת שצריך לתת קרקעות חינם לקבלנים, משום שאינני מאמין כי זה יביא לידי ירידת מחירי הדירות. זה רק יביא לרווח גדול יותר של הקבלנים. וזה לפי אותה גישה שהצגתי קודם: אי־אפשר לעקוף את חוקי הכלכלה. זה כמו לעקוף את חוקי הגרביטציה. זה לא הולך. כל זמן שהביקוש יעלה על ההצע, גם אם החוק יקבע מחיר מינימלי — האנשים ישלמו מתחת לשולחן, כפי שזה נעשה היום וכפי דוגמת דמי־מפתח. ישלמו מתחת לשולחן הרבה מעבר לזה, ורק הקבלן ירוויח את הרווח הזה ואף לא ישלם על זה מס הכנסה. ונוסף על כך, הפשרת הקרקעות זה גורם שלילי לפיזור האוכלוסין. יש כאן סובסידיה הפוכה. דווקא אותו אדם שיקבל דירה במרכז העיר, ברור שהוא מרוויח כפל כפליים, כי שווי הקרקע רב יותר. ולעומת זה אדם שמקבל דירה בעיר־פיתוח, הסובסידיה שלו היא מועטת, והרי מדיניות פיזור האוכלוסין אומרת בדיוק את ההיפך.

עם זה, חייבת המדינה לדעתי לבדוק שוב את המדיניות שלה לגבי חלוקת קרקעות או מכירתן. אינני יודע לפי אילו קריטריונים מוכר מינהל מקרקעי ישראל קרקעות לכל מיני משקיעים כדי לבנות עליהן דירות, ומי אחר כך מקבל את הרווח. נודע לי שרק בימים אלה הסכים מינהל מקרקעי ישראל למכור או להחכיר את מחנה "שנלר" למשקיע פרטי ב־4.5 מיליון לירות, וכ־80% מן הסכום הזה ניתנו לו כבר כהלוואה על־ידי בנק "טפחות", שהוא בנק ציבורי־ממשלתי. ואני שואל: מדוע? אם הידיעה הזאת אינה נכונה, אז יגידו לי שהיא לא נכונה, אני בדקתי את זה לפי מיטב יכולת הבדיקה שלי ונאמר לי שזה נכון. אדרבה, אני מקווה שזה לא נכון. נאמר לי שזהו משקיע, יהודי מגרמניה, שקנה ב־4.5 מיליון לירות את מחנה "שנלר", עם הלוואה של 80% למספר שנים. ואני עומד ותוהה מדוע. אינני יודע האם אכן אובטחה המדינה שבאמת ייבנו פה דירות לזוגות צעירים ולעולים במחיר סביר ונעמוד בזה. או, כפי שאומרים לי, בשוק זה כבר שווה מיליון לירות יותר. ואין זו חכמה, גם אני יכולתי לקנות, לקבל הלוואה, למכור ברווח ולהחזיר את ההלוואה. מי בחר את המשקיע? מדוע דווקא משקיע זה, מדוע לא גוף ציבורי? מדוע לא מישהו אחר? אני אינני יודע, אני שואל. אבל לדעתי יש פה דבר שטעון בדיקה. האם מחר יכרו שם דירות ב־100,000 עד 150,000 לירות, וזוג צעיר איננו יכול לעמוד במחיר כזה, ודק אותו משקיע או אותו קבלן יקבלו את הרווח? צריך לבדוק את הדבר הזה היטב.

אני רוצה להגיד כמה מלים בנושא של דירות להשכרה.

מרדכי סורקיס (המערך, עבודה—מפ"ם):
ומה בקשר לבנייה בחברון?

יהודה בן־מאיר (מפד"ל):

אתה חושב שאני שכחתי את נושא חברון? אני מתפלא עליך, חבר־הכנסת סורקיס. אגיד משהו גם על נושא חברון.

בנושא של דירות להשכרה: הנושא הזה טעון בדיקה רצינית, ולא אכניס את ראשי בין הכלכלנים והמומחים של משרד השיכון, לחיוב או לשלילה. לדעתי נשארות עדיין סיבות אידיאולוגיות כלשהן להתנגדות לנושא של דירות להשכרה; ולדעתי השאלה האמיתית העומדת לפני משרד השיכון היא מדיניות הסובסידיה או מדיניות הסיבסוד של השיכון.

במדינת ישראל, כשם שאנחנו נותנים חינוך חינם, כשם שאנחנו צריכים לתת בריאות חינם, כשם שאנחנו נותנים סובסידיה לנוצרכים מסויימים, כך גם בתחום השיכון בהחלט צריכה להיות סובסידיה לחלקים נרחבים של האוכלוסיה. השאלה היא: איך לתת את הסובסידיה? אני חושב שמדיניות הסובסידיה של השיכון זקוקה לדה־אבלואציה — האם באמצעות המשכנתאות, האם באמצעות מכירה מוזלת של קרקעות, האם באמצעות הבנייה הציבורית של משרד השיכון? ונוסף על כך יש התופעה שמשרד השיכון איננו משחרר את הדירות שיש לו.

שמענו מפי שר השיכון הודעה, לפני כמה ימים, שמשרד השיכון יעמיד למכירה חמשת אלפי הדירות שהן בתהליך בנייה. אומרים לי ששבעת אלפים — שבעת אלפים. אני שואל: למה לא את כולן? ואם התשובה היא שאכן משרד השיכון אינו יודע בדיוק כמה עולה לו דירה, ומשום כך הוא לא מסוגל להעמיד אותה למכירה, אני מתפלא על זה. משרד השיכון בונה בתקציב המדינה. כסף אינו עולה לו שום דבר. משרד השיכון אינו משלם ריבית. ולכן אין זה פלא שהוא מחזיק את הדירה, שאינו מעמיד את כל הדירות למכירה באותו שלב שבו הקבלן הפרטי מעמיד למכירה!

העניין טעון בדיקה. אני חושב שכדאי לבדוק את הנוסחה שאינה מקובלת על חלק מן הבית, אבל היא מקובלת עלי: סובסידיה לנצרך ולא למצרך. צריך שהמדינה, גם בתחום השיכון, תתן סובסידיה לפי קריטריונים לנצרך, ואותו נצרך, יהא זה זוג צעיר או עולה או מפונה משכנות עוני, ישתמש באותה סובסידיה שבידו הן, אם הוא רוצה, לשכור דירה, וזה יסבסד את שכר הדירה החודשי שלו, הן, אם הוא רוצה, לקנות דירה פה או שם, וניתן לו את הבחירה, את מקסימום הבחירה, היכן הוא ירכוש את הדירה ומקסימום האופציות, תוך מתן סיבסוד ישיר לנצרך ולא למצרך.

נקודה אחרונה שאני רוצה להתייחס אליה, היא בנושא של חברון. אני זוכר שלפני שבועות מספר...

היו"ר ש. רוזן:

תמיד את העניין של השטחים המשוחררים או המוחזקים אתם משאירים לסוף, ואחר כך אתם רוצים שאוסיף לכם זמן. זאת עשתה כבר הנואמת הקודמת. בפעם הבאה תתחילו בכך.

יהודה בן־מאיר (מפד"ל):

אינני מדבר על השטחים המשוחררים ולא על נושא של מדיניות, אלא על נושא שנקרא הבנייה בחברון, בקריית־ארבע. לפני שבועות או חודשים מספר הציעו כמה חברי כנסת, ביניהם חבר־הכנסת המר, הצעה לסדר־היום בנושא חברון, ושר השיכון סירב לומר מעל דוכן הכנסת אם אכן תיבנינה דירות בחברון אם לאו, ואמר שנחכה לתקציב. חיכיתי בציפייה, ולצערי הרב אינני מוצא בתקציב אותן יחידות דיור. הממשלה החליטה שאנחנו בונים קריה יהודית בחברון. הממשלה אישרה תכניות בעניין זה. איך אפשר שאנחנו שולחים יהודים לשם, בונים להם משהו, והיום קוטעים זאת באמצע? איזה משקל יש ל־700 יחידות דיור במסגרת של 50,000, בערך, יחידות דיור ופתרונות דיור, בתקציב של יותר ממיליארד לירות של משרד השיכון והסוכנות היהודית? איך אפשר לבוא ולהגיד שזו בעיה תקציבית? הרי זו טענה מופרכת מכל וכל.

האם זו בעיה, לקחת מספר יחידות דיור ממרכז הארץ, מירושלים, מתל־אביב, דיור לעולים? עולים מוכנים לבוא לקריית־ארבע. במסגרת עשרות אלפי יחידות דיור אפשר לקחת אותן יחידות דיור ולבנות אותן בקריית־ארבע, כדי שנוכל באמת לבנות ישוב יהודי שיש לו סיכוי לגדול, חברון עילית כפי שאנחנו רוצים, ויש יהודים שמוכנים להשקיע שם. אני מקווה שנשמע מפי שר השיכון תשובה לנושא זה.

לגבי חלק גדול, או לפחות לגבי מספר חברי כנסת, ואני מדבר על אלה שמקרב הקואליציה, הנושא הזה הוא בשבילם ראשון במעלה. קשה מאוד יהיה לנו ונצטרך לשקול הרבה, אם נוכל לתמוך בתקציב משרד השיכון ולהצביע בעדו במליאה אם לא יהיה כלול בו הנושא שלדעתנו חיוני הוא, בהתאם למדיניות המוצהרת של הממשלה, אותה כבשת הרש של 750 יחידות דיור שהן צורך השעה, ואני מקווה ששר השיכון יבשר לנו שאכן הוא הולך לבצע את הדבר.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת עופר, ואחריו לחבר־הכנסת לורנץ.

אברהם עופר (המערך, עבודה—מפ"ם):

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה. אינני יודע אם הרבה שרי שיכון בעולם יכולים להביא לפרלמנט שלהם דין־וחשבון כפי ששר השיכון הביא לפנינו היום. בעיית השיכון היא בעיה מקיפה, בעיה בוערת, בעולם כולו. אינני מכיר כמעט ארץ בעולם, מן הארצות העשירות מאתנו והמפותחות מאתנו, שבעיית השיכון, בעיית הדיור, אינה בעיה בוערת שם ואיננה שיחת היום בכל שכבות הציבור. בין שזה בארצות־הברית העשירה, בין שזה בקנדה או בארצות אירופה המערבית או סקנדינביה, ובוודאי בארצות אחרות.

אני חושב שהמאזן שהביא לפנינו היום שר השיכון, הן המאזן הלאומי והן הפעולה הישירה של הממשלה להטבת תנאי הדיור, אין לו אח ודוגמה בעולם כולו, לא מבחינת היקף הפתרונות במדינה עצמה ולא מבחינת הפעילות וההשפעה הממלכתית והממשלתית הישירה לפתרונות בעיות הדיור.

בראשית דברי רצוני להצטרף לאותה ברכה שהביא שר השיכון לעובדי המשרד ולכל אלה העוסקים במלאכה זאת. אני עוסק בשטח זה לא במסגרת הממלכתית, אבל פעם עסקתי בו במסגרת עירונית, ואני יודע את הבעיות המיוחדות והמתח העצום כאשר אתה עוסק באנשים שבאים לתבוע מן המדינה ומן העיריה. אני יודע שהם נמצאים במתח ועושים עבודה חשובה והם ראויים לכל עידוד מטעם הבית הזה. ואני חושב שחברי כנסת אחרים מצטרפים להערכתו מקרב לב.

בכל קריטריון שנשווה בו את המצב של השיכון והבנייה בארץ לזה של ארצות אחרות ידנו תהיה על העליונה, וזאת אף־על־פי שאיננו עשירים כמו ארצות רבות בעולם, ובלא להזכיר שיש לנו גם בעיה בטחונית, שגוזלת או אוכלת את מחצית התקציב הממשלתי שלנו.

נשווה את כמות הבנייה. לפנינו חוברת שהוגשה על־ידי משרד השיכון. אם נערוך השוואות אלה ניווכח לדעת שבכל ארצות אירופה המערבית וצפון־אמריקה — ואני לוקח את הארצות עם שיטות התיעוש שלהן, הפיתוח שלהן והעושר שלהן — בונים בשנה בין 7 ל־12 דירות ל־1,000 נפש. העליות והירידות בכמות הבנייה בשנים שונות הן בארצות אלה לפי תנאים מקומיים, אך המי־נימום והמקסימום של בנייה למגורים הם בתוך הזה. אנחנו הגענו היום, בלי התיעוש ובלי השיכלולים, שאנו עוד מצפים להם, ל־15 עד 16 דירות ל־1,000 נפש, כלומר ב־25% יותר ממדינה שבונה יותר מאחרות ל־1,000 נפש בעולם.

אנחנו מדברים על מספרי עולים ווגות צעירים. נעשה חשבון כמה דירות גמרנו בחמש השנים האחרו־נות, בין השנים 1968 ל־1972. אני כולל את 1972, והערכתי דומה לזו של שר השיכון — נגמור 46,000 דירות השנה. ב־1968 גמרנו 22,000 יחידות דיור, ועד סוף 1972 נגמור בסך־הכל, בחמש השנים הללו, כ־160,000 דירות. אני עושה חשבון כמה משפחות נוספו באותן שנים. ב־1970 ניתוספו בישראל 23,000 מש־פחות, מעלייה ווגות צעירים. וכאשר אני מדבר על מש־פחה אני מביא בחשבון גם אלמן וגרוש, כלומר יחידה, מנפש אחת עד שמונה נפשות. ב־1971 ניתוספו 24,000 משפחות. הערכתי היא שב־1972 תיתוספנה 30,000 משפחות. על בסיס העלייה הגדלתי את ההערכה.

במשך 5 השנים בין 1968 ל־1972 נוספו לנו 100,000 משפחות. אני מוסיף את הבלאי, את הדירות שהופכות למשרדים, ומעריך זאת ב־20 עד 30 אלף יחידות דיור, ואני חושב שאין יותר מזה. יש איפוא תוספת של 40,000 דירות לעומת מספר המשפחות שנוספו בחמש השנים האחרונות. זהו קידום במצב הדיור בארץ, שאין לו את ומשל בעולם. ואמנם, כאשר נראה את הסטטיסטיקות בכל הדרגים, מצפיפות של פחות משני אנשים לחדר עד צפיפות של יותר משלושה אנשים לחדר, נראה מצד אחד ירידה מתמדת של הצפיפות ומצד שני עליית סטנדרט המגורים.

כבוד היושב־ראש, אני חושב שאנו בהחלט צריכים להתייחס לא רק לצד הביקוש, אלא גם לצד ההצע. למה אנחנו רוצים להגיע? כבר היום 40% מן ההשקעה הלאומית הם למגורים בלבד. לא לבנייה כולה, אלא למגורים. 60% של ההשקעה הלאומית הולכים למגורים ולבנייה. מה אנחנו רוצים? האם אנחנו רוצים רק לב־נות, ושום דבר חוץ מזה? לא חקלאות, לא תעשיה, לא תחבורה, לא תנועה? 60% הם לבנייה, ששני־שלישים בתוכם הם למגורים בלבד. הדברים האחרים הם מוסדות ציבור וכדומה. אני חושב שגם מבחינת ההש־קעה הלאומית זהו היקף שאיננו יכולים לעבור אותו. 40% מכל ההשקעה שלנו במשק, מכל החסכונות שלנו — רק במגורים; 60% — בבנייה. מבחינת הקצאת המקורות — אפילו אפשר היה לבנות יותר — אני שואל אם אנחנו רוצים רק לבנות למגורים, וחוץ מזה שום דבר? לא חקלאות, לא תעשיה, לא תנועה, רק בנייה? האם אנחנו יכולים להרשות זאת לעצמנו?

אני חושב שההצע שאנחנו מציעים היום — ואני לוקח בממוצע כ־50,000 דירות, בין ההתחלות ובין הגמר, כ־50,000 דירות לשנה — זה האופטימום, שמ־עבר לו איננו יכולים להרשות לעצמנו לבנות. ואיננו צריכים לבנות יותר. זה יספיק לכל צרכינו, ובכלל זה להעלאת רמת הדיור.

לפי הנתונים — ואני מדבר על דירות חדשות, להב־דיל מפתרונות דיור ששר השיכון מדבר עליהם וכוללים גם דירות ישנות — בדירות חדשות אני חושב שאנחנו זקוקים ל־15,000 דירות לעולים, ל־12,000 דירות חד־שות לזוגות צעירים, ל־5,000 דירות חדשות לשיקום הדיור. יחד אני מגיע ל־32,000 דירות. ואם אנחנו מדברים על עד כ־20,000 דירות, פירושו עוד 60,000 משפחות שעוברות דיור. כי זה לא משפחה אחת; אחת עוברת מארבעה לחמישה חדרים, משפחה שנייה עוברת משלושה לארבעה חדרים, ושלישית — משניים לשלושה חדרים. בדרך כלל המחזור הוא הרבה יותר גדול.

ובכן זה מעל ומעבר ליכלתנו, אלא אם אנחנו רוצים מיד להגיע לסטנדרטים שהם לא רק מעבר ליכלתנו, אלא מעבר למקובל בעולם כולו.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

אם כן, למה הביקוש כל כך גדול?

אברהם עופר (המערך, עבודה—מפ"ם):

שר השיכון דיבר על כך: כשיש כסף — יש ביקוש. היום הבעיה היא מצד הביקוש. אני חושב שבהחלט יש לנו היצע מלא. לדעתי, מבחינת הכלכלה הלאומית אסור לנו לעבור עליו. ואני חושב שהוא מכסה גם את הביקוש האפקטיבי. אם יש לחצים, אלה לחצים מצד הביקוש. אני חושב שצריך לצמצם את הלחצים האלה במדיניות פיסקלית, מוניטרית, ומדובר על כך בימים אלה.

עד לפני שנה—שנתיים היה מחסור ממשי בדיור. מתוך הנסיון שלי אני יודע שכשאדם היה בא לקנות דירה, הוא היה זקוק לדירה הזאת; הוא היה זקוק לה, אובייקטיבית או סובייקטיבית, אבל הוא קנה דירה לעצמו. בשנה האחרונה אנחנו עדים כבר למה שהיה ב־1964/65, שאנשים רוכשים דירות בגלל ספקולציה. ברגע שיש כמה אלפי דירות בגלל הגורם הזה, או יש כבר קבלנים שאינם מוכרים בגלל הגורם הזה; הם מח־כים שהמחירים יעלו. יתר על כן, אלה שקנו דירות וצריכים למכור את הדירות שלהם — גם הם עכשיו מחכים כדי ליהנות ממחיר גבוה יותר.

אני משוכנע שאנחנו מתקרבים לרגע שכל הגלגל הזה יתחיל להתגלגל חזרה. כי ההיצע שלנו מכסה את כל הביקוש, אם לא יותר מזה. ואנחנו מתקרבים לנקודת הרוויה, לנקודת השובע. אני חושב שהעניין יתחיל ללכת גם בדרך חזרה.

אינני מאמין שתהיה ירידה במחירים בדירות עמ־מיות. חברי הכנסת, יש לנו למעשה שני שווקים. אמנם האחד משפיע על האחר, אבל אלה בכל זאת שני שוו־קים נפרדים. האחד — זה השוק של הבנייה הציבורית או בפיקוח משרד השיכון. בשוק הזה אנחנו מגיעים היום ל־35,000 דירות בקירוב לשנה, מתוך 50,000. אלה הן 16,000 דירות בנייה חדשה שבתקציב; נוסיף לזה 6,000 דירות של הסוכנות, שהן מחוץ לתקציב; נוסיף לזה

כ־10,000 דירות לזוגות צעירים במסגרת האמיסיות, שהן למעשה במחירים מבוקרים על־ידי משרד השיכון. ואני מוסיף לזה 3,000 דירות שחציין מתוקצבות, כמו מעון לעובד או בנייה ציבורית אחרת שמחוץ לתקציב. אני מגיע ל־35,000 דירות. זאת אומרת 70% מן הבנייה הם במחירים מבוקרים. ונדמה לי ששר השיכון יסכים אתי שאפילו בחברות הציבוריות, במחירי הדירות הציבוריות המחיר לא עלה יותר מאינדקס יוקר הבנייה. מחיר הקרקע בבנייה ציבורית הוא קבוע, פחות או יותר, וגם הוא לא עלה יותר מהאינדקס. אולי באזור מסויים היה יותר פיתוח, באזור אחר היה פחות פיתוח. אבל ב־70% מן הבנייה המחויר עלה במסגרת אינדקס יוקר הבנייה, והוא בהחלט תואם את צו הפיקוח על מחירי הדירות.

ההשתוללות, כפי שמכנים את זה, היא בעיקר באותן דירות שהן ברמה גבוהה. אני מעריך שכשנגיע לסיפוק ההצע, כאשר אותו גלגל יתהפך לגבי הדירות האלה, תתחיל גם ירידת מחירים בדירות ברמה גבוהה. כי למחירים כפי שהם היום אין כל הגיון.

כבוד היושב־ראש, אני חושב שכמות הפתרונות הציבוריים שאנחנו נותנים בדיור היא עצומה. אני דיברתי על 35,000 דירות חדשות. שמענו את שר השיכון, הוא הגיע ל־47,000 פתרונות. נדמה לי שהוא עדיין לא כלל בזה את כל הפתרונות. לא ברור לי אם הוא כלל כל אותן דירות לזוגות צעירים בעזרת האמיסיות; ודאי לא כלל עוד כמה דברים, כמו מעון לעובד.

שר־השיכון ז. שרף:
זה נוסף.

אברהם עופר (המערך, עבודה—מפ"ם):
אם זה נוסף, אנחנו מגיעים לעוד 10—12 אלף פתרונות, וזאת כמות עצומה.

אני עצמי הופתעתי מן הנתונים של שר השיכון. ניגשתי אליו היום ושאלתי אותו. כי אני חשבתי שב־מסגרת התקציב יש 6,500 פתרונות לזוגות צעירים. נוכחתי שלמעשה יש 9,000 פתרונות במסגרת משרד השיכון. נוסיף לזה 10,000 פתרונות במסגרת האמיסיות. זאת אומרת שבשנה אחת אנחנו נותנים 19,000 פתרונות לזוגות צעירים. לפי החשבון שאני ערכתי — ושוב, הוא איננו רחוק מחשבונו של שר השיכון, אבל הלכתי בדרך אחרת — הגעתי לאותם מספרים של 24—25 אלף זוגות שמתחתנים; נוריד מזה זוגות שמת־חתנים בפעם שנייה, שלאחד מבני הזוג יש דירה; נוריד מזה את הקיבוצים, המושבים, הכפרים שיש להם דרכי הפתרון שלהם; נוריד מזה את אלה שאינם זקוקים לעזרת הציבור ולא יבואו לבקש את עזרת משרד השיכון ולא של חברות ציבוריות עם אמיסיות, גם לא לדירות של שלושה חדרים; הם קונים דירות הרבה יותר גדולות, זאת אומרת הם קונים דירות בשוק הכללי. אילו ידעתם אילו דירות קונים לעצמם חלק מן הזוגות הצעי־רים, בודאי הייתם נדהמים למה מגיעים. זאת אומרת שאנחנו זקוקים ל־16,000 פתרונות לזוגות צעירים בעז־רת הציבור. רק השנה אנחנו נותנים 19,000 פתרונות. זאת אומרת שאנחנו נותנים יותר פתרונות מאשר נוס־פים זוגות צעירים בשנה אחת. לפעמים הבעיה היא לא רק לעשות את הדבר הנכון, אלא להביא את זה בצורה נכונה לציבור.

אני יודע שגם בחברה שאני עוסק בה יש לפעמים בעיה: להביא את המדיניות שאנחנו קובעים לדרג הש־לישי והרביעי של המנגנון שלנו, וכבר אינני מדבר על הציבור. בודאי קשה להביא את זה לציבור. הקומו־ניקציה מסובכת מאוד. אתה מוכרח להביא את זה לצי־בור בצורה פשוטה ומובנת ביותר.

אהרן גולדשטיין (גח"ל):
אתה יודע ש־10,000 יחידות דיור של אמיסיות נגמרו בשנתיים?

אברהם עופר (המערך, עבודה—מפ"ם):
לא חשוב. אבל כל שנה אתה בונה 10,000. וברגע שהאיש התקשר אתך על דירה, יש לו כבר בעיה אתך או אתי, אין לו עוד בעיה עם משרד השיכון, עם מדי־נת ישראל. הוא מתקשר לדירה. יש לו בעיה — מתי תהיה הדירה גמורה וכיצד ישלם; אבל הוא אינו תובע יותר פתרון דיור.

לפי מספר פתרונות הדיור שאנו נותנים היום, אנו בהחלט יכולים להכריז, שמדינת ישראל נותנת פתרון לכל זוג צעיר בישראל; כי אנו נותנים זאת בפועל. ועלינו לומר זאת בגלוי. לדעתי, על־ידי שיטת הרישום היום הדברים אינם מובנים. אני מתאר לי שכמה מן הדברים ששמענו היום פה אפילו חברי כנסת לא הבינו.

מרדכי סורקיס (המערך, עבודה—מפ"ם):
חברי כנסת אינם מבינים?

אברהם עופר (המערך, עבודה—מפ"ם):
קורה שאינם מבינים.

מרדכי סורקיס (המערך, עבודה—מפ"ם):
אין דבר כזה, שחברי כנסת אינם מבינים.

אברהם עופר (המערך, עבודה—מפ"ם):
אני מציע שפתרונות הדיור יינתנו בשלושה מס־לולים:

המסלול האחד — זוגות צעירים שאין להם ולא כלום, ואינם יכולים להשקיע שום דבר לא בעצמם ולא בעזרת הוריהם — יועמדו לרשותם דירות מתפנות ב־"עמידר", דירות מיד־שנייה בנות שני חדרים, שאפשר לרכשן ב־15,000 לירות, בשכירות סוציאלית מדורגת של 80—100—120 לירות לחודש; שיעור דמי השכירות ייקבע לפי קריטריונים סוציאליים שייקבעו מדי פעם.

המסלול השני — ומסלול זה אינו קיים היום — בניית דירות בנות שני חדרים לזוגות צעירים. משרד השיכון היה היוזם של בניית דירות קטנות של שני חד־רים לעולים חדשים. אני מציע שדירות קטנות בנות שני חדרים בשטח של 50 מ"ר תיבנינה גם לזוגות צעירים. היום, בגלל התביעות של העירייות, אין הבדל רב במ־חיר הבנייה בין דירה של שלושה חדרים ששטחה הוא 70 מ"ר ובין דירה של שני חדרים ששטחה הוא 50 מ"ר. לכן, כאשר אפשר לבנות דירות בנות שלושה חדרים אין בונים דירות בנות שני חדרים. כדי לספק את הדרישות של הזוגות הצעירים אני מציע, שקומה שנועדה לארבע דירות, תחולק לשש דירות; ובמקום ארבע דירות, כל אחת בשטח של 70 מ"ר, תהיינה 6 דירות בנות 50 מ"ר כל אחת. ודירה תעלה 35,000 לירות. אני מציע שדירות אלו תינתנה לזוגות צעירים שיכולים לגייס כסף מזומן 5,000 או 10,000 לירות, והיתר יינתן להם על־ידי מש־כנתה ל־15—20 שנה. וכדאי למדינה לתת להם משכנתה

זו יותר מאשר להעמיד לרשותם דירות בשכירות על־פי הצעתי לגבי המסלול הראשון.

המסלול השלישי — דירות בנות שלושה חדרים שתיבנינה במסגרת האמיסיה. הזוג הצעיר יצטרך להש־קיע בדירה כזאת 20—25 אלף לירות ולגבי היתר יקבל משכנתה.

תופתעו לשמוע, אני מציע שכל זוג צעיר יוכל לב־חור את המסלול הרצוי לו. ברור לי שכל מי שיוכל ישאף להגיע לדירה ברמה גבוהה יותר. אלה שהם חסרי כל ירצו להיכלל במסלול השני, כי הדבר כדאי יותר. מי שיכול להיכלל במסלול השני ישאף להיכלל במסלול השלישי ולרכוש דירה של שלושה חדרים. וכך יסתדרו הזוגות הצעירים...

שלום כהן:

הם ישתעבדו לכל חייהם.

אברהם עופר (המערך, עבודה—מפ"ם):

המשכנתה שהם ישלמו תהיה פחותה משכר הדירה בשכירות כלכלית שהציעו פה. ואחרי כמה שנים יוקל עליהם עול המשכנתה. אני מכיר זוגות צעירים שרכשו דירות לפני 5—6 שנים, והם כבר אינם משועבדים. הנכון הוא שכאשר רכשו את הדירה היו משועבדים.

אם נלך בדרך זו, נהיה זקוקים, לפי הערכתי, ל־4,000 דירות בשכירות, 4,000 דירות קטנות ו־8,000 דירות של שלושה חדרים. יכול להיות שאני טועה ב־1,000 דירות לכאן או לכאן.

אם נכריז על מדיניות זו, במקום מסויים יעלה הביקוש על ההצע. אבל במקומות רבים ההצע ידביק את הביקוש. מלבד אזורים מסויימים בערים הגדולות, במידה שאני מכיר את ההצע, הוא יעלה על הביקוש.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת לורנץ, ואחריו לחבר־הכנסת שערי.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. יורשה לי לפתוח את נאומי בדרך בלתי־שיגרתית. אני פונה אל השר ומ־בקשו שיתאר לעצמו, כי על במה זו עומד עתה לא חבר כנסת, אחד ממאה עשרים נבחרים, אלא יהודי, אזרח אחד מ־3 מיליון אזרחי המדינה, והוא פונה אל השר בלשון זו:

אדוני השר, את הרצאתך המקיפה, ובוודאי מאלפת, אני היהודי הפשוט, שלא למדתי כלכלה ואינני בקי כל כך בשפתך היפה, לא הבינותי. אדוני השר, אולי תוכל להגיד לי בכמה משפטים פשוטים — ב־3—4 משפטים ולא יותר — מה יהיה עלי? האם תוכל להבטיח לי שאוכה לדירה תוך זמן קצר, בלי שאאלץ לשלם מחיר מופרז, יותר מאשר אשלם היום?

כל יהודי פשוט, אילו היתה לו הזכות לעמוד על במה זו, היה שואל שאלה זאת. האם הוא צריך להיגרר אחרי ההיסטוריה ולקנות היום דירה בכל מחיר, כי מחר מחרתיים ישלם יותר, כפי שקרה עד עכשיו שבכל שנה שילמו יותר מאשר בשנה שקדמה לה?

חבר־הכנסת עופר, כל האופטימיות שלך אינה מו־עילה. חזקה עליך שאתה צריך לדעת את המספרים בכל הנוגע לשיכון, ובוודאי גם מספרים אחרים. אתה הפ־תעת אותנו. לפי דבריך, המצב נהדר. לא רק שאנו מספקים את כל הדירות לזוגות צעירים בהתאם לצרכים, אלא אנו בונים יותר מהצרכים. יש 16,000 זוגות צעי־רים, ואנו בונים 19,000 דירות. אינני רוצה לחלוק על דבריך. חזקה עליך שאתה יודע מה שאתה אומר. הלוואי וכך יהיו הדברים. אבל גם אם כך הם פני הדברים, אין זה מספיק. צריך להביא את הדברים לידיעת הציבור; כי לא מה שאתה אומר ולא מה שאני אומר מרגיע את הציבור. לכן פניתי אל השר בדרך בלתי־שיגרתית — ואם זוהי פרובוקציה, תהיה זו פרובוקציה — תודיע לציבור: סוף להיסטריה; אין צורך לשלם כל מחיר הנדרש מכם; אני מבטיח שלפחות בשנה הקרובה המ־חירים לא יעלו. לפי דבריו של חבר־הכנסת עופר יעלה ההצע על הביקוש. ומכאן שהמחירים לא יאמירו אלא יירדו. ואם זה נכון — ואני מאחל שזה יהיה נכון — אולי יש דרכים לזאת. דברים ברורים נאמרו על־ידי מי שדיבר לפני, חבר־הכנסת עופר, וגם שר השיכון אמר שהוא יפתיע אותנו במספרים שלו. הייתי אומר שכאשר פרופסור מרצה הרצאה אין האדם הפשוט יודע מה להסיק מרוב הדברים. לכן פתחתי את דברי במשאלה בלתי־שיגרתית, שהשר יתן תשובה על השאלה שה־צגתי בלי הרצאה מקיפה ובלי מלים מפוצצות. אם תוכל לומר זאת, תרגיע את הציבור, כי בוודאי יש כאן אלמנט של היסטריה, ולא שלא בצדק, כי כל מי שלא הזדרז עד עכשיו ולא נגרר עם ההיסטריה אמנם הפסיד הרבה והוא משלם הרבה כסף משום שלא היה מן הזריזים. אני סבור שצריך לתת תשובה בעניין זה, ואולי תתגלגל על־ידי הזכות שהציבור ישמע בעניין זה דברים ברורים כי, אדוני השר, אפילו במשק המעוות שלנו אין דוגמה לעליות בשוק הדירות.

מדברים בלי סוף על התייקרויות במצרכים שהם אולי פחות חשובים מאשר דירות. אני יודע שאנשים אשר העלו מחיר של לחמניה באגורה אחת מובאים, ובצדק, לפני בית־המשפט ונדונים לקנס שהוא פי מאה אלף מאותה העלאה. אולם במה שנוגע לדירות לא מדו־בר בכמה אחוזים אלא בעשרות אחוזים, ב־50%, 75%, 100% — זה תלוי רק בתקופת הזמן. אלה הן העליות בשוק הדירות ואנו עומדים כאן באין־אונים, כאילו היה זה טאבו, כאילו אי־אפשר לעשות כאן דבר. אם שוק הדירות הוא בבואה לכלכלת המדינה, כי אז אוי ואבוי לכלכלתנו.

אולי נשמעת בדברי ביקורת, ועל כן חייב אני לציין כי מבין כל משרדי הממשלה נתונה אהבתי מאז ומתמיד, מאז שאני חבר הכנסת במשך עשרים שנה, למשרד השיכון על העבודה והיצירה הקונסטרוקטיביות שלו, ולא רק למשרד השיכון בצורה אבסטרקטית, אלא גם לעובדי המשרד החיים ממש את עניין השיכון, ואפילו בדיון זה. בשום דיון על משרדים אחרים בכנסת לא נוכחים עובדים במספר כה גדול כמו ממשרד השיכון. ובכן, אם אני מרשה לעצמי לבקר את משרד השיכון, הרי זה בבחינת: את אשר יאהב יוכיח, כי אני יודע את עבודתו של משרד השיכון.

לדעתי, אדוני שר השיכון, הבעיה היסודית היא העדר מדיניות יסודית מבוססת על מחקר וידע, ודי לי אם אזכיר דבר אחד בלבד: בדף 25 לחוברת שהואלת בטובך להמציא לנו אתה מספר, אדוני השר, על מח־קרים. יש מחקרים בתחום חמרי בנייה, וזה תשוב מאד, בתחום שיטות בנייה וקונסטרוקציות, בתחום אירגון ותיכנון הביצוע, בתחום בעיות התאמת הבניינים לתנאי אקלים ולדרישות פונקציונליות — וכל זה חשוב עד

למאוד — בתחום עבודות הפיתוח. אלה הם מחקרים מקיפים וחשובים, ולצורך זה הוציאה הממשלה — כך אנו קוראים שם — מיליון לירות בלבד. נוסף לכך הופ־עלו עבודות מחקר מטעם מרכז הבנייה הישראלי במי־שרין ב־130,000 לירות, לערך, מטעם מ.ע.צ. ב־100,000 לירות, לערך, ומטעם משרד הבטחון ב־200,000 לירות, לערך. זה כל המחקר.

אדוני השר, הזכרת שבמדינות רבות — ואני מבין שאמרת זאת בצער — יש משרדים לבנייה, ואילו אצלנו אין משרד לבנייה. אולי היה דרוש שיהיה משרד כזה אצלנו לפי המצב הנוכחי, אבל כל עוד אין משרד לבנייה צריך לפחות שיהיה במשרדך אגף רציני אשר יעסוק בבעיית הבנייה, וזה לא ייתכן בלי מחקרים. דנים במי־שורים שונים איך להוזיל את הבנייה. יש ועדת שרים, ועדת הכלכלה של הכנסת עוסקת בזה וכן הצעות לסדר־היום. אין פקיד בכיר בממשלה, אם במשרד השי־כון ואם במשרד אחר, המכבד את עצמו שאינו מצהיר פעמיים בשבוע הצהרה בקשר למחירי הדיור הגבוהים. אולם ככל שידברו אין כוח לשנות את האלף־בית של יסודות הכלכלה, וזה הצע וביקוש. ואם איננו יכולים להיעזר מראש על־ידי מחקר כדי שההצע יהיה מתאים לביקוש, לא יועיל דבר ולא נצליח להוריד את מחירי השיכון, אפילו תוכיח לנו, אדוני השר, בצורה הכלכלית והמדעית ביותר שאין הצדקה לכך. זאת היסטריה של הציבור. הוא רוצה לקנות, בין שהוא זקוק לכך ובין שאינו זקוק.

יכול להיות שחבר־הכנסת עופר צודק באמרו שהר־כישה היא לשם ספקולציה, אבל מדוע קונה אדם את הדירה לשם ספקולציה? כי הוא ראה במשך עשר, חמש־עשרה שנים, שמצרך זה הולך ומתייקר ללא גבול והוא רוצה להבטיח את עצמו ואת ילדיו כבר לפני שהוא נזקק לכך. ואם רוצים אנו לשבור את מעגל הק־סמים, הרי על כלל כלכלי צריכה להיות תשובה כל־כלית: לאזן את ההיצע עם הביקוש, וזה לא נעשה עד עכשיו. גם הממשלה, במקום למכור את הדירות כדי להגביר את ההצע, אגרה עד עכשיו דירות כדי להרוויח יותר או כדי לא להפסיד, ממש כמו הקבלנים הפרטיים, אולם אני מאמין שלא למטרת ספסרות. היא הלכה באותה דרך, ולדעתי, זו דרך גרועה מאוד.

רצוני להסב את תשומת־לב השר לבעיה מיוחדת, הנוגעת לציבור שלי אולי יותר מאשר לכל ציבור אחר, ובוודאי תהיה לנו עוד הזדמנות לדבר על כך. אנו סוב־לים מן הירידה בילודה בחוגי האשכנזים. החוג היחיד שאינו חוטא בעניין זה הוא החוג, שלא הייתי קורא לו החוג הדתי, כי לא די בכך היום, אלא החוג החרדי. שם יש משפחות ברוכות ילדים בנות שמונה, תשעה ילדים ויותר. אף־על־פי שאני יודע כי אין רצון להפלות חוג זה, הייתי רוצה תשומת־לב מיוחדת לגביו. חוג זה מתלבט בבעיה מיוחדת ואינו מסוגל להיכנס לדיור שלו, אפילו מציעים לו אותו בסבר פנים יפות, בין כל השאר. אורח חייו מיוחד במינו, ואין זה חדש ואין זה רז לשר השיכון. חוג זה צריך שיכון משלו בסביבה משלו, והייתי מבקש תשומת־לב מיוחדת לגביו. זה לא יעלה יותר מבחינה כספית. אני מדבר על תשומת־לב מבחינה אירגונית.

אותו דבר בקשר לזוגות צעירים וגם בקשר לעו־לים. שם נמצא הפתרון האידיאלי על־ידי שעזרת בקשר לקריות חסידיות, והדבר תרם הרבה בעניין זה של העלייה.

ולבסוף שתי הערות לא־פופולריות. בזמן האחרון מרבים אנשי חוץ־לארץ לקנות בתים, ולצערי, תריסי הבתים האלה מוגפים במשך כעשרה חודשים בשנה. אני האחרון שאגיד שאנשי חוץ־לארץ לא יקנו כאן דירות. אני רואה את החיוב שבדבר, אפילו לפני שהם עולים. טוב שיהיו להם כאן דירות, טוב שיבקרו בארץ. מצווה גוררת מצווה: על־ידי כך גם משפחתם תבוא ובסופו של דבר יעלו.

בזמנים כתיקונם, הייתי אומר, יש אפילו לעודד דבר זה; והממשלה באמת עודדה ונתנה סובסידיות לחברה מסויימת. כל זאת בזמנים כתיקונם, אך עלינו להיות רגישים לשינויים, בעיקר כאשר יש עתה מחסור גדול כל כך בדירות וכאשר תופעה כזו רק מוסיפה שמן למדורה. ראש הממשלה אמרה שזו רוח רעה כאשר זו־גות צעירים או כאלה שאין להם קורת־גג מדברים נגד העלייה, ואני מסכים אתה בכל לבי, כולנו מסכימים. אבל עלינו להבין אותם אנשים מחוסרי קורת־הגג, הרו־אים דירות סגודות במשך עשרה חודשים. גם אם לגופו של דבר אינם צודקים ויש דבר חיובי בכך שאנשים מחוץ־לארץ מחזיקים כאן דירות, הרי שעלינו לחשוב אם שכרו של דבר זה לא ייצא בהפסדו.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת שערי, ואחריו לחבר־הכנסת הורביץ.

יהודה שערי (המפלגה הליברלית העצמאית):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. מכונית לכל פועל זהו חזון למועד, אך הגיע המועד שנגשים חזון יותר פשוט, יותר אלמנטרי, יותר חיוני והוא — דירה אנושית לכל אזרח. זו אחת הבעיות המדאיגות אותנו ביותר, ולדעתי אפשר להגשים את החזון הזה תוך זמן קצוב, נאמר — תוך כעשר שנים.

נוכחנו לדעת שיש לנו כעת שקט ורגיעה בחזית החיצונית, אך קמה לנו סערה ותסיסה בחזית הפנימית, שהיא באופיה חברתית, כלכלית, לפעמים עדתית, ומת־מקדת בעיקר סביב שאלת הדיור. כ־50 עד 60 אלף משפחות חיות בתת־דיור וזהו הגורם העיקרי לפער החברתי. מתוך 24,000 זוגות צעירים הנישאים כל שנה — שמענו את המספר הזה מפי שר השיכון — כ־6,000 אינם זוכים לקבל כל פתרון, ויש טענה בפיהם: מדוע נגרע חלקם לעומת העולים החדשים?

אנחנו עדים לעוד תופעה אחת, הנוסכת יאוש על האזרח הרגיל, והיא העלייה המסחררת של מחירי הדיור. נוטלים על־ידי כך מן האדם הרגיל והממוצע את התקווה שיוכל, באמצעיו, להגיע לפתרון אנושי של בעיות הדיור שלו.

יש על כן לתקוף את הבעיה הזו על־ידי שלושה דברים: א. מלחמה ביוקר הדיור, שזוהי אניית הדגל של שיירת עליית המחירים המתקדמת מהר מדי במשק שלנו; ב. מדיניות סיבסוד אחידה וברורה, עם עדיפויות לעלייה וליעדים סוציאליים; ג. תיכנון לטווח ארוך.

כדי להילחם ביוקר הדיור יש לרסן את הביקוש המלאכותי, להגדיל את ההצע, להוזיל את מרכיבי מחירי הדיור ולהתגבר על גורמים המייקרים את הדיור, כמו שיטות עבודה מפגרות וביורוקרטיה. כבר נאמר על־ידי חברי הכנסת שקדמו לי שכל זמן שיהיה עודף של כוח קנייה בידי הציבור יתקיים הלחץ הציבורי של הביקוש המלאכותי על קניית דירות ועל המחירים, ולכן אין

אפשרות לבודד את הבעיה של מחירי הדירות מן המצב האינפלציוני הקיים במשק. אין להתעלם מכך. יתר על כן: העובדה שאפשר להשיג משכנתאות במחיר נמוך מדי, שאפשר להשיג משכנתאות בריבית שלילית, מעוררת גם היא רכישת דירות שאין צורך בהן או קניית דירות גדולות יותר מן הצורך. כל זאת משום שהציבור נוכח לדעת כי במצב האינפלציוני שאנו נתונים בו כעת הגורם היחיד שאינו מאכזב לעולם הוא רכישת דירות ומקרקעין. איש עוד לא הפסיד מכך. לכן כאשר האורח בורח מן הכסף, הוא בורח בכיוון זה ולוחץ במידה רבה על מחירי השוק.

אבל, חברי הכנסת, למרות זה אני חושב שאפשר לעשות הרבה כדי להוזיל את מחירי הדירות, וזאת על־ידי פעולה משולבת בכמה וכמה תחומים. פעולה בתחום אחד בלבד אולי לא תספיק, אבל פעולה משולבת בכמה תחומים יכולה להביא לתוצאות מרחיקות לכת.

ואתחיל בשאלת הקרקע: לדעתי אין מחסור בקרקע. יש מחסור בקרקע המוכנה לבנייה, וזו הבעיה העיקרית. אפשר להגדיל את השטח הפנוי והמוכן לבנייה על־ידי כמה וכמה פעולות. ראשית כל, על־ידי הפיכת קרקעות חקלאיות, הנמצאות בתחומי הערים או בסביבתן הקרובה, לקרקע עירונית. שנית, על־ידי פינוי מחנות צבאיים הנמצאים בתוך תחומי הערים ואשר אין הכרח שיימצאו במקום זה. שלישית — רפרצליציה של קרקעות פרטיות, המחולקות לא אחת לחלקות קטנות ומביאות להקפאת קרקע פרטית שתוכל להיות פנויה לבנייה. לזה יש להוסיף את שאלת שיקום אזורי העוני הנמצאים בדרך כלל במרכזי הערים, שם הקרקע יקרה ביותר, ופיתוח מהיר של שטחים פנויים הנמצאים בסביבות הערים; כמו כן רביזיה כללית של התיכנון הפיסי. על־ידי פעולות אלה אפשר להביא להוזלת מחיר הקרקע, אשר הגיע באזורים מסויימים ל־30%—40% ממחיר הדירה.

אבל, חברי הכנסת, יש לדעתי גם מקום ללכת בדרך נוספת, והיא — הורדת המיסוי על חמרי בנייה. יש מדינות שאין בהן כלל מיסוי על חמרי בנייה. אצלנו מיסוי זה הוא 12% ממחיר הדירה. אמנם אין זה הרבה, אך גם זה אחד ממרכיבי מחיר הדירה, ואם היינו מורידים ממיסוי זה כמחצית, היינו מביאים במידה רצינית להוזלת מחיר הדיור. אינני רואה הצדקה שעל עץ מיובא ישלמו 60% מכס. אפשר להוריד. אין כאן עניין של הגנה על תוצרת הארץ, כי איננו מתחרים בתחום זה. יתר על כן: יש מקום גם להקל על יבוא חמרים ואביזרים. לא תמיד אנחנו מסוגלים לספק את הצרכים. אם בונים בשנה 49—50 אלף דירות, או קרוב לזה, הרי צריך מספר כזה של אמבטיות. אין ביכולת "כור" לספק מספר כזה של אמבטיות, ועל כן יש לעודד יבוא.

אני חושב שיש גם מקום לאפשר יבוא של פועלים מקצועיים. הבעיה העיקרית בתחום הבנייה שלנו היא הבעיה של הגמר, וכאן אנחנו נתקלים בקשיים שאין לנו אפשרות להתגבר עליהם בכוח העבודה המצוי בידינו. אינני רואה איפוא פגם אם לתקופת מעבר נלך גם בדרך זאת.

חברי הכנסת, אני רואה צורך גם בשתי מהפכות: האחת: — טכנולוגית, השנייה — מינהלית. שר השיכון דיבר על הצורך בתיעוש הבנייה, והממשלה אישרה כעת מתן עידוד למפעלים אשר יתרמו תרומה לעניין זה. יש צורך בסטנדרטיזציה, באירגון מחדש של הבנייה, כדי לקצר את משך הבנייה ולהפוך אותה ממלאכה וסבלות, כפי שהיא עכשיו, לתעשיה ממש.

אבל אני חושב שיש צורך גם במהפכה אחרת, מינהלית, והיא אולי קשה יותר לביצוע מאשר המהפכה הטכנולוגית, כי אנו עדים לכך שהאינרציה של אורח החיים ושל הסדרים הביורוקרטיים שלנו היא גדולה הרבה יותר מאשר האינרציה הקיימת בתחום החומר, המדע והטכנולוגיה, שכאן אנחנו לומדים מהר יותר שיטות חדשות. הדבר הזה צריך להתבטא, לפחות, בשלושה תחומים:

בתחום הרישוי — להתגבר על צוואר הבקבוק שקיים כעת בוועדות בניין ערים, הוועדה המקומית והוועדה המחוזית. אין צורך שכל רשיון בנייה, הניתן במסגרת תכנית המיתאר ושהוא שיגרתי ביותר, יאושר על־ידי ועדה מקומית במליאתה, שאינה מורכבת ממומחים אלא מאנשים פוליטיים. די בכך שרישוי זה יינתן על־ידי מהנדס העיר, יחד עם ראש הרשות, ואולי עוד אחד מחברי המועצה המקומית. יש צורך לקצר את התהליכים הביורוקרטיים, ובעניין הביורוקרטיה אנחנו כאילו קיימים כבר אלפיים שנה. אמנם יש לנו ביורוקרטיה צעירה, אבל היא מתנהגת כמו הביורוקרטיה הוותיקה ביותר. אני מקווה שבקרוב נשמע על צעדים נועזים ביותר בתחום זה.

יש צורך בשני דברים נוספים: תיכנון לטווח ארוך, כי יש קרקעות שאפשר להעמיד אותן לרשות הבנייה; וגם איחוד הרשויות. אני תומך בהצעה שהושמעה כאן על־ידי שר השיכון, להקים משרד לבנייה.

שר־השיכון ז. שרף:
אני לא הצעתי זאת.

יהודה שערי (המפלגה הליברלית העצמאית):
אני תומך בהצעה זאת ולא חשוב מי הציע אותה. אני חושב שיש כעת פיצול גדול מדי בין הרשויות השונות, וכל עניין הבנייה מחולק בין משרד השיכון ובין משרד הפנים שצריך לאשר את התיכנון, משרד החקלאות שצריך לתת את הקרקע, משרד המשפטים שצריך לערוך את הרישום, משרד העבודה המטפל בעובדים; משרד התחבורה; משרד הבריאות והג"א — כל זה מכביד ביותר.

לבסוף, חברי הכנסת, רוצה אני להעיר הערות אחדות בקשר לכמה בעיות העומדות כעת על הפרק. ראשית כל, כדי לעמוד ספיגת אמצעים מן הציבור ולהרגיע קצת את אי־השקט שקיים בקרב משפחות שונות בקשר לעתיד ילדיהן, מציע אני שיחדשו את התכנית של פקדון לבניין. בשעתם מכרו מגרשים מתוך כוונה שיבנו עליהם בעוד 5—6 שנים, אבל בינתיים קיבלו את המגרש במחיר קבוע, והם ידעו שיש להם בסיס מסויים. פקדון זה יספוג גם כספים וגם ירגיע רבים.

שנית, אני נגד ההצעה הנשמעת כעת להעלות מס שבח מקרקעין. אני חושב שזה מוסיף שמן למדורה של יוקר הדיור הקיים כבר עתה.

שלישית, יש צורך לבדוק מחדש את כל הסיבסוד בתחום הדיור. השיטה הקיימת כיום מבולבלת מאוד. למעשה, הממשלה אינה יודעת כמה סובסידיות היא נותנת ולמי היא נותנת. יש צורך להגיע לשיטה הגיונית ואחידה הרבה יותר, וגם לבחון, בין השאר, את האפשרות שלחיילים משוחררים יינתנו אותם תנאים כמו לעולים חדשים. יש צורך גם לאפשר ניצול מירבי

של מלאי הדירות הקיים על־ידי פטור ממס הכנסה במקרה של השכרת דירות יחיד, או של חדרים, ועל־ידי כך להכניס לתוך המחזור דירות פנויות או חדרים פנויים בלי להזדקק למען זה בתוספת אמצעי ייצור.

לכן אסכם ואומר, חברי הכנסת, בעיית הדיור היא בעיה ראשונה במעלה מבחינה סוציאלית וכלכלית. פתרונה אינו בשמיים, אלא על אדמות. משרד השיכון התחיל כעת התחלות חשובות כדי לשנות את המצב הקיים. שמענו היום סקירה מאלפת ביותר על התנופה שבה נתון כעת המשרד כדי לפתור את הבעיות שלפניהן הוא עומד. אני רוצה לקוות שהוא יילך גם בדרכים לא־שיגרתיות ושההצלחה תאיר לו פנים.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת הורביץ, ואחריו לחבר־הכנסת ארזי.

יגאל הורביץ (הרשימה הממלכתית):

אדוני היושב־ראש, רבותי חברי הכנסת. בעיות השיכון והדיור חוזרות ועולות על שולחן הכנסת. גם עכשיו דנות בנושא זה שתיים מוועדות הכנסת, וזה מלמד, כמובן, כי הבעיה עלתה לדרגת עדיפות ראשונה במעלה ברגע זה. שתי תופעות התנגשו זו בזו: העלייה, והתביעה הצודקת להרמת תנאי הדיור של שכבות נחשלות ומתן דירות לזוגות צעירים. זאת, כאשר רמת התביעות לסטנדרט מתקבל על הדעת של דירות המגורים עלתה, ואין אנו יכולים — וגם אסור לנו — לחשוב על פתרונות של דיור ארעי כפי שהיה בשנות החמישים. לא דיור ארעי עלינו לבנות, אך עלינו לבנות, כנראה, דיור חלקי. במקרים מסויימים יש לבנות חלקים של דירה, שיבנו אותם הלאה, ברבות הימים, המשתכנים עצמם. אזרחי המדינה תובעים פתרונות דיור ורק המדינה היא שיכולה לספק להם מגורים הן על־ידי בנייה ישירה והן על־ידי פעולות לעידוד הבנייה הפרטית והציבורית, וכמובן — עידוד בניית הדירות להשכרה.

הנתונים אומרים כי בשנת 1972 יהיה הביקוש לדירות ב־49,000 יחידות דיור, לערך, יותר מן ההיצע, והוא יכלול כ־25,000 זוגות צעירים, 50,000 עולים, והשאר אנשים שיש בכוונתם לשפר את תנאי הדיור שלהם. הגיאות בביקוש לדירות אלה אינה נובעת מן העלייה דווקא, אלא מן העלייה ברמת החיים של אחוז נכבד בציבור הישראלי, אשר מצוי ברשותו כסף והוא מבקש לשפר את תנאי המגורים. הניידות של החלפת הדירות הולכת וגוברת בשנים האחרונות. זה נובע מן התופעה הפסיכולוגית של המרוץ אחר רמת החיים תוך חיקוי השכבות העליונות, בין אלה הרבה מאוד פקידי ציבור ושליחי המדינה, המתגוררים לעתים בדירות פאר, לפעמים גם על חשבון המדינה. גם המעמד הבינוני וציבור השכירים המסודר, שהוא עיקר המשק, רוצה להחליף דירה של שני חדרים בדירה של שלושה חדרים באזור טוב יותר וכן הלאה. אפילו בקצב מסחרר של בניית דירות לא נצליח להתגבר על הביקוש המסחרר לדירות בקרב האנשים המסודרים, ביקוש היוצר ספקולציות והופך רכישת דירה להשקעה משתלמת. אזרחי חוץ ואזרחים ישראלים קונים דירות משום שהם בטוחים כי ערך הדירות יעלה והם ירוויחו יותר. נגד תופעה זאת, אדוני שר השיכון, יש צורך להמציא דיוות להשכרה, ולו גם דירות צנועות. עלינו לשים לב, כי כל עוד יש כסף רב בידי הציבור יזרום הכסף לתחום זה בקצב מהיר יותר מאשר בכל תחום אחר במשק. כל עוד יהיה כסף בידי הציבור יהיה עלינו להשלים, לצערי, עם הרעה החולה הזאת. הפתרון אינו מצוי באמתחתו של שר השיכון, אבל הוא חייב לעורר את שימת־לבה של הממשלה לכך, אם אינו רוצה שכל מאמציו שלו יהיו עקרים. הממשלה צריכה לגשת לעידוד השקעות בבנייה להשכרה, ולו גם של דירות צנועות, כפי שכבר ציינתי, מתוך הנחה שהדירות שאנחנו מוכרים הן מסובסדות יותר מאשר הדירות שנסבסד להשכרה.

הסיבסוד בבנייה וסיבסוד בהשכרה יכולים להיערך בשני תחומים: הראשון, הגברת קצב הבנייה; השני, הוזלת הבנייה. בשני תחומים אלה גם מאמצים שוליים יכולים להיות בעלי משמעות.

האם נוכח מה שמתרחש אין זה ברור כמה אבסורדי הדבר שמינהל מקרקעי ישראל מצוי תחת גגו של משרד החקלאות, מתוך איזו אמונה אנכרוניסטית שמשרד החקלאות צריך להיות "שומר החומות" של האדמה החקלאית? מי אינו מתאונן על הסירבול, הביורוקרטיה המסובכת, הטילטולים והסחבת? לא רק אזרחים פשוטים וקבלנים פרטיים; אפילו המנהל הכללי של "שיכון עובדים", חברנו חבר־הכנסת אברהם עופר, מתלונן על "ארץ הפלאות" המגוחכת של הביורוקרטיה בתחום הזה. האם אי־אפשר לאחד בארץ קטנה כמו שלנו את סמכויות הוועדות השונות ולהקים ועדה אחת ויחידה שתכלול את נציג משרד השיכון, נציג משרד הפנים ונציג המינהל, כל עוד המינהל איננו בתחום משרד השיכון — ועדת בנייה אחת שתבטל את שרשרת הוועדות הקיימות המביאות לכך שחולפים חודשים רבים ואף שנים עד אשר מתקבל אישור בנייה, ולפעמים גם אישור כזה אינו סוף פסוק למרוץ המכשולים? כל מה שצריך לעשות הוא לקצץ על־פי החלטה תקיפה מלמעלה בתמנון הביורוקרטי הזה של נחלות וחזקות ולהקים מחדש את המבנה של ועדות הבנייה. כדי לעשות זאת דרוש לא רק תיעוש או יבוא פועלים — ואינני נבהל מכך — אלא גם החלטה ממשלתית בדרג גבוה.

שר השיכון מדבר בתקופה האחרונה על פתרון הקסם ששמו "תיעוש". היכן היה משרד השיכון כל השנים ומדוע לא הכין במגרותיו סקרים ומחקרים בעניין תיעוש הבנייה? תיעוש הבנייה אינו מיבצע קל. הוא דורש נסיון ומחקר, ואילו היה משרד השיכון פתוח שאנן ואדיש, ופחות קפוא על שמרי הביורוקרטיה שלו, הוא לא היה מדבר על תיעוש כעל תרופת קסם אלא כעל פתרון שהכין מבעוד מועד לימים קשים.

גם הקלה במכסים על חמרי בניין מיובאים, ובמיוחד אביזרים לשלבי הסיום של הדירות, היא עניין שהממשלה יכולה להביא על פתרונו במהירות.

בפעולות כאלה יהיה כדי לזרז את קצב הבנייה וכדי להוויל את הבנייה, אבל שוב — כל זירוז וכל סובסידיה, ישירה או עקיפה, יתנפצו על סלע הביקוש הגואה, אם לא ייעשו צעדים לבלימת הביקוש הזה. הפסקת הבנייה הציבורית, ובמיוחד אותה בניית פאר של בניינים שאין בהם צורך — ואני כולל בין אלה שאין בהם צורך גם את בית התנ"ך, את התיאטרון החדש בתל־אביב, את הספריה המרכזית בתל־אביב ועוד שורה ארוכה של בניינים — תפגה את כוח העבודה למגורים, אבל יהיה לכך גם אפקט פסיכולוגי. אפקט פסיכולוגי חשוב לא פחות יהיה אם הציבור ישמע כי פקידי הממשלה או אנשי מינהל ציבורי או ממשלתי — אלה הקודאים

לציבור לחסוך, אלה הנראים בציבור כאילו הם לוקחים ממנו מסים — יגהגו בפחות ראוותנות לא רק בהוצאות שעליהן מדובר אלא גם במגוריהם. קשה להטיף לציבור על סוציאליסם ועל צרכי המשק מעל דירות־גג יקרות ומפוארות, הממומנות בכל מיני דרכים, לעתים גם על־ידי הממשלה עצמה, ובוודאי שאי־אפשר להטיף מפגי־שות מינהליות הנערכות דווקא במלונות פאר.

רצוני לסיים בשני עניינים הקשורים בשיכון. גם הנושא של דירות להשכרה עולה בתכיפות על סדר־היום של הכנסת. אני משוכנע כי אפשר להחזיר את הגלגל אחורנית במדינת ישראל ולעבור לשיטה של בנייה להשכרה, אף־על־פי שהציבור הישראלי כבר הת־רגל יותר מדי לגור בדירה שהיא בבעלותו הפרטית, והוא יעדיף לשלם כל חודש סכום מסויים, בעיקר כשהוא מסובסד על־ידי הממשלה, כדי להיות בעל רכוש, מאשר לשלם בעד רכוש שאינו שלו. זהו אחד הפרדוקסים הג־דולים של מדינת ישראל, שמשטר סוציאליסטי הביא לידי כך שלרוב האזרחים יש רכוש פרטי משלהם, ואפילו עוזרים להם ומחייבים אותם להיות בעלי רכוש כזה.

אבל יש עוד פרדוקס: בעוד שהחוק הוותיק מגן על הרבה מאוד דיירים, שאין צורך להגן עליהם, מפני בעל־הבית הקפיטליסטי כביכול, שהוא בדרך כלל איש קשיש וחלש, יש הרבה מאוד דיירים שהם נזקקים באמת, ואין שום חוק המגן עליהם. אדם המשתכר היטב יכול לשלם שכר־דירה של 30—40 לירות לחודש כי הוא "פרולטאר" מוגן, ואילו סטודנט או אדם אחר הגר בדירה או בחדר שכור משלם מאות, ולפעמים הרבה מאוד מאות לירות, כשכר־דירה בלי שהמדינה עושה משהו כדי להגביל את יוקר הדירות של החדרים להש־כרה, שאינם מוגנים על־ידי החוק האנכרוניסטי. בבנייה להשכרה צריך לתת תשומת־לב להשכרה הקיימת.

ועניין אחרון: מתהלכת אצלנו דעה צינית כי פו־עלים ערבים בונים לנו את מדינת ישראל ואת שיכוניה. המספרים מוכיחים כמובן שזוהי אגדה מנופחת. נוסף על כן, רק הגיאות הזמנית בענף הבנייה גורמת לביקוש לפועלים מיהודה ושומרון. אבל הדבר החשוב מכל אלה זוהי העובדה כי ערביי השטחים העובדים בישראל משתכרים היטב גם על־פי קריטריונים ישראליים, והר־בה יותר ממה שהשתכרו אי פעם. הדבר משתקף בגי־אות הכלכלית בשטחים ובעליית רמת החיים של שכבת הפועלים בשטחים.

עם ישראל אינו נעשה לעם אדונים אם בענף אחד יש יותר פועלים ערבים. ענפי היסוד הם בידיים יהו־דיות. זוהי אחוות עמים מוזרה, סוציאליסם מוזר מאוד, להעדיף שפועלים יילכו בטל או ישתכרו פרוטות, יישארו במחנות פליטים ויאכלו לחם־חסד ויחיו חיי ניוון ודלות, מאשר יעבדו וישתכרו בכבוד — והרבה יותר מזה.

השילוב של כלכלת ישראל עם כלכלת השטחים הוא עובדה קיימת, והרבה מן הבעיות הקיימות תיפתרנה אם יושם קץ למצב של הארעיות וחוסר הבהירות, ועובדי השטחים יהיו מוגנים כחוק על־ידי החוק הישׂ־ראלי, בשלב ראשון לפחות על־ידי חקיקה והבטחת זכויות העובדים, כל העובדים בישראל.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת ארזי, ואחריו לחבר־הכנסת וילנר.

ראובן ארזי (המערך, עבודה—מפ"ם):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. היקף הבנייה למ־גורים גדל והולך. שיעור הבנייה בישראל ביחס למספר האוכלוסין הוא בין הגבוהים בארצות המפותחות. ההש־קעה בבנייה מגיעה ליותר משליש מן ההשקעה הגלמית בנכסים. ואף־על־פי־כן קיימת בארץ מצוקת דיור, הנו־בעת מן הגרעון שהצטבר במשך שנים, ואין קצב הבנייה מדביק את קצב הביקוש.

מצוקת הדיור נופלת בעיקר בחלקה של האוכלוסיה מעוטת היכולת, והיא אחת הבעיות הסוציאליות הח־מורות ביותר במדינה. הרגשת הקיפוח גוברת ככל שמ־עמיק הפער הכלכלי והחברתי. העושר הראוותני מגדיל את התיסכול של דיירי משכנות העוני, כאשר ליד שכו־נות נחשלות קמות שכונות פאר. עם זאת מן ההכרח לחזור ולהדגיש, כי הפתרון למצוקת הדיור לא יבוא על־ידי התפרעויות ופלישות לדירות המיועדות לעולים. סכנה רצינית נשקפת לחברה, אם המאבק המעמדי־סוציאלי ישא אופי עדתי.

הבעיה המהותית היא כיצד להגדיל את המשאבים הדרושים לשם מציאת פתרון בשביל הצרכים הדחופים והבוערים מבחינה סוציאלית, בלי לפגוע בקליטת הע־לייה. השאלה היא, האומנם יש הצדקה לעלייה התלולה במחירי הדירות, ומה הן הדרכים להורדת המחירים, שתאפשרנה להגדיל את מספר פתרונות הדיור במערכת השיכון, על צרכיה השונים.

ארבעה הם המרכיבים העיקריים בהוצאות הבנייה: הקרקע, העבודה, חמרי הבניין והרווחים. בעד העלייה בהוצאות העבודה וחמרי הבניין היא בגדר הסבירות, הדי מן הדין שיבחנו ביסודיות גורמי העלייה המסחררת במחירי הקרקע וברווחי הקבלנים.

חוק ישן הוא, שבכל חברה רכושנית מחיר הקרקע נתון לכללים של היצע וביקוש. אך האומנם חסרה קרקע בישראל לצרכי דיור עירוני?

יש המנסים להטיל את האשמה בחוסר קרקע עירונית על מינהל מקרקעי ישראל בטענה, כי 92% מכל האדמות הן בבעלות המדינה. אין טענה זו תופסת, שכן ידוע כי עיקר הרכוש הקרקעי הלאומי הוא מחוץ לשיפוט העירוני, ואילו אחוז הקרקע הציבורית, בעיקר בערים המרכזיות, אינו עולה על 50. אך גם עתה לא חסרה רזרבה קרקעית עירונית, לרבות ירושלים וחיפה, למעט גוש דן.

את הפתרון לשאלה זו מנסים עתה חוגים שונים למצוא בהמרת הייעוד של שטחי קרקע חקלאית לקרקע עירונית. יש אומרים שהפיכת 50,000 דונם קרקע חק־לאית באזורים העירוניים המרכזיים תוכל לספק קרקע להקמתן של כ־300,000 יחידות דיור. משמעות הדבר היכוז האוכלוסיה במרכז הארץ וזירוז תהליך האורב־ניזציה.

אבל בל נתפתה לפתרונות קלים. שטח זה, המ־אוכלס בצפיפות, הוא גם אותו שטח אשר בו נמצאות האדמות הפוריות והמושקות היטב. אנו עלולים לבזבז את מעט אוצרות הקרקע שבעיבוד חקלאי, שאינו עולה על 20% מכלל האדמות שבגבולות המדינה מלפני ה־5 ביוני 1967. על כן, מן הדין שנמצה קודם כל עד תום את הרזרבות הקרקעיות העירוניות המיועדות לבנייה. מצויים שטחי חולות ושטחים הרריים, המשתרעים על פני עשרות אלפי דונמים והמתאימים לבנייה ולא לחק־לאות.

משום־מה מתעלמים מן העובדה שקיימת, בהיקף ניכר ובעיקר בשלוש הערים המרכזיות, "אדמה מתה" פרשות פרטית, הנשמרת על־ידי הבעלים מטעמים ספקולטיביים. יש קרקע פנויה לרוב בפריפריות של הערים הגדולות, במיוחד בתל־אביב, בצפונה ובדרומה של העיר, אלא שאזולה היד מלהגיע בעלים אלה להוציא את אדמתם לשוק. באין דרך אחרת להתגבר על תופעה ספקולטיבית זו, אין מנוס מלנקוט שיטת מיסוי נאותה. המסים הקיימים, כמו מס שבח מקרקעין ומס השבחה, לא הועילו הרבה, מפני שהמס מתוסף למחיר הקרקע. עד שנת 1968 הגיע שיעור מס הרכוש על קרקע פנויה ל־5%—6%. כיום משלם בעל קרקע זו מס רכוש זעום, אשר ערכו הנומינלי הוא 2.5% משווי הקרקע, וערכו הריאלי אינו עולה על 1%—1.5%. האם לא יהיה זה נכון להעלות שוב את שיעור מס הרכוש על קרקע פנויה, במידה שתמנע מבעלי הקרקע רווחים הנובעים מציפייה לעליית המחירים הספקולטיביים?

כמובן, יש גם מקום לבחינה מחודשת של מדיניות מינהל מקרקעי ישראל לגבי החכירה של אדמות לצרכים של בנייה עממית, ובכלל זה דירות לזוגות צעירים ולקליטת עלייה. מן הדין שלצרכים אלה נעמיד קרקע בהיקף מספיק ובתנאים נוחים יותר. ואין הכרח שה־מקבלים את הקרקע ישלמו 80% דמי־חכירה ראשונים; אפשר להסתפק ב־40% דמי חכירה ראשונים ואפילו פחות מזה. אולם יש להתנות במפורש מסירת קרקע זו, הן לחברות ציבוריות והן לקבלנים פרטיים, בכך שמשקל הקרקע במחיר הדירה לא יעלה על מקסימום סביר.

הכרחית ההתערבות בשוק מחירי הקרקע הן בדרך ישירה, על־ידי קביעת מחירים באמצעות מוסדות מוסמכים לכך, והן בדרך עקיפה, על־ידי שיטת מיסוי על קרקע פנויה. יש ליצור רזרבות קרקעיות על־ידי תיכנון נכון ופיתוח, כאשר הפיקוח על המחירים יהיה כולל ויוטל הן על מחירי הקרקע והן על מחירי הדירות, לרבות פיקוח על הרווחים.

הרווח המשוער של קבלן פרטי מבניין חדש בן תריסר דירות בתל־אביב נערך ב־120—150 אלף לירות. בממוצע נערכים רווחי הקבלנים ב־30%—35% ממחיר הדירה. בעלי היזמה הפרטית ואף חברות ציבוריות המקבלות קרקע ממינהל מקרקעי ישראל מרוויחים מן העלייה בשוק הקרקעות, כאשר הם ממתינים לרוחים את הבנייה עד שיעלו המחירים באזור.

פיקוח על מחירי הדירות הוא הכרחי. קיים פיקוח על מחירי מצרכים חיוניים, כגון לחם, אורז, סוכר. האם אין דירה בבחינת מצרך חיוני?

בעיה אחרת היא הגבלת סטנדרט הבנייה. הגודל הממוצע של דירה בבנייה פרטית הוא 110 מ"ר, ואילו בבנייה ציבורית הממוצע הוא 75 מ"ר. פירוש הדבר הוא שכאשר הבנייה הפרטית מספקת דיור לשתי משפחות, יכולה הבנייה הציבורית לספק דיור לשלוש משפחות. אם נביא בחשבון שבשנת 1971 נבנו בבנייה הפרטית יותר מ־25,000 יחידות דיור, הרי ההפרש מגיע עד 4,000—5,000 דירות.

מרדכי סורקיס (המערך, עבודה—מפ"ם):
גם חברת שיכון של ההסתדרות בונה דירות פאר.

ראובן ארזי (המערך, עבודה—מפ"ם):
אל תתווכח אתי על זה. נתווכח ביחד במקום אחר.

יגאל הורביץ (הרשימה הממלכתית):
מדוע במקום אחר? זה מקום רע?

ראובן ארזי (המערך, עבודה—מפ"ם):
קביעת סטנדרט מקסימלי לבנייה היתה מאפשרת הגדלת מלאי הדירות. המתנגדים לכך טוענים, בשם קדושת חופש היזמה הפרטית, שאין להגבילה. אך אם להיכנע לטיעון זה, האם לא יהיה זה נכון להטיל מס מיוחד על בנייה מעל סטנדרט מסויים? קשה למשק במלחמה לשאת, הן מבחינה פיננסית כלכלית והן מבחינה חברתית, בניית קריות־פאר. בדרך מיסוי מתאים אפשר יהיה להגביל את רמת הבנייה או לפחות לספוג כספים, שיאפשרו הרחבת הבנייה ליעדים סוציאליים.

העלייה במחירי הדירות נגרמה במידה מסויימת גם על־ידי הנסיגה בבנייה הציבורית. בשנתיים האחרונות נבנו על־ידי גופים פרטיים 43,000 דירות, לעומת 27,000 דירות בבנייה הציבורית. יתר איזון בין הבנייה הפרטית ובין הבנייה הציבורית יאפשר להפנות לשיכון הציבורי משאבים כלכליים רבים יותר, כגון כוח־אדם מקצועי וחמרי בנייה.

בהקשר זה מן הראוי להזכיר גם את הבעיה של "יצוא דירות", כלומר רכישת דירות במטבע־חוץ. מערכים ש־2,000 דירות, לערך, נקנו על־ידי יהודי ארצות־הברית בדולרים, ודבר זה אף הוא גרם להעלאת הביקוש לדירות והעלאת מחיריהן. החיוב שבדבר הוא יבוא ההון, אך נוכח המצב בשוק הדירות מן הראוי לבדוק אם אמנם אין שכרו של "יבוא־הון" זה יוצא בהפסדו של "יצוא־הדירות", ובפרט שלא במעט נעשות עיסקות אלו במטרות ספקולטיביות.

בעיה נוספת היא ויסות הבנייה של מוסדות ציבור. בחינת ההתחלקות של ההשקעות בבניית מוסדות ציבור לסוגיהם מוכיחה, כי עיקר הבנייה היא לא בתחום החיוני של מוסדות חינוך ובריאות, אלא בתחומים שחיוניותם נמוכה יותר, כגון בנייני ממשלה ורשויות מקומיות, בניינים של אירגונים ציבוריים שונים, מוסדות ואגודות למיניהם. האומנם אין לדחות את בניית הספריה המרכזית ובית־התפוצות בתל־אביב, או בית־התנ"ך בירושלים? על־ידי קיצוץ עד כמחצית בבנייה של מוסדות ציבור מן הסוג הנזכר אפשר להגיע לחסכון במאות מיליונים לירות.

ואשר לתכניות השיכון לשנה הזאת, הרי שמענו כאן את הרצאתו המאלפת של שר השיכון. ציין שר השיכון, שבמרכז תכניות השיכון הועמדו שני יעדים עיקריים: 12,000 פתרונות לתושבי דיור פגום וצפוף, ו־7,000 פתרונות לזוגות צעירים.

בשנים 1965—1969 נתן משרד השיכון 43,000 פתרונות למפוני משכנות עוני וחיידי דיור פגום, כלומר לאוכלוסיה של כרבע מיליון נפש. אולם לפי הערכה חיים עתה במשכנות העוני ובדיור תת־סטנדרטי 90,000 משפחות, לערך.

אין כל ספק שביצוע תכנית־החומש שעליה הודיע שר השיכון עוד לפני שנה, המכוונת למתן 50,000 פתרונות דיור למטרה זו, תתרום תרומה חשובה לפתרון הבעיה הכאובה הזאת. במידה שיושגו משאבים פיננסיים נוספים, יש להפנותם להחשת הקצב של חיסול משכנות העוני. יש להרחיב את היקף הפעולה של הרשות לבינוי ופינוי אתרי שיקום, וחבל שלעתים נדחות יזמות של הרשות בגלל התנגדות של מעטים, הגורמת

עוול לרבים, כפי שזב קרה בימים אלה בשכונת נחלאות בירושלים, כאשר התכנית, שהיתה צריכה לתת פתרון ל־5,000 נפשות, צומצמה ל־2,500 נפשות, מתוך לחץ מצד אלה שלא רצו, מטעמים ספקולטיביים, לקבל אותה תכנית שראויה היתה להתקבל במלואה.

בעיית הדיור לזוגות צעירים מחריפה, בעיקר בשל עליית המחירים. ואם כי בולט המאמץ, שנעשה השנה על־ידי משרד השיכון לפתרון בעיה זו, הרי הכ־רחי הוא שייחלצו לעשייה נוספת בתחום זה גם החברות הציבוריות. דרושה תכנית מקיפה יותר לבנייה להשכרה בתנאים סבירים, בהתחשב במספר הניכר של מעוטי יכולת בין כלל הזוגות הצעירים.

ראויה לציון מיוחד העובדה, וראוי שר השיכון להוקדה על כך, כי בשנים האחרונות באו על סיפוקם, כמעט ללא פיגור, צרכי השיכון לקליטת העלייה, והרי הדבר בנפשנו הוא. הריגון שנשמע בחלק מן הציבור בנושא זה הוא בלתי־מוצדק מבחינה לאומית כללית, וחובה היא להגביר ולהעמיק את תודעת הקליטה בשכבות הרחבות של האוכלוסיה. הבנייה לדיור בשביל עולים חדשים מהווה כיום רק כשליש מן הבנייה הצי־בורית והיא ממומנת בעיקרה על־ידי יהדות התפוצות.

ההקצבה לשיכון בהתיישבות העובדת גדלה השנה, אך יש עדיין קיבוצים רבים — ואני מניח שגם ישובים אחרים — שאין באפשרותם לקלוט עלייה מחוסר שיכון. היום מוקצבים לעולה רווק המשתקע בקיבוץ 13 מ"ר, שטח קטן מיחידת הדיור המקובלת שהיא 20 מ"ר. יש צורך להשוות את התנאים. כ־7,000 יחידות דיור בקיבוצים הן עדיין בצריפים, וזה מהווה כ־17% מהשי־כון הקיים. כן קיימת בעיה קשה של בניית חדרי אוכל, שבקיבוצים רבים עדיין נמצאים הם בצריפים.

תכנית השיכון בישוב הערבי כוללת השנה רק 1,150 פתרונות דיור, והוא אחוז מבוטל מכלל הפת־רונות. בשורה של כפרים ערביים נובעים הקשיים בבנייה מהעדר מיתאמים, שאישורם נסחב על־ידי הרשות המוס־מכת. גם בישובים הערביים מחירי הקרקע מאמירים. דרוש טיפול מזורז בפתרון הבעיות המשפטיות בכפרים, שאדמותיהם נרשמו בשעתן לטובת הנציב העליון והן כעת קרקעות המדינה.

ולסיכום, על אף גידול היקף הבנייה בארץ והמאמץ ההולך וגדל לספק את יעדי הבנייה העממית והסוצ־יאלית יש צורך דחוף בהגדלת המשאבים שיועמדו למ־טרות אלה, די להחיש את מימושן הלכה למעשה. דבר זה ניתן לבצע בין השאר בדרכים הבאות:

ריסון העלייה המהירה של גורם הקרקע במחירי הדירות, בין השאר על־ידי פיקוח על המחירים והטלת מסים על הקרקעות הפנויות; נקיטת שיטת מיסוי שתפעל לצימצום הסטנדרטים בבנייה למגורים; קיצוץ בהקמתם של בנייני ציבור ממשלתיים, עירוניים ואח־רים; איזון־יתר בין הבנייה הציבורית לבין הבנייה הפ־רטית; קידום התיעוש, שיכלול שיטות הבנייה ותיכנון לטווח ארוך ולטווח קצר.

אני מברך את שר השיכון ואת חבר העובדים במשרדו וברחבי הארץ על הפעולה החשובה, המאומצת ורבת־האחריות הנעשית על־ידם.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת וילנר, ואחריו לחבר־הכנסת ודיגר.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. השפעת מאבקם של תושבי שכונות העוני משתקפת בעקיפין בהרצאתו של שר השיכון. קיימת התעוררות מסויימת בממשלה כתוצאה מההתארגנות ומהמאבקים של תושבי שכונות העוני. לולא תנועת "הפנתרים השחורים", לולא הפלי־שות של זוגות צעירים לדירות מוכנות, כלום היה נעשה אף מה שציין היום שר השיכון?

עכשיו מתקיימת בירושלים הפגנת תושבי שכונת עוני, תנועת הפנתרים השחורים וסטודנטים התומכים בדרישותיהם, במחאה על ההתקפה של המשטרה על הפגנתם ב־1 במאי, ובתביעה לתנאי דיור וקיום אנו־שיים.

מעל במת הכנסת הננו שולחים ברכה לתושבי שכו־נות העוני בירושלים ובארץ כולה, לזוגות הצעירים ולס־טודנטים, ואומרים להם: מאבקכם מתחיל לשאת פרי ראשון; ככל שתיאבקו יותר, יותר יקשיבו לכם וייענו לדרישותיכם הצודקות.

חברי הכנסת, שר השיכון מסר לנו מספרים על פתרונות — בהבדל משיכונים חדשים — לשנת התקציב 1972/73. אמנם המספרים האבסולוטיים קצת גדולים יותר מאשר בשנה שעברה, אולם אם נביא בחשבון את הצרכים, את גידול האוכלוסיה, את התרחבות העוני והעמקתו, נראה כי הפתרונות הם חלקיים מאוד ואינם פותרים שום דבר יסודי. כך, למשל, בעיית הזוגות הצעירים. שר השיכון הבטיח — אמנם "בזהירות", כפי שאמר בעצמו — כי הפתרון יימצא בתכנית חומש שתסתיים ב־1975 או ב־1976. והרי יש עכשיו כל שנה לפחות 24,000 זוגות צעירים התובעים שיכון, ואילו במסגרת התכניות התקציביות מובטחים רק 6,500 פת־רונות.

קיימת בעיית תושבי שכונת העוני, דיירי דירות פגו־מות ובתנאי צפיפות בלתי־נסבלת. שר השיכון אמד את מספרם ב־47,000. לדעתי המספר האמיתי, לפי מקורות אחרים, הוא למעלה מ־80,000, והפתרון המוצע בתקציב הוא ל־9,500 בלבד, תוך הבטחת הפתרונות הנוספים בהמשך תכנית החומש, אך בלי נדר, כמובן, או כפי שאמר השר: "זהו האני מאמין שלי". אשרי המ־אמין. אני לא מאמין. מדוע? כי זה לא יכול להתממש בלי שינוי יסודי במבנה התקציב של המדינה, כי על תכניות חומש כאלה אנו שומעים בכנסת כבר למעלה מעשרים שנה, והמציאות היא: החמרת מצב הדיור של דלת העם ותושבי שכונות העוני, הבתים המסוכנים לדיור, החמרת מצב הזוגות הצעירים וכו'.

הסיבה היסודית, חברי הכנסת, למצוקת הדיור לאזרחים נעוצה בהוצאות הצבאיות הענקיות, האוכ־לות את חלק הארי של תקציב המדינה. פתרון למצוקת הדיור במדינת ישראל לא יבוא כל עוד מבוזבזת הממ־שלה 6—7 מיליארדים לירות לשנה למטרות צבאיות; כל עוד אינה משנה את מדיניותה הנעשית מעמדות של כוח; כל עוד אינה מסכימה לסגת מהשטחים הכבושים ולכונן שלום עם המדינות הערביות.

מכאן שהמאבק למדיניות שלום קשור קשר הדוק עם המאבק לפתרון מצוקת הדיור, לסיפוק הדרישות הצודקות של תושבי שכונות העוני, הזוגות הצעירים ושאר הזקוקים.

דרישתנו העיקרית היא שהכנסת תחליט להעביר

מיליארד לירות מהתקציב הצבאי של שנת 1972/73 לתקציב משרד השיכון. אם נגדיל כך את התקציב לשיכון, כי אז אפשר יהיה באמת לפתור את בעיות השיכון החמורות. בלי תקציב מתאים תישארנה כל התכניות על הנייר; יהיו רק פתרונות חלקיים מאוד, שלא יפתרו את הבעיות. יתר על כן, אם הפתרון לא יהיה רדיקלי, מצוקת הדיור אף תלך ותחריף.

על מצוקת הדיור משפיעה גם העובדה שחלק ניכר ממשאבי הבנייה ואמצעיה מבוזבזים למטרות צבאיות ולמטרות השתלטות ויצירת עובדות מוגמרות בשטחים הערביים הכבושים. כל ההוצאות הכלולות גם בתקציב החדש להיאחזויות בשטחים הכבושים הן ביזבוז כסף, ביזבוז כוחות ואמצעי בנייה, והן עורמות מכשולים נוספים על הדרך לשלום. אנו מציעים למחוק את כל ההקצבות של משרד השיכון, 76.5 מיליון לירות, לבניית היאחזויות בשטחים הכבושים. הדבר יאפשר לשחרר משאבים נוספים לבנייה לתושבי שכונות העוני ולזוגות צעירים וכן יקרב את סיכויי השלום.

אין זה מקרה שסיעת גח"ל בכנסת תבעה היום להקציב מיליונים נוספים לבניית מאות שיכונים להרחבת מה שקרוי קריית חברון. אין זה מקרה שהסיפוחיסטים הקיצוניים תובעים קולוניזציה מקסימלית בשטחים הכבושים. הצרה היא שמדיניות הממשלה אינה שונה במהותה ממדיניות גח"ל. בתקציב משרד השיכון ובתקציבי משרדי ממשלה אחרים מקציבים סכומים גדולים לקולוניזציה.

סיבה נוספת למצוקה וליוקר הדיור נעוצה במחירים הגבוהים מאוד של הקרקע, הספסרות, והרווחים העצומים של הקבלנים. אפשר להגיד כי בזמן שחלק ניכר של האוכלוסיה חי בתנאי עוני ומצוקת דיור, גודף חלק אחר, קטן, רווחים עצומים, באשר תנאי המלחמה והכיבוש מסייעים בעדם. שר השיכון הודה בהרצאתו היום שמחירי הבנייה עלו ב־20% ב־1970 וב־29% ב־1971. מחירי הדירות עלו לפי נתונים רשמיים מ־1968 עד 1971 ב־70%. הלא זוהי שערוריה קדם כל מצד הממשלה. שום פשיטות ראוותניות בדירות כמה קבלנים לא יסתירו את האמת, כי הממשלה והקבלנים עושים יד אחת נגד דלת העם. במקום לנקוט אמצעים למניעת עלייתם של מחירי הקרקע ולמניעת הרווחים המנופחים, נותנת הממשלה בעצמה יד לייקור השיכונים והדירות.

היום התפרסמה ב"הארץ" ידיעה כי "מחירי הקרקע לבניית שיכונים ציבוריים הועלו רטרואקטיבית מ־1 באפריל ב־27%. על כך החליטו בשבוע שעבר השרים ספיר, גבתי, ושרף. העלאת מחירי הקרקע תביא לייקור של 500—1,000 לירות במחירי דירות בשיכונים ציבוריים לעולים, לזוגות צעירים ולמפוני משכנות העוני". אנו תובעים לבטל החלטה זו, שהיא הוספת נטל כבד נוסף על הזקוקים לדיור.

תביעתנו היא בנייה על חשבון תקציב המדינה לתושבי שכונות העוני, שצריכים לקבל את הדירות תמורת שכר דירה חודשי נמוך. באותם תנאים של שכר דירה חודשי נמוך יש להבטיח דירות לזוגות צעירים הזקוקים לדיור.

אי־אפשר לדבר על בעיות השיכון בלי לדבר על האפליה העדתית והלאומית הקיימת גם בתחום זה. תושבי שכונות העוני הם ברובם הגדול בני עדות המזרח, יוצאי ארצות אסיה ואפריקה. בסקר תנאי הדיור בשנת 1969 מטעם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה נאמר בפירוש, כי "בקרב ילידי אסיה ואפריקה קיימת צפיפות גבוהה יותר (1.9 נפשות לחדר בממוצע), מאשר בקרב ילידי אירופה ואמריקה (1.1 נפשות לחדר בממוצע)". מבחינת השירות חמורה האפליה עוד יותר. בעוד שבקרב יוצאי אירופה ואמריקה יש ל־72.6% אמבטיה בבית, הרי בקרב יוצאי אפריקה ואסיה יש רק ל־31.7% אמבטיה בבית. ואפליה חמורה עוד יותר קיימת לגבי האוכלוסיה הערבית. הממשלה מתאכזרת ממש בתושבי הכפרים ומסרבת בתירוצים שונים לאשר תכניות בנייה.

גודל הדירה הממוצע אצל התושבים היהודים בארץ הוא 2.5 חדרים למשפחה. אצל התושבים הערבים רק 2.1. אך בעוד גודל המשפחה היהודית הממוצעת הוא 3.6 נפשות, הרי המשפחה הערבית הממוצעת היא בת 5.9 נפשות. לכן צפיפות הדיור הממוצעת בקרב האוכלוסיה היהודית היא 1.4 לחדר, לעומת 2.7 נפש לחדר בקרב האוכלוסיה הערבית. מה שהוקצב לדיור לאוכלוסיה הערבית בתקציב משרד השיכון אינו אלא לעג לרש.

לפנינו אפליה עדתית ברורה. לפנינו אפליה לאומית חמורה ביותר. אנו מתנגדים לאפליה העדתית והלאומית כאחת. אנו מתנגדים לקיום העוני והקיטוב הסוציאלי הגובר בתחום הדיור, ההכנסה וכל יתר התחומים.

הממשלה אינה נותנת תשובה יסודית אף לבעיות הדיור הבוערות ביותר, לכן נצביע נגד התקציב.

לבסוף, חברי הכנסת, מצפוני אינו מאפשר לי, בדברי על בעיית השיכון והדיור, שלא להתייחס לבעיה חמורה מאוד, והיא הפרקטיקה של הרס בתים בשטחים הכבושים בפקודת הממשלה ומפקדי צבא. בתקופה האחרונה נהרסו מאות בתים ברצועת עזה, באיזור רפיח ובמקומות אחרים תוך גירושם ונישולם של התושבים הערביים. זהו מעשה פשע שגם בהזדמנות זאת איננו יכולים שלא למחות נגדו. בסופו של דבר זה עלול להתנקם בנו, בעם ישראל.

בסיום הדיון נגיש הצעותינו לפתרון מצוקת הדיור בישראל, שהעיקרית שבהן היא הקצבת מיליארד לירות נוספות למטרות שיכון לתושבי שכונות העוני, לזוגות צעירים, לתושבים ערביים נזקקים, לאנשי המשק השיתופי, לתושבי עיירות הקרויות עיירות פיתוח ולכל שאר הזקוקים לדיור אנושי.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת אברהם ודיגר, ואחריו לחבר־הכנסת שמואל תמיר.

אברהם ודיגר (פועלי אגודת ישראל):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. שמענו היום מפי שר השיכון סקירה גדושת הישגים בתחום השיכון על כל סוגיו בשנת התקציב שעברה ועל תכניות השיכון לשנת הכספים 1972. אין ספק שתפקידיו המרובים של משרד השיכון, בפרט עם העלייה הזורמת אלינו, שאנו מקווים כי תמשיך לזרום בהמונים, בעזרת השם, וכן תפקידיו המרובים בפתרון בעיות המצוקה והפער — כל אלה משמשים חומר לביקורת, ולא פעם בלתי־מוצדקת. אבל אם נעשה את החשבון הסופי, נראה שמשרד השיכון משתדל להתגבר על הקשיים. ואם, כפי דברי השר, יימצא פתרון ל־43,000 משפחות בתחום העירוני בשנת הכספים הקרובה, יהיה בזה הישג רב מאוד, ויש לזקוף זאת בראש וראשונה לזכותם של ראשי

המשרד, המנהל הכללי, המשנה למנהל הכללי, הסגנים והפקידות המסורה, אשר נושאת בעול הכבד הזה.

חברי הכנסת, שנת התקציב החולפת תירשם ללא ספק כשנה מכריעה בכלכלת ישראל בעימות ישיר עם הבעיות הכלכליות והחברתיות, ובעימות הזה תופסת בעיית הדיור מקום מכובד מאוד. אין לך בימים אלה פורום כלכלי כלשהו שדן בבעיותינו הכלכליות הבו־ערות, על מכלול התופעות השליליות שבהן, שלא יגע בבעיות השיכון והבנייה במדינה. זוהי הוכחה שבעיית השיכון היא הבעיה המרכזית, ולמרות כל הנסיונות להתגבר עליה, בדרכים שונות, עדיין אין אנו רואים פתרון רדיקאלי בעתיד הקרוב לבעיה זו.

חברי הכנסת, עוד בחודש אוגוסט שעבר הגשתי הצעה לסדר־היום בעניין הצורך בנקיטת אמצעים להפ־סקת האמרתם של מחירי הדירות. ב־1 בדצמבר 1971 העליתי את הבעיה בכנסת והתרעתי על העלייה המ־סחררת והבלתי־נורמלית במחירי הדירות בשוק החפשי והציבורי כאחד, על הספסרות בקרקעות ועל אזלת־יד בכל הנוגע לדיסון האינפלציה הדוהרת, שאחד ממרכי־ביה הוא ללא ספק ההפקרות בשוק הדירות. שר השי־כון, בדברי תשובתו, תלה את הקולר בעליית הביקוש על ההיצע. זה נכון מאוד, אבל מה נעשה מאז ועד היום כדי לעצור דהירה זאת? הלא מאז עלו מחירי הדירות בעשרות אחוזים. הצעתי הועברה לוועדת הכלכלה, וזו עדיין יושבת על מדוכת הבעיה. לפניה הופיעו כמעט כל הגורמים הקשורים בענף הבנייה. אנשי משרד השיכון מלווים את כל ישיבות הוועדה בעניין רב ובמתן אינ־פורמציה. הופיעו נציגי החברות הקבלניות הגדולות, הציבוריות והפרטיות כאחת, וכן נציגי מינהל מקרקעי ישראל, שהוא גורם חשוב במדיניות השיכון בישראל. וכמובן כל אחד בא ובפיו תרופות פלא שונות והצעות עניניות מאוד. בינתיים האזרח הקטן והבינוני סובלים — מלבד ההשפעה הישירה השלילית על משק המדינה.

אדוני היושב־ראש, חברי הכנסת. בסוף מארס הופיע והוגש לשרים הכלכליים דין־וחשבון ממשלתי פנימי, אשר הוזמן על־ידי משרד השיכון, על פעולות הבנייה למגורים לקראת 1972. בעקבות דין־וחשבון זה פור־סמו בעתון "דבר" ביטויים חריפים האומרים שמשרד השיכון אחראי למצב הזה — ואני לא רציתי לצטט אותם.

שר־השיכון ז. שרף:
למה לא רצית לצטט?

אברהם ורדיגר (פועלי אגודת ישראל):
כי זה לא יהיה לכבודך, אדוני השר.

הדין־וחשבון, אשר חלקו פורסם בעתון "דבר", קובע שתחושת המחסור בדירות גורמת לרכישות ספקו־לטיביות, להקדמת רכישתן של דירות ולעיכוב מכירתן של דירות על־ידי אנשים המבקשים לעבור מן הדירה שבה הם גרים לדירה אחרת, ובכך נגרמת הגדלה נוספת של הביקוש לדירות חדשות, החרפת המחסור והמשך עליית המחירים. בהמשך הדין־וחשבון נאמר כי הגידול הרב בעלייה מחזק את הצורך בזירוז מכירתן של די־רות הנמצאות בבנייה על־ידי משרד השיכון, דירות המ־יועדות לזוגות צעירים, וכדומה. כל עיכוב, קובע הדין־וחשבון, מחריף את תחושת הקיפוח והמרירות כלפי עולים ומחריף את הציפיות להמשך המחסור בדירות ולהמשך עליות המחירים וגורם לרכישה המקדימה והספקולטיבית. בטוחני שהדין־וחשבון נמצא כעת לנגד עיניהם של השרים בעלי התפקידים הכלכליים.

ובכן, רציתי לשאול: האם כל זה היה בגדר סוד? האם לא היה מובן מאליו כי תחושת המחסור היא אחת הבעיות החריפות ואחד הגורמים להתייקרות? הלא שר השיכון דיבר לא פעם על הביקוש וההיצע כגורם הרא־שוני. מה נעשה במשך כל השנים בכיוון זה?

חברי הכנסת, כמעט כל הגורמים העוסקים בבנייה נתפסים באחרונה למספר תרופות פלא להוזלת הדירות. חלק מהצעות אלה הושמעו בוועדת הכלכלה בדיון על הצעתי לסדר־היום. בין השאר מציעים קבלנים הפחתת המכס המוטל על חמרים מיובאים, הפחתת המסים על חמרים מתוצרת הארץ, תיעוש הבנייה, הבאת פועלים מחוץ־לארץ, החשת אישורי הוועדות לבניין ערים, הק־צאת קרקע לאומית לקבלנים במחירים סבירים או חינם לבנייה מכוונת, הפסקת הבנייה הציבורית וכדומה. שאל־תי את אירגוני הקבלנים השונים: מדוע בין כל ההצ־עות לא נשמעה הצעה להפחית את רווחי הקבלנים והבונים? האם אין לראות ברווחים המופרזים שום גורם במרכיב המסובך של מחיר הדירה בישראל? על זה לא קיבלתי תשובה נאותה.

חברי הכנסת, לאחרונה בא בסוד הדברים נגיד בנק ישראל, אשר מודאג — ולא לחינם — מהמצב האינפלציוני של משק המדינה, והציע מספר הצעות דרסטיות, שלפי דעת הכלכלנים קשה לקבל את כולן. מר זנבר מציע, למשל, לחייב את רוכשי הדירות היק־רות — וזה היום מושג מופשט מאוד — בהפקדת כסף בבנק ישראל לפי דירוג מסויים. אינני מאמין שהצעתו זו תתקבל על דעת הממשלה, וודאי לא על דעת הצי־בור. כן מציע הנגיד להגדיל את מס שבח מקרקעין כדי להקטין את כדאיותה של רכישת דירות לשם מכי־רתן אחר תקופה קצרה לשם עשיית רווחים. הוא מציע לשנות את אגרת העברת מקרקעין ולקבוע אותה על בסיס שווי הדירה, ולא שווי הקרקע, כפי שנעשה היום לגבי דירות חדשות. וכאן כדאי להביא דוגמה אופיינית למצב המוזר שנתהווה בזמן האחרון. כוונתי למה שאירע בשיכוני רמת אשכול בירושלים.

הממשלה, שהיתה מעוניינת ביישובם של יהודים באזורים מסויימים בירושלים, הקציבה קרקע במחירים אפסיים לרוכשי הדירות הראשונות, וכן למי שמעוניין היה להקים לו בית למגורים. כמובן לא כל אחד זכה. אני, למשל, הגשתי בקשה, ואפילו לא זכיתי למענה. ובכן, כדי למנוע ספסרות קבע משרד השיכון כי חלק מן התמיכה יינתן בצורה של הלוואה עומדת בסך 5,000 לירות, אשר תיהפך למענק אם המשתכן הראשון לא ימכור את דירתו במשך חמש שנים לפחות. עד מהרה נתברר כי ההלוואה העומדת אינה משמשת מכשול בפני אלה שרצו למכור את הדירות במחירי רווח, באשר המחירים האמירו לאין שיעור. המעברים החדים מקצה אחד למשנהו, מאזלת־יד מבהילה עד לשיטה של סנק־ציות על רכישת דירה, כפי שמציע מר זנבר — מעברים אלה אינם באים בחשבון.

החכם עיניו בראשו; יש לראות את העתיד. וכאן היה כשלון.

חברי הכנסת, החלטת ועדת השרים לענייני כלכלה, כפי שנמסר בימים האחרונים — ואני מצטט רק מתוך העתונות — להקדים את מכירתן של 7,000 דירות הנמצאות בשלבי בנייה שונים, היא אחת הדרכים שיש

לנקוט לשם בלימת המצב. אבל לא די בזה. יש לתכנן הקמת שיכונים, ובעיקר לזוגות צעירים, למשפחות ברוכות ילדים ולמטרות מכוונות אחרות, ולמכור את הדירות בשלבי התיכנון הראשונים, כפי שקוראים לזה "על המפה", במחיר סביר, לפי אזורי הארץ. על־ידי כך תפחת הנהירה אחרי רכישת הדירות, ובעיקר — אזרחים הזקוקים באמת לדיור או לשיפור מצב הדיור שלהם, יובטח להם הדבר תוך זמן סביר.

יש לבטל את הכפילות של ועדות בניין ערים — ועדה מקומית וועדה מחוזית — כמקובל בכל העולם הנאור. הסחבת בוועדות ובתיקוני תכניות ואישורן מאריכה את תקופת הבנייה, הנמשכת אצלנו יותר מהמקובל בכל מקום אחר בעולם.

יש למכן את הבנייה ועל־ידי כך לחסוך בידיים עובדות החסרות במשק, בפרט במקצועות מסויימים המעכבים את תהליכי הבנייה, לפי דברי הקבלנים והבונים.

באשר למדיניות הקרקעות — ויש למתוח ביקורת על מדיניות זו — נראה לנו שחסרה כאן מחשבת תיכון ברורה, בלי שום גורמים היוצרים רושם של מחסור במקרקעין, דבר שאיננו נכון ומביא לפסיכוזה של חטיפה וספקולציה בקרקעות.

חברי הכנסת, אנו צופים עתיד קשה לכל ענף הבנייה. פועלי הבניין הולכים ונעלמים: הפועלים היהודים בענף זה הם בעיקר קשישים ומבוגרים. מעטים הצעירים היהודים הנראים ליד הפיגומים, ואומרים שמצב דומה קיים גם בסקטור הערבי. הדור הצעיר אינו רוצה להכשיר עצמו לענף הבנייה. הצעירים מחפשים עבודות נקיות יותר, ואלה שמתמחים בתחום זה עושים זאת לא בבנייה עצמה.

לבסוף רצוני להתייחס בכמה מלים לבנייה בשטחים המשוחררים. לפי הסקירה שנמסרה לנו על־ידי השר, מטפל ויטפל המשרד מאז מלחמת ששת הימים ב־52 נקודות ישוב, בהשקעה כוללת של 250 מיליון לירות, מזה כ־100 מיליון לירות רק ברמת־הגולן. זהו הישג כביר ויש לברך עליו. אני מקווה שבקרוב נתבשר גם על הרחבת קריית חברון, שתהיה עיר יהודית גדולה, כיאה לעיר האבות.

חברי הכנסת, שר השיכון דיבר בהרחבה על בעיית הדיור לזוגות צעירים. המצב הולך ומחמיר. הפתרונות המוצעים אינם מספיקים. מה יעשו 6,000 הצעירים אשר קיבלו תשובות שליליות על בקשתם לפתרון כלשהו לבעיותיהם? כשם שאין לנו אפשרות לא לתת פתרון לעולה, כך אין לנו שום זכות לסרב לזוג צעיר מלתת לו איזה פתרון שהוא בבעיית דיורו. כל זמן שלא נוכל להשיב על בעיה זו ההולכת ומחמירה, לא נוכל לשבת בשקט. התרעתי על כך לפני שנתיים מעל במת הכנסת. אז נראתה בעיני רבים כבעיה לא כל־כך רצינית. אני מקווה שגם בתחום זה נזכה למדיניות פעילה יותר, למדיניות שונה.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת שמואל תמיר, ואחריו לחבר־הכנסת אורי אבנרי.

שמואל תמיר (המרכז החפשי):

אדוני היושב־ראש, אדוני שר השיכון, חמשת חברי הכנסת הנוכחים. שמענו את הרצאתו של שר השיכון, קראנו את הדין־וחשבון שלו לכנסת, ואין שום ספק ששר השיכון ברוב כשרונו ומסירותו — הוא ומשרדו — עשה מאמצים כנים מרחיקי לכת, וגם תרם תרומה כלשהי, לא מבוטלת, למצוקת הדיור בישראל.

הוא עשה זאת במסגרת השיטה הקיימת, בהרבה רצון טוב, ובכפיפות לכל מגבלותיה של השיטה הקיימת, שאיננה מסוגלת ביסודה, במהותה, לפתור את מצוקת השיכון. וכל עוד משרד השיכון יוסיף לפעול במסגרתה של שיטה זו, לא יימצא פתרון, המצוקה תחריף, הבעיות החברתיות יעיקו ויוסיפו ויעיקו, תימשך ההתנגשות בין עולים וותיקים, בין דרי משכנות עוני לדרי משכנות רווחה, ייצרו עיוותים, ייצרו מרידות ויתרמו תרומה שלילית למצב המוכר לכולנו. אבל על השיטה אין הממשלה הזאת מוכנה לוותר בשום פנים ואופן. הכל יודעים שבכמה צעדים של שינוי יסודי במבנה אפשר להקל את מצוקת הדיור. אבל הדוקטרינה, הדוגמות, הנעוצות באופיו של המשטר, ביסודו ובמהותו — מונעות את הרפורמה.

הכל יודעים, למשל, שאחת מבעיות היסוד נעוצה באותה מפלצת הקרויה מינהל מקרקעי ישראל, על שיטותיו, דרכי פעולתו וכוונות השתלטנות שלו על כל מקרקעי המדינה; הכל יודעים שאפשר להוזיל את מחירי הקרקע על־ידי שיחרור קרקעות והפשרתן; או בשפה פשוטה — הוצאתן מהיד השתלטנית של הממשלה והעברתן לאזרחי המדינה. כל אלה לא ייעשו, כי המגמה היא להחזיק את הקרקעות ביד. ואם כבר מפשירים, כמובן רק בחכירה ולא במכירה.

דוגמה שנייה — כוח עבודה. איזה מאבק אידיאולוגי־דוקטרינרי נטוש זה חמש שנים בין אלה הגורסים שאסור להעסיק פועלים ערביים מהשטחים המשוחררים בישראל — משום שיש אידיאולוגיה מלפני חמישים שנה שהבחור הישראלי מוכרח לעבוד עבודת כפיים, שאם לא כן יהיו הערבים אצלנו חוטבי עצים ושואבי מים, ואנו נהיה המשכילים; כל אותה פילוסופיה שאין לה קשר עם שנות השבעים, עם המודרניזציה ועם הראייה הכוללת של המציאות כפי שהיא — ובין אלה התובעים לשלב את הערבים ולתת להם אפשרויות תעסוקה.

מה קורה במציאות? הממשלה מנהלת קרב־נסיגה, ובפועל המציאות גוברת. קודם דובר על 15,000 פועלים מהשטחים, אחר־כך על 25,000, אחר־כך על 40,000, והיום אומרים שיש 60,000 פועלים ערביים מהשטחים. במקום ללכת לפני העובדות וליצור אותן, אנו מפסידים כוח עבודה רציני שעה שהוא עומד לרשותנו. הדוקטרינה עדיפה מן התרופה הריאלית.

שר השיכון, באחד מנאומיו בכנסת, תיאר בגילוי־לב מה המוקה, איזה הון ואיזו אנרגיה מבוזבזים כתוצאה מהליבידינט המסובך שבו כל העוסק בבנייה צריך לעבור: החל ממשרד השיכון, דרך מינהל מקרקעי ישראל שהוא חלק ממשרד החקלאות, הוועדות המחוזיות לבנייה שהן חלק ממשרד הפנים, מע"ץ שהוא חלק ממשרד העבודה, משרד הקליטה, אם מדובר בדיור לקליטת עולים, ולעתים משרד החינוך ומשרד הבריאות. שפע המשרדים ופיזור הסמכויות אינו מחוייב העניין. הוא מזיק לעניין. אבל הוא דרוש לשיטה, לצורך הסדרים קואליציוניים. ניתן היה לרכז כל המחלקות במשרד אחד, משרד השיכון. אבל הדבר אינו ניתן מטעמים של חלוקת שלל. שוב, הדוקטרינה, הדוגמה, הנוחות המפלגתית — עדיפות מפתרון מעשי הדרוש לאזרח ולמדינה.

יש חוק ארכאי, הנקרא חוק הגנת הדייר. הוא מגן היום על אוכלוסיה מצומצמת. ניתן היה לפצות אותה פיצוי הוגן, רחב־לב, שהוא זול יותר למדינה מאשר המשך העיוותים הבלתי־נסבלים, שכל עוד הם קיימים לא יאמין שום אדם בבנייה להשכרה. אבל חוק זה אינו בטל. וגם פה יש מס שפתיים והעמדת פנים כאילו בא החוק להגן על החלש, בעוד שהוא גורם להרס בתים בריכוזים עירוניים חשובים ביותר. מדברים על כך זה שנים. אך מדי פעם עושים רפורמה חלקית. וכיום, כאשר נותרה אוכלוסיה מצומצמת שהחוק חל עליה, לא נעשה צעד לביטולו. שוב, אינטרס כיתתי, מפלגתי, העמדת פנים כלפי ציבור מסויים — עדיפים מפתרון מעשי.

והפתרון המעשי, אדוני היושב־ראש, יכול להיות אך ורק בכיוון אחד, שהוא הכיוון המיושן, השמרני, שעמד במבחן יותר מכל השיטות והחידושים שפועלים בהם, והוא — בנייה להשכרה. כאשר היו בארץ 400,000— 500,000 יהודים, הצלחנו לקלוט 15% מהאוכלוסיה הי־ החדית כל שנה, מבלי שממשלה כלשהי או הסוכנות היהודית תרמו כמעט כהוא־זה לנושא קליטת העלייה. והעלייה שהיתה עצומה בממדים של הימים ההם נק־ לטה. ונמצאו אפיקים להשקעה, ונוף הארץ נשאר נאה ולא הושחת כפי שהוא מושחת היום; הבנייה היתה טובה יותר, והדייר לא חייב היה להפך בעל־כורחו לבעל־ בית. הכל היה תקין ושפיר. ב־1972 אין הדבר ניתן. ואני חוזר וטוען שהדבר ניתן גם ניתן. הבאתי לפני הבית הצעת חוק מפורטת, שאפשר לקבל אותה בשלמותה, אפשר לקבל אותה בחלקה, אפשר להתווכח על פרטים בה ואפשר להשיג עליה. אבל הקו שהיא מתווה הוא הקו הנכון היחיד שבו ייבנו בתים להשכרה על־ידי אנ־ שים פרטיים. ועולים חדשים, זוגות צעירים וכן דיירי משכנות העוני, יוכלו לגור בדירות להשכרה, כפי שהדבר מקובל ברוב ארצות העולם החפשי. אמנם בצד אפ־ שרות זו קיימת גם האפשרות של דירות למכירה וגם אפשרויות אחרות, אבל זוהי צורת היסוד הקלאסית שאין מנוס ממנה.

לשם כך יש הכרח בראש וראשונה לתת הקלות מרחיקות־לכת ממס הכנסה למשקיעים. ואז ישלמו מס אמת. ולא יהיה המצב הקיים היום ברבים מאזורי הבנייה, שהמוכר אינו מוכר במחיר האמיתי, אלא במחיר גבוה יותר, וחלק מהכסף זורם לשוק השחור או לשוק המובהר; הקונה אינו רוצה לשלם מחיר מלא בדרך הרגילה ומשלם חלק מתחת לשולחן; הבונה משלם לפועל המקצועי חלק משכרו מתחת לשולחן. שמעתי זאת מפי קונים, קבלנים ופועלים מקצועיים. יש מעגל של כסף שחור בתחום הבנייה. לכן אני רואה לפעמים נקודות מפגש בין קבלנים מסויימים והשיטה הקיימת. אלה ואלה נוח להם שתימשך השיטה של בנייה למכירה. מוכרים שמונה דירות, עושים עסקות בצד, והכל הולך חלק. אך אם יהיו בנייה להשכרה והקלות מרחיקות־ לכת במס לבונה, וכן לפועל המקצועי, ופטור ממס לדייר, בין עולה חדש, ובין זוג צעיר או משפחה מרובת ילדים — תהיה גישה הוגנת ביחס למסים. וכך תיפתר באופן יסודי בעיית הדיור באמצעות הדיור להשכרה.

כל הנסיונות הנוכחיים, החידושים של העלאת מס שבח מקרקעין, הצעות של קבלנים להפקיע קרקע פר־ טית — כל תרופות הפלא שהושמעו לאחרונה, כל אלה לא ישנו ולא כלום, אלא רק יוסיפו לעיוותים, שיכבידו את העול על האוזרח, הבונה והבנייה כאחד.

ולבסוף, אדוני היושב־ראש, אני חייב להדגיש נקו־ דה אחת שעליה לא קיבלתי מענה משר השיכון. שר השיכון נשאל בזמנו מדוע יהיו בקריית־ארבע 250 יחי־ דות ולא 1000, ומדוע יהיו בשארם־א־שייך 90 יחידות ולא 1000, וזאת כאשר לגבי שני מוקדים אלה יש החלטת הממשלה שתהיה קריית־ארבע ויהיה איכלוס שארם־א־שייך. מדוע אותם זוגות צעירים ועולים חד־ שים המגישים בקשות להשתכן דווקא במקומות אלה, מאלצים אותם לפנות לישובים אחרים? הרי זה אותו משרד שיכון ואותו סעיף תקציב. ואל יצביעו לי על הקושי להעביר כספים מסעיף לסעיף. זו אותה ממשלה שיכולה להחליט ואותה ועדת כספים שיכולה לאשר. מדוע ההסססנות הזאת מול הזמן ההולך וחולף מתחת לרגלינו? מדוע צעד אחד קדימה ושתי צעדים אחורה? על כל אלה לא קיבלנו מענה סביר, לא קיבלנו מענה גלוי־לב. והמציאות תטפח על פנינו כאשר נגיע למצב — אם נתמיד בדרך זו — שלא רק הבדואים בפיתחת־ רפיח יאמרו לנו "לכו הביתה"; ולא רק ראש עיריית עזה א־שאווה יאמר: תביאו את האו"ם ותסתלקו; מחר יתחילו לומר זאת גם לגבי נצרת וגם לגבי יפו. אם לא נתקדם בכיוון של איכלוס הארץ המצויה בידינו — וחלקו של משרד השיכון בעניין זה אינו נופל מחלקו של כל גורם אחר ואולי אף גדול יותר — כי אז תפעל המציאות בכיוון הנגדי, נגדנו, ונתחיל להתכווץ ולבסוף להתקפל. אני מבקש את שר השיכון שיתן לנו תשובה ברורה וגלויה גם בנושא זה.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת אבנרי, ואחריו לחבר־ הכנסת שחל.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה. אילו אפשר היה לגור בסטטיסטיקות ולהקים דירה מטורי מספרים, היה נאומו של השר זאב שרף מהיום פותר כהרף עין את מצוקת השיכון ומבשר גאולה לרבבות צעירים, דיירי משכנות עוני ושאר דפוקים בישראל.

בתחום השיכון, כמו בשאר תחומי החיים, קיימים שני עולמות: העולם שבו חיה הממשלה, עולם של ספרות ואחוזים והישגים מרשימים, עולם של שביעות רצון עצמית — והעולם בו חיים אנשים בשר־ודם, עולם של מצוקה חסרת תוחלת לרבים וציפיות מתוסכלות לרבים עוד יותר, עולם של מחדלים ממשלתיים וכש־ לונות ביורוקרטיים. בין שני עולמות אלה רובצת תהום של חוסר תקשורת. כאשר פנתרים שחורים או לבנים מפגינים ברחובות ומציגים כתב־אישום של עוני ומצוקה ויאוש, נדהמת הממשלה ומגיבה באלות ובגז מדמיע. וכאשר הממשלה מספרת על הישגיה הגדולים והמופ־ לאים, מתקבלים הדברים בבדיחה אצל הזוגות הצעירים, המפגינים בבאר־שבע, ואצל חבריהם ברחבי הארץ.

מתוך התהום הזאת בוקעים קולות המבשרים רעה. בפעם הראשונה בתולדות הישוב החדש בארץ נוצרה מתיחות של ממש בין בני הארץ לבין העולים החד־ שים, מתיחות שיש בה כיום ניכור הדדי והיא עלולה להצמיח מחר שנאה הדדית.

אין כל טעם להטיף ציונות לאדם צעיר החוזר מן התעלה, שאינו יכול לשאת אשה, אלא אם כן היא עולה חדשה, ושהשר שרף מייעץ לו היום להמתין בסב־ לנות במשך חמש שנים בלבד, אינשאללה. בחייו של יוסף שרעבי או אמנון ברנשטיין, צעירים בני עשרים

ושלוש בפתח חייהם העצמאיים, חמש שנים הן נצח! כאשר אמנון ברנשטיין יכול להשיג דירה, הוא נדרש לקבל על עצמו עול של שישים אלף לירות ויותר, סכום המהווה — במקרה הטוב ביותר — את הכנסתו הנקייה כולה במשך שבע שנים רצופות. אך מכיוון שאמנון ברנשטיין מתעקש גם לאכול, להתלבש, לנעול נעליים, ואפילו להוליד ילדים לפי צו הממשלה, פירושו של דבר שהוא משעבד את עצמו לכל ימי חייו. הוא נושא על גבו את עול המשכנתה והחובות, כשם שחלזון נושא על גבו את ביתו.

גודלו של יוסף שרעבי קשה הרבה יותר. הוא גדל בשכונת עוני, אין לו הורים ומחותנים שיוכלו לשעבד למענו את שארית שנותיהם, לקחת את המגיע להם מקרנות הפנסיה ולמשכן את רכושם הדל, כדי לספק לו את רבבות הלירות הדרושות. מה גם שליוסף שרעבי יש עוד חמישה אחים, הזקוקים גם הם לשיכון כדי להתחתן, ואפילו לאמנון ברנשטיין יש אחים שההורים מתקשים לעזור לכולם, בזה אחר זה.

הייפלא שבמצב זה מסתכלים שניהם — גם יוסף וגם אמנון — בקנאה מוצדקת או בלתי־מוצדקת לעברם של אברשה ומישה, המשיגים במחי יד דיור וריהוט, שלא לדבר על המספר הלבן למכונית? האם מרירות זו תיש־כך לשמע נאום נוסף ועתיר־מספרים של השר שרף, או הודעה נוספת על הזדעזעותה של הגברת גולדה מאיר?

אין זה מתפקידנו, כאופוזיציה, לספר לממשלה איך עליה למלא את התפקיד, שהיא חייבת למלאו. תפקידנו הוא קודם כל ומעל לכל להציג את דרישות היסוד של האדם הישראלי בשנת 1972, את תפיסת היסוד של משטר המתאים למדינת דווחה מודרנית, מפותחת מב־חינה טכנולוגית ומאוזנת מבחינה מוסרית.

העקרון הראשון הוא: כל אזרח זכאי לדיור הוגן במחיר סביר לפי רמת ההכנסה המקובלת, וחובת המ־דינה היא לספק לו דיור זה, כשם שהיא מספקת חינוך וריפוי.

העקרון השני הוא: לא תיתכן הפליה כלשהי בין מי שגדל בארץ לבין מי שבא אליה. כשם שאנו רוצים שהעולה החדש יקבל את כל הזכויות של הוותיק — דבר שאינו מקובל בשום מדינה בעולם — כן אנו דורשים שבן הארץ יקבל, בצאתו לדרך חייו, אותן הזכויות שמקבל עולה חדש בהצטרפותו לחברתנו.

הגשמת שני העקרונות האלה במציאותנו פירושה: המדינה חייבת לדאוג שתהיה לכל זוג צעיר בארץ האפשרות לשכור דירה במחיר שאינו עולה על רבע מהכנסתו החודשית הנקייה.

זה מכבר הגשנו הצעת חוק פרטית, שמטרתה להבטיח שוויון זכויות מוחלט בין צעירים שגדלו בארץ ובין העולים החדשים בכל התחומים, לרבות תחום הדיור.

אנחנו דורשים שהמדינה תבנה דירות להשכרה, על חשבונה, כדי לספק את הביקוש, ותגבה בעד כל דירה שכר דירה מדורג, שיהיה שווה לרבע מהכנסתם נטו של בני המשפחה הגרים בדירה. זוגות צעירים המע־דיפים לרכוש דירות, יש לאפשר להם זאת בתנאים הכלכליים המתאימים לעקרון זה. אין זו אוטופיה בעו־לם של ימינו, וגם לא במדינת ישראל על כל בעיותיה. תקציב הבטחון גדל פי חמישה תוך חמש שנים, ואיש אינו מערער על כך, מפני שהדבר נראה כציווי החיים. רווחה מינימלית לאנשים הגדלים בארץ היא ציווי חשוב לא פחות מבחינה לאומית וחברתית, ואפילו מבחינה בטחונית. אילו דיבר מישהו בשנת 1966 על תקציב בטחון בסך 6 מיליארד לירות, היה נחשב למשוגע. כאשר אנחנו מדברים עכשיו על תקציב שיכון שיגיע גם הוא למיליארדים, אין זו אגדה.

הסכום הממשי הדרוש הוא הרבה יותר קטן מכפי שנראה על גבי הנייר, כי חלק גדול מן היוקר הנורא של השיכון נובע מעיוותי המדיניות הממשלתית עצמה. יש לבטל את המסים העקיפים על חמרי הבנייה למ־טרות אלה, המגיעים כיום ל־20%. הסיווג האבסורדי של קרקעות בשולי ערים כקרקע "חקלאית" מייקר את המגרשים בממדים מפלצתיים, ושיחרורן עשוי להו־זיל מיד את הדירות. כל ענייני הקרקע יש להעביר, כדבר מובן מאליו, למיניסטריון הבנייה, שצריך לקבל לידיו את ביצוע תכנית הענק המוצעת.

אם תשקיע הממשלה את הכספים הדרושים ואת ההלוואות שתוכל להשיג למטרה זו בחוץ־לארץ, יביא ההיצע החדש לירידה כללית של מחירי הדירות בכל שכבות האוכלוסיה. לכך תהיה השפעה ברוכה על כל דמות המחירים במשק הישראלי.

הצעתנו היא תכנית למהפכה בענף הבנייה, כתו־צאה ממהפכה של הנורמות החברתיות המתבטאות בו. אנו רוצים במיבצע לאומי גדול, שיגשים מוסר סוציאלי חדש, שיפתח עידן חדש, הן בצד החברתי והן בצד האסתיטי של הבנייה, שישנה מן היסוד את איכות החיים של האדם הישראלי.

אינני רוצה לסיים את דברי על הבנייה מבלי לדבר על ההתנחלות הכלולה בפעולתו של השר — הוצאת מיליונים למטרה של סיפוח שטחים. שמעתי היום שה־ממשלה החליטה להעביר את פיתחת רפיח מפיקוד הדרום של האלוף אריק שרון לפיקוד המרכז, וצירפה אותה לרצועת עזה. בצורה כזאת מצורפת גם פיתחת רפיח לתכניות הסיפוח הקיימות לגבי עזה.

כשזה קורה בתקופה שבה העבודה הערבית מן השטחים הכבושים כבשה כבר את כל ענף הבנייה, נוצרת לנגד עינינו תמונה של מדינה קולוניאליסטית, שעבודת־הכפיים נעשית בה על־ידי פרולטריון זר ומדוכא, והיא עצמה מתנחלת בשטחים לא לה. זוהי פרספקטיבה של מלחמה, שהמאורעות הדרמטיים אשר קרו היום בנמל־התעופה בלוד הם רק אפיזודה אחת בה.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת משה שחל, ואחריו לחבר־הכנסת שלום כהן.

משה שחל (המערך, עבודה—מפ"ם):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. הדבר הבולט ביו־תר באינפלציה שלנו בשנים האחרונות הוא הקצב המ־היר של עליית מחירי הדירות. הנטל העצום והגדול ביותר נופל על שכמם של אלה הרוכשים את דירתם הראשונה. במיוחד אמור הדבר לגבי זוגות צעירים ואלה החיים בתנאי דיור קשים ומבקשים לשפר את מצבם. ידוע לכל שבתנאים של התעסוקה מלאה ואפילו תעסו־קת־יתר, כפי שאנחנו עדים להם במשק הישראלי, וני־צול מלוא כושר הייצור בענף הבנייה, כל לחץ נוסף על שוק הבנייה לא יביא להגדלת התפוקה בענף, אלא להתייקרותו בלבד.

האמצעים שיש לנקוט אותם חייבים להיות מכוונים לבדיקת פוטנציאל גורמי הייצור במשק לעומת הביקוש

ובהתאם לכך להתאים את ההיצע; אך מאחר שהגדלת ההיצע, כאמור, מוגבלת, האלטרנטיבה היא לבדוק מה ניתן לעשות על מנת לצמצם את הביקוש לרמה ההכי דחית ביותר ולצרכים החיוניים של המשק — שיכון לזוגות צעירים, שיכון למפונים ושיכון לקליטת העלייה. בין שתי אפשרויות אלה צריכה מדיניות השיכון לתמרן עד כמה שאפשר, אולם המדיניות הנוכחית הנקוטה בידי משרד השיכון מקשה על אימוץ קו זה, בהיותו מעורב במישרין בפעולות ביצוע, בהזמנת דירות ובניית בתים.

הייתי רוצה לראות במשרד השיכון בעיקר רשות לתיכנון. נדמה לי שנחוצה מדיניות גמישה — הכוון ולא ביצוע. נחוץ ניצול הכלים והתקציבים על־ידי הפעלתם בדרך ההיצע והביקוש כגורם שאפשר להשפיע דרכו על המשק, על השוק, על הענף. אביא דוגמה למצבים שבהם אנו מתבצרים במדיניות מסויימת שהיתה טובה בשעה מסויימת, אך כאשר התנאים משתנים קשה מאוד להשתחרר מאותן החלטות שנתקבלו בזמנן. כך קרה, למשל, שבשטח מסויים אנו, במו ידינו, קשרנו את עצמנו למדיניות שהיתה מתאימה למצב מסויים ואיננו מצליחים להשתחרר ממנה על אף השינויים שחלו במשק. כדוגמה אביא את עידוד מכירת דירות לתושבי חוץ תמורת מטבע חוץ.

בשלהי היציאה מן המיתון נולד הרעיון של עידוד מכירת דירות תמורת מטבע חוץ על־ידי מתן פרמיות יצוא לקבלנים — אשר בוטלו לאחר מכן עם העידוד הגוסף שניתן על־ידי הפיחות — ועל־ידי הקמתה של חברה מיוחדת לנושא זה, "ישראלום", במימון ממשלתי גיכר, חברה הפועלת גם היום במרץ רב בארץ ובחוץ־לארץ. לפני כמה שנים נראה היה הדבר לכאורה סביר וטוב: "יצוא" זול, המכניס דולרים חשובים למדינה תמורת העסקת גורמי ייצור מקומיים, שבחלקם היו עדיין מובטלים. כמו כן נראה הדבר כדרך אפשרית למשוך ארצה לא רק את כספו של היהודי, אלא במשך הזמן גם את היהודי עצמו. היום, כאשר בוחנים את משמעות הדבר על רקע המצב בענף הבנייה ובשוק הדירות ולאור ההתפתחויות החברתיות אשר חלו, נראה העניין כחסר דרישה לחלוטין. אך למכאניזם של קבלת החלטות יש דינמיות משלו וכנראה אין זה קל לשנות החלטה שנתקבלה, אף־על־פי שאין בה כיום צורך והיא לוחצת בכיוון של האמרת מחירים, אינפלציה נוספת והעסקת גורמי ייצור שאפשר היה להפנות אותם ליעדים ולצרכים אחרים.

בתנאים של תעסוקה מלאה במשק, ואפילו תעסוקת־יתר, וניצול מלוא כושר הייצור בענף הבנייה, כל דולר נוסף שתמורתו בלירות מופנית כתוספת ביקוש למגורים אינו יכול להגדיל את התפוקה במשק, אלא גורם לשתי תופעות: האחת — עליית מחירים כללית הן בשוק הדירות והן בשוק הכללי; השנייה — הסטת גורמי ייצור מייצור דירות לחלקים מסויימים של האוכלוסיה או מייצור מוצרים בשירותים וענפי משק שונים, לבניית דירות מיוחדות תמורת אותם דולרים.

כל עוד המדובר הוא בעולה המביא אתו את הונו, הרי בניית דירה למענו היא חלק מתהליך קליטתו במשק. אם כי אין להניח שמתקציב ציבורי היה מקבל רמת דיור דומה לזו שהוא יכול לממן מהונו, יש בכך משום תחלופה מסויימת, ובחלקו הרי זה בוודאי ביקוש בלתי־נמנע לדיור. התהייה מתעוררת כשהמדובר הוא בעיסקה עם תושב חוץ שאינו מתכוון לעלות לישראל, לפחות בשלב זה, אלא רוכש דירה שיתגורר בה אולי חודש או חודשיים בשנה. מבחינתו האישית עשה אותו אדם עיסקה יוצאת מן הכלל. שיעור הרווח להון העצמי בהשקעה כזאת הוא מן הגבוהים בעולם. שיעור עליית מחירי הדירות מגיע ל־25% לשנה, ובאזורי מגורים מסויימים אף ל־50%. זהו שיעור תשואה גבוה להון, גבוה לא רק אצלנו, אלא גם בעולם כולו.

בשנים האחרונות קרה דבר בחיי המשק הישראלי, דבר בעל השלכות אדוכות־טווח, והוא הפער החברתי והרגישות לנושא זה. הנה היום היינו עדים למקרה מצער, שתושב קריית־טבעון מצא דרך לבטא את זעמו על מצוקת דיורו על־ידי פגיעה פיסית בראש המועצה. לכן נחוצה לדעתי מדיניות של חירום, שתוכל להבטיח את שלושת היעדים החיוניים ביותר: דיור לקליטת עלייה, דיור לזוגות צעירים, ופינוי תושבי משכנות העוני. לדעתי ערכם ודחיפותם של שלושה נושאים אלה הם ראשונים במעלה. הם ראויים למלוא תשומת־הלב ולניצול מלוא המקורות של המשק כולו על־ידי קביעת מדיניות חירום מיוחדת אשר תבטיח את השגת יעדים אלה.

בעיית השיכון לזוגות צעירים ולמשפחות מרובות ילדים איננה עוד אחת מני רבות. היא הפכה לאחת משאלותיה הבוערות של המדינה. מתן שירותים נאותים לזוגות צעירים הוא בעל השלכות מרחיקות לכת לגבי כושר עמידתה של ישראל. גם המקילים ראש אינם משוכנעים עוד כי אי־שביעות הרצון של הציבור הזה תיתן אותותיה רק בעתיד הרחוק ובינתיים אפשר להתפנות לבעיות בוערות יותר. מן הפרטים שמסר שר השיכון מתברר ש־36% מכלל הזוגות הצעירים נמצאים ללא פתרון, כי גם אלה השוכרים דירות אצל משכיר פרטי אינם רואים בדירה זו פתרון קבע, אלא פתרון זמני עד שירחב, עד שיוכלו להגיע לדירה משלהם. לשמחתנו מתגבשת ההכרה כי יש לעשות הכל כדי למצוא מיד פתרונות ממשיים לבעיות השיכון של הצעירים, אף אם הדבר כרוך בצעדי חירום, בצעדים מיוחדים — והכיוון הותווה היום על־ידי שר השיכון.

אך לדעתי יש מקום לתוספת של כמה דברים, שבכל הענווה ארשה לעצמי להציע אותם, על מנת להוויל את מחירי הדירות. אני מציע: א) הקצאת קרקעות הלאום לבנייה, מסירתן לצורך זה ללא תמורה, ומחיר הקרקע ישמש הלוואה עומדת לתקופה של חמש שנים, שהמשתכן יפרע אותה במקרה של העברת דירה למי שאינו זכאי לפי הקריטריונים שייקבעו על־ידי הממשלה.

ב) הוצאות הפיתוח של דירות לזוגות צעירים ולמפונים יוטלו על הממשלה ועל הרשות המקומית. הרשות המקומית והממשלה יכולות להשתמש באמצעי זה להכוונת זוגות צעירים זפיזור האוכלוסיה לפי צרכי המשק.

ג) הקצאת קרקעות על־ידי מינהל מקרקעי ישראל בכמות שתספק את הביקוש ובזמן מתאים, שימנע את האמרת מחירי הקרקע. העיכובים בהקצאת קרקע יוצרים מחסור מלאכותי בקרקע. אציין שבמקומות מסויימים מספיקה כמות הקרקע ל־5 עד 10 שנים, לפי כל תיכנון שהוא, אך התיכנון מתמשך ומביא להתהוות מחסור מלאכותי, הגורם לעליית מחירי הקרקע.

ד) פיקוח על רווח קבלני בבניית דירות לזוגות

צעירים וביטול ההצמדה לאינדקס הבנייה על־ידי קבי־עת מחיר סופי לדירה עם חתימת החוזה.

ה) שיחרור חמרי גלם המיועדים לבנייה ממיסוי ישיר ועקיף. אם יוטל מס ערך מוסף, לא יופעל המס הזה על חמרי גלם אלה כל עוד קיים מחסור בדירות.

ו) בתחום המימון — (א) מתן משכנתה לכל זוג צעיר בשיעור של 30,000 לירות, ומועד פרעונה ייקבע בהתאם למצבו הסוציאלי של הזוג; (ב) קביעת שיעורי הפרעון תיעשה בהתאם למצבו הסוציאלי של הזוג; (ג) בקביעת שיעורי הריבית יינתנו תמריצים בהתאם לגודל המשפחה; (ד) הפיכת חלק מהמשכנתה למעֵנק עם לידת הילד הראשון, השני והשלישי.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת שלום כהן, ואחריו לחבר־הכנסת עדיאל אמוראי.

שלום כהן:

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. אי־אפשר לבוא ולטעון שלא נעשה דבר. אי־אפשר לבוא ולטעון שאין מחפשים פתרון, שאין בונים, שאין משכנים ושאין פותרים. כל זה קיים. יש אפילו אנשים המסוגלים לק־נות דירות יקרות מאוד. ודאי יהיו גם קופצים על דירות שעליהן נאמר במודעה שפורסמה: "דירה בהזדמנות, מחיר ללא ויכוח — 400,000 לירות" — דירה אחת. גם לכך יימצאו קונים. יש רווחה, יש כסף.

אבל בצד כל אלה יש מצוקה ואיש גם אינו מת־עלם מכך. גם לא כבוד השר בהרצאתו. השאלה היא באיזו מידה אנו מסוגלים, בקצב היצירה, להדביק את המצוקה. אני חושש מאוד שקצב המצוקה, ואת גם מצוקה אבסולוטית וגם מצוקה יחסית, בהשוואה לגידול הרווחה, נעשה חמור יותר ככל שגדל הפער. אני חושש מאוד שאם נמשיך בקצב הנוכחי, לא כל כך בקצב הבנייה, כי אם בקצב התפיסה של פתרון בעיית השיכון במדינת ישראל, לא נדביק את הפער הזה והמצוקה תגבר.

מונח לפני מכתב שבוודאי חברי כנסת נוספים קיבלו כמותו, חתום על ידי מר אלקסלסי מירושלים, הגר ברחוב רייכמן 21 בבית ישראל. הוא עלה ארצה לפני שתים־עשרה שנה וללא כל עזרה שכר דירה של חדר וחצי. בדירה זאת גרות ארבע־עשרה נפשות. הוא התרוצץ, ניסה להשיג שיכון ולא הצליח. זהו סוג אחד של קרבנות המצוקה. אם נחשוב על ארבע־עשרה הנפ־שות — הוא ואשתו, אולי גם הורה זקן, ותריסר הילדים המתגוררים בדירה זאת — ונכפיל כל נפש במאה בעיות של המדינה הזאת: בעיית סמים, פשיעת צעירים, אי־התאמה לשירות בצבא הגנה לישראל, בתי־סוהר ושי־דותי סעד — אפשר להבין איזה מטען נורא כוללת דירה קטנה של ארבע־עשרה נפשות.

לסוג אחר של בעיות שייכת בעיית הזוגות הצעירים ללא פתרון דיור. כבוד השר אמר שמספרם הוא כ־36%.

שר־השיכון ז. שרף:

אני לא אמרתי זאת.

שלום כהן:

אולי הסתמכתי על קודמי. אני מבקש סליחה.

כאשר מדברים על זוג צעיר ללא פתרון דיור, הרי זה נשמע כמשהו סטרילי, אבל פירוש הדבר זוג צעיר במלוא אונו, במרץ החיים שלו, יוצא מהחופה ונכנס ישר לגור יחד עם הוריו, עם אחיו הקטנים. הוא חייב לחיות ולפרות בתוך חדר אחד, ואולי בחצי חדר. זה דבר נורא. המושגים האנושיים מתקוממים כאשר מדובר על סוג זה של תנאי חיים.

יש לפני תמצית, או כמה שורות, מתוך סקר שנערך על־ידי שני מנהלים של חברת "עמידר" — אסא ברק וחנוך קוסובסקי, שבו הם קובעים ש־40% מדיירי "עמידר", כלומר כ־50,000 משפחות, רבע מיליון איש, חיים בתנאים של תת־דיור. מה נקבע כאן כתת־דיור? באירופה, בעולם המערבי, מקובל שהסטנדרט לתת־דיור הוא 12 מטרים מרובעים לנפש; הסקר הזה קובע כקריטריון לתת־דיור 9 מטרים מרובעים לנפש. רבע מיליון דיירי "עמידר" חיים בתת־דיור. זהו מטען חומר נפץ למדינה כולה. לא רק למשרד השיכון — הוא עושה את שלו. צריך למצות את המשאבים מכל התקציבים — בהתחרות עם תפיסה בטחונית של המדינה — ומכל התחומים האחרים.

יש בעיה נוספת בנושא הדיור. גם אלה שיש להם דירה, אלה שמוצאים להם פתרון — אני מבקש סליחה מכבוד השר, המונח "פתרון" הוא אולי מונח מינהלי נכון, אבל אולי אפשר למצוא מונח אחר לזה, לקרוא לזה שיכון, או דיור, זה מזכיר פתרון אחר, להבדיל, שהוא נורא ואיום — "פתרון" זה הריהו גורם להש־תעבדותם, אלא אם כן הם בנים למשפחות עשירות. זוהי השתעבדות לכל ימי החיים כדי לרכוש דירה. לאחר מכן רוצים בדירה גדולה יותר ונעשים לבעלי בתים בעל כרחם, במרוץ נורא, כדי שתהיה להם קורת־גג. זוהי מעמסה שהמדינה חייבת להסיר מהאזרחים. שיכון, לפי תפיסה של רווחה חברתית, הוא מצרך חיוני ממש כמו חינוך, שירותים רפואיים, עבודה, מים ומאור. אמנם החברה איננה נותנת אותם חינם, היא גובה בעדם תשלום, אבל היא מכירה בזכותו של כל אזרח למצ־רכים הללו.

אני חושב שהגיע הזמן לחשוב אפילו במושגים שיירָאו אולי אוטופיים. מדינת ישראל ניצבת לפני בעיות שיכון בממדים ובמיגוון שאין דומה להם בשום מקום בעולם. ייתכן במקרה זה שיש לחשוב על פתרון שאין לו אח ודוגמה. לא אדבר על פתרון כלכלי; אינני כלכלן ואותי מעסיק יותר הצד החברתי של הבעיה. הכלכלנים יכולים להתווכח ביניהם ולהביע דעות לכאן ולכאן. התפיסה שלי אומרת שהמדינה חייבת להבטיח שיכון מינימלי לכל אזרח.

לפנים נראתה כאוטופית הדרישה לחוקק חוק שכר מינימום. למעשה קיים הדבר. בהסכם הקולקטיבי הא־חרון של ההסתדרות נקבע שכר מינימום. השאלה אם המדינה צריכה לחוקק חוק ממלכתי להבטחת שכר מינימום — ואני בעד חוק כזה — היא שאלה נפרדת. עובדה היא שהמושג שכר מינימום נתקבל והוא קיים. ואם כך, מדוע לא יהיה במדינת ישראל חוק דיור מיני־מום, חוק שאיננו קיים בשום מקום בעולם? שאלתי את כבוד השר, שאלתי גם אנשים אחרים המתמצאים בבעיה, והם השיבו לי שדבר כזה אינו קיים בעולם. מדוע לא יהיה חוק אשר יבטיח לכל אזרח מגיל מסוים מינימום לדיור? אפשר לקבוע שתת־דיור הוא שטח של 9 מטר מרובע לנפש, או מתחת לזה — ולא נגזים. אפשר להקים חברות שיכון ובנייה, שתקבלנה מימון הן

פרטי והן ממלכתי, וכן קרקעות של המדינה. חברות אלה תהיינה רשאיות למסור אך ורק דירות בהשכרה למי שוועדת שיכון אזורית או מקומית תקבע שהוא זכאי לשיכון. השיכון חייב להיות בעל סטנדרט מעל לתת־דיור: 12 מטר מרובע לנפש ומינימום של 36 מטר מרובע לדירה. בשביל זוג צעיר שיש לו סיכוי, בת־חילת דרכו, זוהי ממש הצלה. לאחר שהמשפחה תגדל — והרי יבנו גם דירות יותר גדולות להשכרה — יעבור אותו זוג לדירה יותר גדולה.

שכר הדירה ייקבע על־ידי ועדות. כל מי שהכנסתו מתשלומי סעד — יהיה פטור משכר דירה.

זוהי תפיסתי הסוציאלית לגבי בעיית השיכון. אשמח אם הזרע הזה יגבט והמחשבה תתגלגל הלאה, ואם היא לא תגיע לכלל הגשמה בכנסת זו או בשנה זו, היא תחדור להכרה ותתגשם בבוא הזמן. אני מעלה כאן את המחשבה שהזכות לדיור מגיעה לכל אזרח, ואני חושב שהעתיד יוכיח שזוהי זכות הכרחית.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר־הכנסת אמוראי, אחרון הנואמים בדיון זה.

עדיאל אמוראי (המערך, עבודה—מפ"ם):

אדוני היושב־ראש, כנסת נכבדה. קצת מוזר במצב זה לשאת דברים בנושא כל־כך נכבד, אבל אני מייחס זאת לשעה המאוחרת, שבדרך כלל איננו רגילים לכך בכנסת.

חברי הכנסת, שר השיכון הקדיש חלק גדול מדבריו לאפשרויות שנותן התקציב לקידום עניין השיכון לבודדים ולצרכי הציבור והשפעתו על המשק והחברה הישראלית — וזה נכון בדיון על התקציב, במגזר שהשר ממונה עליו — שהרי בסופו של דבר הבעיה היא בעיה ריאלית.

הבעיה היא — מהו הביקוש הקיים והמתפתח במשק, ומהי הכמות המוצעת; והאם הכמות הנמכרת בסופו של דבר היא הכמות שהמשק הישראלי יכול לאפשר לעצמו במצב שבו הוא נתון. מרובים צרכי עמך. אין ספק שאנו עושים מאמצים גדולים כדי לקדם את מצבן של אותן השכבות שאילמלא הסיוע שניתן להן לא היה הדבר מסתייע בידן. אבל העניין הוא בכך, שהמצרך הקרוי שיכון או דירה הוא מצרך המשמש לא רק כמענה לצרכים אמיתיים ולצרכים משתנים ברמות הכנסה שונות, אלא שזהו מצרך אשר לפי אופיו הוא בעל גמישות הכנסה גבוהה מאוד.

יש מוצרי צריכה שלא ניתן לאגור אותם, ויש מוצרים שאמנם ניתן לאגור אותם, אבל בדרך כלל הסוחרים הם שאוגרים אותם. עם העלייה ברמת חייו יכול אדם להחליף מוצר כזה במוצר טוב יותר, או לקנות שני מוצרים כאלה, אבל בדרך כלל לא יותר מזה. נכסי דלא ניידי משמשים נכס לאגירה, לחסכון, להשקעה ולספקולציה. זו אחת הבעיות הקשות שאנו עומדים עכשיו לפניהן.

השר הצביע על העובדה שבסיוע הממשלה נעשים צרכים מסויימים בגדר ביקוש ממשי דוגמת הביקוש לדירות בשביל 25,000 זוגות צעירים וכ־12,000 משפחות עולים. אולם אנו עדים לעובדה שכ־52,000 דירות שיי־בנו השנה לא יהיה בהן כדי לייצב את שוק המחירים, מה גם שאיננו רואים שבטווח קצר תחל נסיגה במחירי הדירות.

הסיבה האמיתית לכך היא, שנוסף לעובדה שהדיור הוא מצרך בעל גמישות הכנסה גבוהה, וככל שעולה רמת החיים, כן רוצים להיטיב את מצב הדיור; הרי הוא משמש יעד להשקעת כספים. בעיה זו אפשר לתקוף משני צדדים: האחד — מצד הביקוש; כל מה שנעשה לצימצום ההתרחבות המוניטרית, לצימצום כוח הקנייה העודף, יתן את אותותיו ראשית כל בענף הבנייה. אבל בכך לא סגי; צריך לתקוף את הבעיה גם מצד ההיצע, על מנת שנוכל לאפשר לכמות המוצעת לפגוש את הכמות המבוקשת החיונית, מבלי שנצטרך להקציב נתח גדול יותר מהתוצר הלאומי הגולמי.

בדיון זה הושמעו כמה הצעות שאינני מסכים להן. אינני מסכים בשום אופן להוזלה מסובסדת של אחד מגורמי הייצור. אם מדובר בקרקע, הרי בסופו של דבר זוהי סובסידיה, שכבר אמר עליה פרופסור ברקאי שהיא תהיה גדולה יותר באזורים שבהם ניקנות דירות על־ידי בעלי יכולת וקטנה יותר באזורי פיתוח. יתר על כן, תהיה בכך העברה של הון לאומי לידיים פרטיות. במשוואה הקובעת את רמת החיים מופיע היצע הדירות במכנה, והוצאתו של היצע זה על־ידי מתן קרקע חינם תגדום לעליית מחירים של מוצרים אחרים. הצעה כזו יכולה להרבות את התעשרותם של הבונים, להעלות את המחירים של מוצרים לא פחות חיוניים, מבלי לפתור את הבעיה, ובמחיר התייקרות אחרת.

אני חושב שכל שיטה של פיקוח על מחירי בנייה, או על אחד ממרכיביה, תביא בסופו של דבר לתוצאה שכמות הכסף המצויה במשק תתפרץ במקום אחר, באשר הכלים שלובים.

אני מציע לעשות להוזלת הבנייה בדרך של הוזלת עלות הייצור הכוללת. בעניין זה יש לי שתי טענות: אם בבנייה מרכיב מטבע החוץ הוא בשיעור של 15%, אינני מבין מדוע דווקא בענף זה צריך השער להיות 8—9 לירות לדולר. אם מדברים על חשיפה, צריך להתחיל זאת כאן. אינני חושב ש־5 עד 5.5 לירות לדולר הוא שער ריאלי, אבל 6 עד 6.5 לירות נראה כשער סביר.

אם אמנם נכונה הטענה, שהובאה בתזכיר אשר הוגש לשר השיכון, שמרכיב היבוא בבנייה המתועשת מחושב בשער של 8—9 לירות לדולר, והוא רב יותר בבנייה המתועשת מאשר בבנייה הקונבנציונלית, הרי ודאי שצריך לשנות את היחסים האלה. כלומר, צריך לעשות שינויים מוסדיים אשר משום־מה מכבידים על הבנייה המתועשת ומפלים את הבנייה בכלל לעומת מוצרים אחרים. אם ייעשה דבר זה, יש סיכוי שנוזיל במשהו את עלות הייצור, אך מצד שני יש לפעול להקטנת הלחץ על הביקוש למוצר הזה כהשקעה. אמנם זה לא חזון למחר, אבל צריך לפעול על מנת שלא יתפתח התהליך שציפיות להתייקרות תהיינה מצדיקות את עצמן. אני בטוח שאם נצליח באמצעות מדיניות אנטי־מחזורית וענפית לפגוע בקצב ההתייקרות שהיה בשלוש השנים האחרונות, נשים בכך קץ לתהליך של ציפיות להתייקרות המצדיקות את עצמן, שהוא כאבן שואבת למשקיעים נוספים ובסופו של דבר מייקר את מחירי הבנייה.

אולם בכך לא סגי, ואין אני פוטר את עצמי גם ממענה לבעיית הנזקקים. אין אני מבין מדוע צריכים אנו להכתיב לנזקק באיזו צורה יקבל תמיכה. אני מבין שאנחנו מתנגדים לתמיכה כספית כללית, כי היא פוגעת בתמריץ לעבודה בנקודה הנקראת break even point.

אבל כשהדברים אמורים במוצר מסויים אפשר לבדוק את הכנסת הנצרך ולקבוע שהוא מקבל לצורך זה סכום מסויים. אינני מדבר על מקרים שוליים, על אנשים או שכבות שספק אם יידעו לנצל את התמיכה הזאת. ולגבי רוב הציבור של זוגות צעירים ושל עולים הרי אפשר לבדוק את מצבם, לבדוק את אמצעיהם, ואפשר לומר: אתה מקבל לדיור סכום איקס ותופיע בשוק כמבקש. בין שסכום זה יהיה מיועד בסופו של דבר לסיבסוד דמי השכירות ובין שיהיה מיועד למשכנתה, המשתכן — הוא שיחליט מה הדרך הטובה בעיניו.

אני מסכים למה שאמר חבר־הכנסת אברהם עופר, שקיימים שני שווקים, בעיקר מצד עלות ההיצע. אבל אלה שני שווקים שלובים מאוד. כדי שניצוד משניים אלה משק אחיד, שתהיה עליו שליטה מסויימת ותהיה בתוכו זרימה, על מנת שתמעט ההתערבות, שלפי דעתי היא מרבה מטפלים ללא צורך — צריך לנקוט שיטה התומכת בנצרך לצורך צריכת מצרך פלוני, ואז יקבע המכאניסם של השוק מהו האפיק שבו יש ללכת, ולא ישאיר הכרעה זו לא בידי מנהיגים ולא בידי פקידים, ולו גם הטובים ביותר. הכרעה זו תהיה נתונה בידי הנצרך.

היו"ר ש. רוזן:

חברי הכנסת, המשך הדיון ותשובת שר השיכון — בישיבת הכנסת מחר, שתחל בשעה 16.00. ישיבה זו נעולה.

הישיבה ננעלה בשעה 21.05.